

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI**

**KIR-KENT ÇEPPERİNDE YER ALAN KIRSAL
YERLEŞİMLERİN SOSYO-MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ:
ÖDEMİŞ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE YILDIRIM

DENİZLİ, HAZİRAN -2021

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI**

**KIR-KENT ÇEPERİNDE YER ALAN KIRSAL
YERLEŞİMLERİN SOSYO-MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ:
ÖDEMİŞ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE YILDIRIM

DENİZLİ, HAZİRAN-2021

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğine beyan ederim.

MERVE YILDIRIM

ÖZET

**KIR-KENT ÇEPERİNDE YER ALAN KIRSAL YERLEŞİMLERİN
SOSYO-MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ: ÖDEMİŞ ÖRNEĞİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MERVE YILDIRIM
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ DALYA HAZAR KALONYA)

DENİZLİ, HAZİRAN-2021

Tarihsel süreçte kırsal alanların sürekli bir değişim ve devinim içerisinde olduğu görülmektedir. Bu değişimde iklim değişikliği, teknolojik gelişmeler, keşifler, toprağın mülkiyet yapısı, savaşlar ve krizler büyük rol oynamaktadır. Türkiye’de geçmişten bugüne kırsal alanların kalkındırılması ve kır-kent eşitsizliğin giderilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmesine karşın hedeflenen başarı sağlanamadığı görülmektedir. Kır-kent çeperinde bulunan ve sıklıkla kentleşme baskısı altında kalan yerleşimler, iyileştirilmiş kırsal planlama politikalarıyla, kentin kır üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırma potansiyeline sahip, doğa odaklı bir kentleşme modeli uygulamak için uygun alanlardır. Özellikle kentsel ve kırsal alanlar arasında bir geçiş bölgesi özelliği gösteren ve sıklıkla göz ardı edilen kır-kent çeperi üzerindeki kırsal dönüşüm süreci, planlama perspektifinde halen yeterince ele alınmamış bir konudur. Ancak, bütüncül bir kırsal dönüşümü sağlamak amacıyla kır-kent eşitsizliğinin giderilmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmada öncelikle, kırsal alanların geçmişten günümüze hangi süreç ve müdahalelerden geçtiği incelenmektedir. İkinci olarak, İzmir’in kır-kent çeperinde bulunan Ödemiş ilçesinde yapılan saha araştırması ve kartopu mülakatlar aracılığıyla detayda incelemeler yapılmıştır. Üçüncü olarak, literatürde tespit edilen kırsal planlama parametreleri ve ölçütleri önerilen puanlama sistemiyle Ödemiş ilçesi özelinde değerlendirilmiştir. Son olarak, Ödemiş ilçesi kırsal dönüşüm sürecine dair planlama perspektifinden tespit ve öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER: Kırsal Planlama, Kırsal Dönüşüm, Kır-Kent Çeperi, Ödemiş

ABSTRACT

SOCIO-SPATIAL TRANSFORMATION OF RURAL SETTLEMENTS ON THE RURAL-URBAN FRINGE: THE CASE OF ÖDEMİŞ

MSC THESIS

MERVE YILDIRIM

PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE

DEPARTMENT OF URBAN AND REGIONAL PLANNING

(SUPERVISOR:ASSIST.PROF.DR. DALYA HAZAR KALONYA)

DENİZLİ, JUNE 2021

It is seen that rural areas have been in a constant change and motion in the historical process. Climate change, technological developments, discoveries, ownership structure of land, wars and crises play a major role in this change. Although several studies have been carried out to improve rural areas and eliminate rural-urban inequality in Turkey from the past to the present, it is seen that the targeted success has not been achieved. Settlements located in the rural-urban periphery and often under the pressure of urbanization are suitable areas to implement a nature-oriented urbanization model, which has the potential to eliminate the negative impact of the urban on the rural, with improved rural planning policies. Especially, rural transformation process on the rural-urban fringe, which is a transition zone between urban and rural areas and is often overlooked is still an issue that has not been adequately addressed in the planning perspective. However, rural-urban inequality should be eliminated in order to achieve a holistic rural transformation. In the study, firstly, the processes and interventions that rural areas have gone through from past to present are examined. Secondly, detailed investigations were carried out through case study and snowball interviews conducted in Ödemiş district in the rural-urban fringe of İzmir. Thirdly, the rural planning parameters and criteria determined in the literature were evaluated in the Ödemiş district with the proposed scoring system. Finally, determinations and recommendations regarding the rural transformation process of Ödemiş district were presented from the planning perspective.

KEYWORDS: Rural Planning, Rural Transformation, Rural-Urban Fringe, Ödemiş

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
SEMBOL LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	3
1.2 Araştırmanın Yöntemi	3
1.2.1 Tanımlar.....	7
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1 Tarihsel Süreçte Kırsal Alanların Değişimi	10
2.1.1 Tarih Öncesi Dönemde Kırsal Alanlar	12
2.1.2 Feodalizm Döneminde Kırsal Alanlar	15
2.1.3 Kapitalizm Döneminde Kırsal Alanlar	21
2.1.4 Neoliberalizm Döneminde Kırsal Alanlar	26
2.2 Türkiye’de Kırsal Alanların Değişimi	27
2.2.1 1923 Öncesi Türkiye’de Kırsal Alanlar.....	28
2.2.2 1923-1944 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar	34
2.2.3 1945-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar	40
2.2.4 1980 Sonrası Türkiye Kırsalı	43
2.3 Kırsal Alanlara Dair Kavramlar	47
2.3.1 Kırdan Kente Göç.....	47
2.3.2 Yeni Çitleme Hareketleri.....	50
2.3.3 Kırsal Dönüşüm	53
2.3.4 Kırsal Planlama	59
2.3.5 Kırsal Alanlara Yönelik Yapılan Yasal Düzenlemeler	74
3. BULGULAR VE TARTIŞMA	80
3.1 Saha Çalışması.....	80
3.1.1 Ödemiş İlçesi.....	84
3.1.1 Analiz ve Tespitler	97
4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	123
5. KAYNAKLAR	128
6. EKLER	151
EK A: Kar Toplu Mülakatlar	152
EK B: Kurum ve kişilerle yapılan görüşmelerdeki mülakat soruları	153
7. ÖZGEÇMİŞ.....	157

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Kartopu mülakatlar.....	5
Şekil 2.1: Tarihsel süreçte dünyada kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları.....	10
Şekil 2.2: Ebenezer Howard'ın Bahçekent Modeli	25
Şekil 2.3: Köy enstitülerinin bulunduğu il ve ilçeler	38
Şekil 2.4: Marshall Planı dâhilinde tarım aletlerinin dağılımı	41
Şekil 2.5: 1927-2012 yılları arasında köy-şehir nüfus miktarının değişimi.....	42
Şekil 2.6: Yıllara göre dünyada ve Türkiye'deki nüfus oranında yaşanan değişimler.....	50
Şekil 3.1: İzmir'in konumu	80
Şekil 3.2: İzmir ilçeleri 2015 yılı yağış durumu.....	81
Şekil 3.3: İzmir kentsel-kırsal nüfus değişimi.....	81
Şekil 3.4: İzmir ilçesi kır-kent nüfus dağılımı.....	82
Şekil 3.5: Solda, Ödemiş ilçesinin konumu; sağda İzmir'in kırsal nüfusunun ilçelere göre dağılımı	85
Şekil 3.6: Halil Dural'ın çizmiş olduğu kroki	87
Şekil 3.7: Ödemiş İstasyonu (Eski İstasyon).....	89
Şekil 3.8: Ödemiş Ulus Meydanı ve çevresi hava fotoğrafı (1950)	90
Şekil 3.9: Ödemiş kent haritası (1951)	91
Şekil 3.10: Ödemiş ilçesi beldeleri ve köyleri.....	92
Şekil 3.11: Ödemiş merkez mahalleleri	92
Şekil 3.12: 2011-2020 yılı Ödemiş ilçesi nüfusu	93
Şekil 3.13: Ödemiş ilçesi yıllara göre tarım alanı değişimi	95
Şekil 3.14: Ödemiş ilçesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı.....	96
Şekil 3.15: Ödemiş 1/25.000 ölçekli İzmir Doğu Bölgesi Nazım İmar Planı...	97
Şekil 3.16: Ödemiş ilçe merkezi kentsel gelişme lekesi	98
Şekil 3.17: Ödemiş ilçe merkezi Lynch analizi.....	99
Şekil 3.18: Ödemiş ilçe merkezi Transect analizi	100
Şekil 3.19: Nüfus yoğunluğu ile kentsel işlevler endeksine göre gruplanmış ilçeler	101
Şekil 3.20: İzmir kırsal ve kentsel bölgeler.....	102
Şekil 3.21: İzmir tarımsal istihdam oranı.....	102
Şekil 3.22: Ödemiş ilçe merkezi mahallerine dışarıdan gelerek yerleşen nüfusun dağılımı.....	109
Şekil 3.23: Göç krokisi.....	114
Şekil 3.24: Ödemiş tarımsal ürün deseni	115

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Mülakatların soru içeriği	5
Tablo 2.1: Tarihsel süreçte kırsal alanları etkileyen paradigma değişimleri.....	11
Tablo 2.2: Türkiye’de kırsal alanların dönüşümü.....	27
Tablo 2.3: 20. yüzyıl başında tarım topraklarının dağılımı.....	33
Tablo 2.4: İkinci Dünya Savaşı sırasında tarım ve sanayi indeksi	37
Tablo 2.5: Köy enstitülerini kuruluş tarihleri.....	39
Tablo 2.6: Yeni kırsal paradigmalarda (OECD)	45
Tablo 2.7: Çitleme hareketleri kapsamında yapılmış tez çalışmaları	51
Tablo 2.8: Kırsal dönüşüm kapsamında yapılmış tez çalışmaları	54
Tablo 2.9: Kırsal planlama kapsamında yapılmış tez çalışmaları	59
Tablo 2.10: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kırsal alana yönelik yapılmış çalışmalar	61
Tablo 2.11: Kırsal alanlara yönelik gerçekleştirilen kalkınma modellerinin mekansal, sosyal ve ekonomik boyutları	66
Tablo 2.12: Türkiye kırsalını etkileyen başlıca yasal düzenlemeler.....	74
Tablo 3.1: İzmir merkez kent dışında yer alan ilçelerin nüfus tahminleri	83
Tablo 3.2: İzmir ili yıllara göre arazi dağılımı değişimi (ha).....	84
Tablo 3.3: İzmir Ödemiş ilçesi kapsamında yapılan tezler	85
Tablo 3.4: İzmir Ödemiş ilçesi kentsel ve kırsal alanını mekânsal açıdan değerlendiren tez çalışmaları.....	86
Tablo 3.5: Ödemiş ilçe düzeyinde sektörel işgücü oranları ve projeksiyonu 2000-2023	94
Tablo 3.6: 2014 yılı ilçelere göre çiftçi sayıları	95
Tablo 3.7: Nuts 1, Nuts 2, Nuts 3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması	101
Tablo 3.8: Ödemiş ilçesi potansiyeller ve riskler	103
Tablo 3.9: Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü ve İlçe Ziraat Odası ile mülakat...	104
Tablo 3.10: Ödemiş merkez mahallerinde yaşayan ve Ziraat Odasına kayıtlı olan üye sayısı	105
Tablo 3.11: Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar.....	106
Tablo 3.12: Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar.....	108
Tablo 3.13: Kırsal üreticiler ile mülakat	110
Tablo 3.14: Kırsal planlama kriterleri puanlama sistemi	117
Tablo 3.15: Kırsal planlama politikaları puanlama sistemi	118
Tablo 3.16: Ödemiş kırsal planlama kriterleri değerlendirmesi	118

SEMBOL LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BYKP	:	Beş Yıllık Kalkınma Planları
ÇDP	:	Çevre Düzeni Planı
ÇŞB	:	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
IFAD	:	Uluslararası Kalkınma Fonu
IPARD	:	Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Mali Yardım
İZKA	:	İzmir Kalkınma Ajansı
KKP	:	Kırsal Kalkınma Projesi
KÖYDES:	:	Köyleri Altyapısını Destekleme Projesi
LEADER:	:	Kırsal Ekonomi ve Kalkınma Eylemleri Arasındaki Bağlantı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OTP	:	Ortak Tarım Politikası
ÖYKAM:	:	Ödemiş Yıldız Kent Arşivi Müzesi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TMMOB:	:	Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS	:	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
YEG	:	Yerel Eylem Örgütü
YKS	:	Yerel Kalkınma Stratejisi

ÖNSÖZ

Çocukluk dönemimde mevsimlik olarak köyümüze göç eder ve tarımsal üretimle geçimimizi sağlardık. Zamanla yaptığımız tarımsal üretimden zarar etmemiz ve çeşitli başka sebepler nedeniyle topraklarımızı satarak, sürekli olarak Ödemiş merkezinde yaşamaya başladık. Köy ile bağımızın bu şekilde zayıflaması, çocuk zihnimde derin bir soru bırakmıştı. Üniversiteye başladığımda aldığım Şehir ve Bölge Planlama eğitimi boyunca edindiğim bilgiler kendi memleketim olan Ödemiş'i daha iyi tanımamı sağlarken, aklımdaki soruya yanıt aramamda büyük yol gösterdi. Bu teze "Biz neden göç ettik?" sorusu ile başlarken, zamanla Ödemiş'in kıır-kent ilişkisi ve Ödemiş merkezinin kırsal alanların sürdürülebilirliğindeki rolü üzerine düşünmeye başladım.

Tez süreci boyunca bana yol gösteren, beni destekleyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Dalya HAZAR KALONYA'ya ve değerli önerileri ile bu teze katkıda bulunan jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Oğuz ÖZBEK ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Pervin ŞENOL'a teşekkür ederim.

Paylaştıkları bilgi ve belgelerle bu teze katkıda bulunan kurumlara, kişilere ve kırsal üreticilere teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana destek olan ve çalışma alanında bana ışık tutan aileme teşekkür ederim.

Son olarak, bugün bu çalışmayı yapabilmeme vesile olan kıymetli babaannem Sevim YILDIRIM'a teşekkürü borç bilirim. Bana okuma ve öğrenme tutkusu aşılayan, beni destekleyen, her koşulda arkamda duran benim canım babaannem. Bugün bu çalışmayı yapabildiysem senin öğretilerin ve yol göstericiliğin sayesinde. Beni sevgiyle büyüttüğün ve her koşulda desteklediğin için teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Kırsal alanlar geçmişten günümüze birçok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu süreç içerisinde kırsal alanlarda sosyal, toplumsal, ekonomik ve mekânsal değişimlere yol açan birçok olay yaşanmıştır. Yapılan çalışmada, tarihsel süreç içerisinde yaşanan olayların kırsal alanlarda yarattığı etkiler incelenmektedir. Faulkner'in (2013) dediği gibi, tarihi bilmek ve geçmişi anlamak bugün nasıl davranacağımızı etkiler. Yıllarca süren bilgi birikimine başvurmadan bugün birçok alanda mevcut başarılar elde dilemezdi, dolayısıyla kırsal alanların geçmişten bugüne hangi süreç ve müdahalelerden geçtiğini planlama perspektifinden ele almak, çevre ve kamu yararını gözeterek kırsal alan planlaması süreçlerine kaynak oluşturmak için önemlidir.

Kırsal alanların geçirdiği/geçirmekte olduğu bu dönüşüm sadece kırsal yerleşimleri değil, kentsel yerleşmeleri de etkilemiştir. Özellikle kır-kent çeperinde bulunan yerleşimlerin kırsal dönüşüm ve kırsal kalkınma süreçlerindeki rolü önemlidir. Sıklıkla kentleşme baskısı altında kalan bu alanlar, düşük yoğunluklu ve alternatif kullanımlar, açık ve yeşil alanlar ile bir yeşil kuşak yaratarak kır ve kent arasında bir tampon bölge oluşturabilir. Doğru kırsal planlama politikalarıyla, kentin kır üzerindeki olumsuz etkisini hafifletme potansiyeline sahip olan kır-kent çeperleri, doğa odaklı bir kentleşme modeli uygulamak için uygun alanlardır (Hazar, 2017).

Dünyada ve Türkiye'de kırsal alanlar, belirli dönemlerde benzer süreçlerden geçmiştir. Kırsal alanlar üzerindeki dönüşüm baskısının, 17. yüzyılda İngiltere kırsalında başlayan ve ilkel birikimi oluşturan çitleme hareketlerine (Marx, 1867) ve mülksüzleştirerek birikim süreçlerine (Harvey, 2003) dayandığı söylenebilir. Feodalizm döneminde köylünün emeğinin çeşitli yollarla çitlenmesinin ve kapitalizme geçiş süreci ve sonrasında değişen dünya düzeninin kırsal yerleşimler üzerinde sosyo-ekonomik ve mekânsal etkileri olmuştur. Kapitalizme geçiş, sanayileşme ve serbest pazar anlayışının etkisiyle toprak mülkiyeti ve ürün deseninde çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bunun sonucunda kırdan kente zorunlu olarak başlayan göç ile önce köylerin kasabalara, ardından kasabaların kentlere ve kentlerin metropollere evirildiği sosyo-mekânsal bir süreç başlamıştır.

Dünyada ve Türkiye’de kırsal alanlar, belirli dönemlerde benzer süreçlerden geçmiştir. Feodalizm döneminde köylünün emeğinin çeşitli yollarla kullanılması gelişen ve değişen dünya düzeni köylü toplumu üzerinde sosyal, ekonomik, mekânsal etkisi olmuştur.

Günümüzde kırsal alanlardaki mevcut ve olası sosyo-mekânsal dönüşümlerin tarımsal üretime olumsuz etkileri olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bir tür “kent hakkı” bilinciyle (Lefebvre, 1970), nasıl daha dirençli kırsal alanlar yaratılabileceği tartışılması gereken bir konudur. Daha sağlıklı ve dirençli kırsal ve kentsel alanlar yaratılabilmesi için, kırsal dönüşümün özellikle COVID-19 pandemisinin daha da görünür kıldığı tarım sisteminin sorunları, kır-kent ikiliğine dayanmayan ve küresel sistemi görmezden gelmeyen bütüncül yaklaşımlar üzerinden tartışılması gerekmektedir (Hazar Kalonya ve diğ., 2020). Pandemi süreci ve sonrasında tarımsal emeğin organizasyonuna bakıldığında, kırdan ücretli işçilik/mevsimlik tarım işçiliğinin emek gücünün çok büyük bir kısmını oluşturduğu ve tarım emekçilerinin güvencesiz, sağlıksız ve sömürü yoğun koşullarda hayatlarını sürdürmekte olduğu daha görünür olmuştur (Spinney, 2020).

Yapılan çalışmada ilk olarak, kırsal alanların geçmişten günümüze hangi süreç ve müdahalelerden geçtiği incelenmiş; kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları, kırsal dönüşüm, kır-kent çeperi ve kırsal planlama kavramlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın teorik arka planında, dünyada kırsal alanların geçirdiği dönüşüme sebep olan olumlu ve olumsuz etmenlerin Türkiye’ye etkileri, dünya ve Türkiye kırsalındaki benzerlik ve farklılıklar incelenmiştir. Kırsal alanlar üzerindeki değişim ve dönüşüm baskısı, tarihsel süreçte kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları, çitleme hareketleri, kırdan kente göç, kırsal planlama ve kırsal dönüşüm kavramlarına dair literatür taraması yapılmış; tarihsel süreçte dünyada ve Türkiye’de kırsal alanlardaki üretim faaliyetleri, demografik ve sosyal yapının geçirdiği değişim ve dönüşüm araştırılmıştır. İkinci olarak, saha çalışması, yerinde gözlem ve kartopu mülakatlar aracılığıyla İzmir’in kır-kent çeperinde bulunan Ödemiş ilçesi incelenmiş ve elde edilen sayısal ve sözel veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Son olarak, Ödemiş ilçesi belirlenen kırsal planlama politikaları ve kriterleri üzerinden öneri puanlama sistemiyle değerlendirilmiştir.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma, tarihsel süreçte dünyada ve Türkiye’de gerçekleşen ve kırsal alanları etkileyen olguları ve İzmir ili Ödemiş ilçesi kırsal alanlarının dönüşümünü planlama perspektifinden inceleyerek, kırsal planlama parametre ve kriterleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın başlıca araştırma sorusu, **“Kır-kent çeperinde yer alan yerleşimlerin kırsal alanları nasıl etkilediği”** üzerinedir. Bunu takiben, bu kapsamda incelenen “Ödemiş ilçesinin (kent merkezinin) kırsal alanlarla ilişkisinin nasıl olduğu”; “Ödemiş’in (kent merkezinin) kırsal alanlarla ilişkisi nasıl olması gerektiği” ve “Ödemiş ilçesinin kırsal planlama kriterlerine uygun bir gelişme gösterip göstermediği” incelenmektedir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konunun, amacı, kapsamı, yöntemi açıklanmış ve araştırılan konuya ilişkin araştırma soruları sunulmuştur. İkinci bölümde konuya yönelik kavramlar açıklanmış, kırsal alanların tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler bunların kırsal alanların dönüşümündeki etkisi ve bu dönüşümlerin, kırsal alanlardaki sosyal, mekânsal, ekonomik etkileri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, saha alanına ilişkin bulgulara ve analizlere yer verilirken, tümdengelim metodu kullanılmıştır. Son bölümde yapılan analizler ve araştırmalar değerlendirilmektedir.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikle, kırsal alanların tarihsel süreçteki dönüşümüne ilişkin literatür araştırması yapılmış, ardından saha alanı olarak seçilen İzmir ili Ödemiş ilçesi kırsal alanlarında yerinde gözlem ve kartopu mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar içerik analiziyle değerlendirilmiş olup Ödemiş kırsalının dönüşümü planlama perspektifinden değerlendirilmiştir.

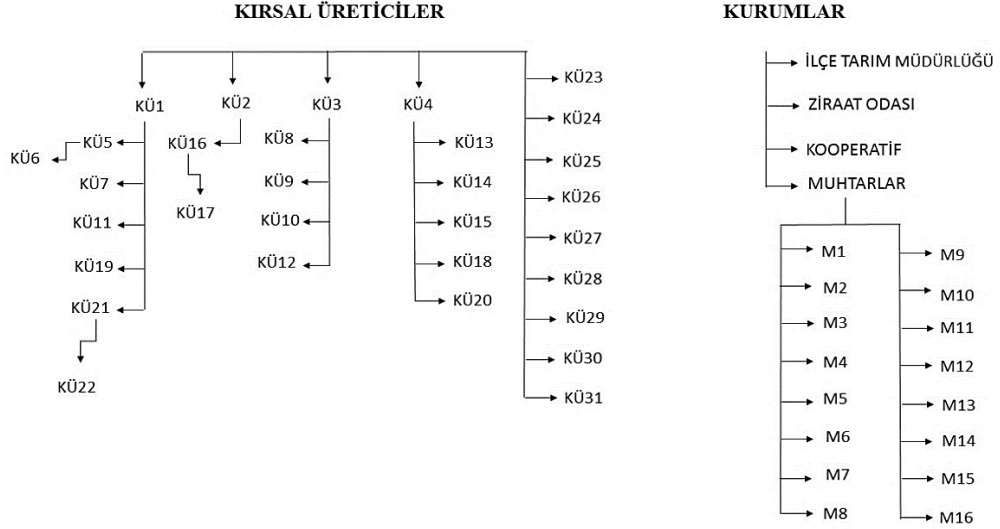
Tezin literatür bölümünde, tez kapsamında seçilen anahtar kelimeler doğrultusunda detaylı bir araştırma yapılmıştır. Literatür kapsamında ulusal ve uluslararası, kurum ve kişilerin hazırladıkları makale, rapor, internet kaynaklarından

konuya yönelik araştırmalar yapılırken, elde edilen sözel ve sayısal veriler, içerik analizi yöntemiyle teze aktarılmıştır.

Literatür taraması ardından, tez kapsamında cevap aranan soruları yanıtlamak amacıyla Ödemiş ilçesinde saha çalışması yapılmıştır. Ödemiş ilçesine yönelik bulgulara ulaşılmadan önce İzmir kırsalına ait verilere yer verilmiştir. Bunu takiben, yarı yapılandırılmış mülakatlar çerçevesinde, Ödemiş ilçesinde kurumlarla ve kırsal üreticilerle görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış mülakatlar, “kartopu örnekleme yöntemiyle” gerçekleştirilmiştir. Mülakatların büyük bir kısmı, COVID-19 pandemisinin getirdiği olağanüstü koşullar sebebiyle telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir. Son olarak, Ödemiş ilçesine yönelik yapılan medya içerik analizleri, “kırsal planlama politikaları ve kriterleri öneri puanlama sistemi” üzerinden değerlendirilmiştir.

Hazırlanan mülakat sorularında, Ödemiş ilçe merkezine, Ödemiş köylerinden neden göç edildiğini öğrenmek ve kırsal alanda yaşayan nüfusun, Ödemiş kent merkeziyle olan ilişkisi tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, mahalle muhtarlarına (M), İlçe Tarım Müdürlüğüne (İTM), Ödemiş Ziraat Odasına (ZO), kooperatiflere (KO) ve kırsal üreticilere (KÜ) sorulmak üzere, sorular hazırlanmıştır. Mülakatların birinci aşamasında İlçe Tarım Müdürlüğü (İTM), Ödemiş Ziraat Odası (ZO) ve kooperatif (KO) ile görüşülürken; çalışmanın ikinci aşamasında merkez mahalle muhtarlarıyla (M), çalışmanın üçüncü aşamasında kırsal üreticilerle (KÜ) görüşülmüştür. Toplamda **50** mülakat çalışması gerçekleştirilken (şekil 1.1), mülakat sorularının içeriği Tablo 1.1’de özetlenmiştir.

Mülakatlardan alınan cevaplar doğrultusunda, Ödemiş köylerinden Ödemiş kent merkezine göç edildiği tespit edilirken, Ödemiş kent merkezinin köyleriyle arasında hala güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Ödemiş kent merkezine göç etme sebeplerine bakıldığında; ailelerin ekonomik sıkıntılar, işsizlik, eğitim, yaşlılık, evlilik, altyapı ve sosyal altyapı yetersizliği nedenleriyle Ödemiş kent merkezine yerleştikleri öğrenilirken, göç eden nüfusun, köy ile ilişkilerinin devam ettiği öğrenilmiştir.

Şekil 1.1: Kartopu mülakatlar

Kaynak: Özgün Araştırma

Tablo 1.1: Mülakatların soru içeriği

Perspektif	Mülakat Sorularının İçeriği
Mekânsal Perspektif	Teknik altyapı niteliği
	Yaşanılan yer (kır-kent)
	Arazi kullanım değişiklikleri
	Mekânsal istatistik veriler
	Tarım alanlarının büyüklüğü
Sosyal ve Demografik Perspektif	Kır-kent ilişkisi
	Mahalle yapısı
	Sosyal altyapı niteliği
Kültürel Perspektif	Kırdan kente (ilçe merkezine) göç
	Nüfus, istihdam oranı, yaş, cinsiyet
	Göçün etkileri
Ekonomik Perspektif	Kırsal/kentsel alana aidiyet hissi
	Mahallenin kültürel yapısı
	Yerel halk için tarımın önemi
	İstihdam alanları
	Tarımsal üretim girdi maliyetleri
	Kırsal üreticilere yönelik çalışmalar/teşvikler
	Kırsal üreticilerin yaptıkları ödemeler
	Tarımsal üretimde meydana gelen değişiklikler

Kaynak: Özgün Araştırma

Kırsal üreticilerle yapılan görüşmeler kartopu örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Kartopu yöntemi, Patton'un (2005), açıklamasına göre evrenle ilgili bilgilere erişimin kısıtlı olduğu ya da bu bilgilerin eksik olduğu durumlarda

kullanılırken, Flick (2014), arařtırmacının, ilgilendiđi olgu/konuyla ilgili en çok bilgi sahibi olduđunu dūřınduđu ve gūvendiuđi kiřiye, “Konuyla ilgili en çok bilgi bilen kiři kimdir? İlk önce kiminle grūřmeliyim?” vb. sorularla bařlandıđını açıklamıřtır (Baltacı, 2018).

Bu dođrultuda, kartopu mūlakatına ilk olarak arařtırma konusuyla iliřkisi olduđu bilinen ve kiřisel olarak tanıřıklık bulunan, Kū1, Kū2, Kū3 ve Kū4 ile grūřūlerek bařlanmıřtır. Kū1 ve Kū2 kentte yařayan kiřiler iken (köylerinden, ilçe merkezine göç etmiřlerdir); Kū3 ve Kū4 kırsal alanda yařayan kiřilerdir. Kırsal ūreticilerle gerçekleřtirilen mūlakatlar sonrasında, arařtırma konusuyla ilgili grūřebilecek kiřiler sorularak, grūřmecilerin yönlendirdikleri kiřiler ile mūlakatlar gerçekleřtirilmiř ve 22. kırsal ūreticiye kadar bu sūre böyle devam etmiřtir. Son 9 kırsal ūreticiyle sahada alanına gidilerek mūlakatlar yapılmıřtır. Mūlakatlar ardından, demiř ilçesinin mekānsal açıdan, kırdan kente geçiřini tespit edebilmek amacıyla hava fotođrafı ūzerinden “Transect Analizi” hazırlanmıřtır.

Ödemiř ilçesine yönelik yapılan medya analizinde, kırsal planlama kriterlerinin her biri için detaylı bir araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda internet ūzerinden kurumsal web siteleri ve raporları, online haberler, kitaplar, makaleler ve planlar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara 3. bölümde yer verilmiştir. Çörek ztař’ın (2017), Amerika, in, Fransa, Finlandiya, Hollanda, İngiltere, İsrail, İspanya, İtalya, Japonya, Polonya’yı ve son olarak karşılaştırabilmek için Tūrkiye’nin kırsal planlama örneklerini inceleyerek, 9 ana değerlendirme başlığı altında bir tablo oluşturduğu tespit edilmiştir. Çörek ztař’ın (2017) hazırladığı tablo ve demiř ilçesine yönelik tespit edilen zgūn saha bulguları doğrultusunda, çalışmada kırsal alanlara yönelik *evresel (Ekolojik) Politikalar, Mekānsal Politikalar, Sosyal Politikalar, Ekonomik Politikalar* olmak ūzere toplamda **4 politika** ve **19 kriter** belirlenmiştir.

Kırsal politika ve kriterleri değerlendirebilmek amacıyla, zdemir ve Kaptan Ayhan’ın (2020) oluşturduğu puanlama sistemi, kırsal planlama kriterleri değerlendirme tablosuna uyarlanmıştır. Bu puanlama sisteminde bulunan iyi, orta ve zayıf değer ölçekleri de kırsal planlama politikaları puanlama sistemine uyarlanmıştır. Bu puanlama sistemine göre, 1 en dūřuk, 5 en yūksek puan olmak ūzere yapılan medya analizinde tespit edilen bulgular doğrultusunda kırsal kalkınma kriterlerine puanlar verilmiştir. Kırsal kalkınma politikası altından bulunan kırsal planlama kriterlerinin

sayılarına göre alabilecekleri maksimum ve minimum puan aralıkları belirlenmiştir. Maksimum ve minimum puan aralığında aritmetik ortalama uyarınca belirlenen sayı aralıkları *zayıf*, *iyi*, *orta* şeklinde sınıflandırılarak, bir değer ölçeği/skalası oluşturulmuştur.

Bir örnekle açıklamak gerekirse, çalışmada kırsal alanlara yönelik belirlenen 4 politika başlığından biri olan, *Mekânsal Politikalar* altında, 4 kırsal planlama kriteri bulunmaktadır. Kriter değerlendirmesine her kriter en az 1, en çok 5 puan alabilmektedir. Bu doğrultuda kriterlere verilen değerler toplandıktan sonra, Mekânsal Politikaların minimum 4, maksimumum 20 puan alabileceği görülmektedir. 4-20 puan aralığında bulunan Mekânsal Politikaların aritmetik ortalaması alınarak, 4-11(zayıf), 12-15 (orta) ve 16-20 (iyi) aralıklarında bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada Ödemiş özelinde değerlendirilen kırsal kalkınma politika ve kriterlerinden elde edilen puanlar ile Ödemiş kırsal alanlarının mevcut durumu değerlendirilmiş ve önerilere yer verilmiştir.

1.2.1 Tanımlar

Çalışmada, tarihsel süreçte dünyada ve Türkiye’de kırsal alanlar üzerindeki değişim ve dönüşüm baskısı, tarihsel süreçte kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları, çitleme hareketleri, kırdan kente göç, kırsal planlama ve kırsal dönüşüm, kavramlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Bu bağlamda literatür araştırmasının ilk aşamasında, ilgili kavramlara dair bilimsel yayınlar taranmış ve çalışmanın temel kavramları aşağıda özetlenmiştir:

Kırsal Alan: Kırsal alana dair birçok tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Geray (1999), kırsal alanı, “kent yerleşmenin dışından kalan, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü alanları da kapsayan köy, bucak gibi insanların yaşadığı yerleşmelerin olduğu alanlar” olarak tanımlarken; Kırsal Kalkınma Komisyonu (2004), kırsal alan tanımında bir ortaklaşma bulunmadığını fakat kırsal alan denildiğinde, “doğal çevre koşullarında az sayıda insanın yaşadığı, ekonominin tarıma dayalı olduğu ve sosyal altyapının gelişmediği yerleşimler” olarak düşünüldüğünü ifade etmiştir. Berdeque ve diğerleri (2013), kırsal alanı “tarımın birincil arazi kullanımını faaliyeti olduğu, istihdamın ve ekonominin büyük bir kısmının tarıma

dayandığı, nüfus yoğunluğunun kentlerden daha düşük olduğu yerleşimler” olarak tanımlamıştır. Bu yerleşimler kentlerden uzakta, nüfus yoğunluğu düşük, ailede en az bir kişinin tarımsal faaliyetlerde çalıştığı, derin kırsal ya da istihdamın önemli bir kısmını tarımsal birincil faaliyetlerin oluşturduğu, hizmet ve sanayinin yer aldığı derin kırsal yerleşimle ilişkisi olan küçük ve orta ölçekli kentleri de içermektedir. Buna ek olarak, 442 sayılı Köy Kanunu 1. Maddesinde nüfusu iki binden aşağı olan yurtları “köy”; iki bin ile yirmi bin arasında olan yurtları “kasaba” olarak tariflemiştir. Köyler ve kasabalar “kırsal alan” içerisinde yer almaktadır.

Çitleme Hareketleri: Wood (1999), çitleme hareketlerinin genellikle ortak alanlara (müştereklere) çit çekilmesi olarak düşünülmesinin aksine, toprağın etrafının fiziksel olarak çevrilmesi gibi basit bir olayın dışında birçok insanın geleneksel haklarının ve geçim kaynaklarının ellerinden alınması anlamına da geldiğini ifade ederken De Angelis (2007), toprağın metalaşması ve piyasalaşması; Hollaway (2010), toprağın özelleştirilmesi gibi tanımlamalar kullanmışlardır (Genç, 2019). Kapitalizmin temellerinin atıldığı 15. yüzyılda gelişmeye başlayan dokumacılık sektörü ile yünün değer kazanmasıyla o dönemin yeni soyluları tarım topraklarını otlak haline getirebilmek için küçük köylüleri mülklerinden zorla çıkartarak bu topraklara çitleme yoluyla el koymaya başlamışlardır. Marx’ın (1867) “ilkel birikim”, Harvey’in (2003) “mülksüzleştirerek birikim” olarak tariflediği bu süreçte, 17. yüzyılda çitleme hareketleriyle beraber küçük çiftçi sınıfı neredeyse yok olmuş ve 18. yüzyılın son on yılında tarım işçisinin ortak tarım toprağıyla bir ilişkisi kalmamıştır (Marx, 1867).

Kırsal Planlama: Kırsal planlama kavramına yönelik tanımlar incelendiğinde, PlanAfric’in (2020) yaptığı çalışmaya göre kırsal alan planlaması; (1) kırsal planlamanın içeriği; geliştirilen politika ve stratejiler, (2) kuramsal ve yasal çerçeve; yasal ve kurumsal düzenleme, (3) kırsal planlama yaklaşımları; kırsal planlamanın nasıl yapıldığı (aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya) üç temel ilkedен oluşmuştur. Dalal-Clayton ve diğerleri (2003), gelişmekte olan birçok ülkede kırsal alan planlamasında, PlanAfric’in belirttiği ilkeler araştırılarak çalışmaların yürütüldüğü belirtmiştir (Çelik, 2006b). Mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığının (2008), tanımlamasına göre kırsal alan planlaması, “Ulusal Kalkınma Planıyla birlikte kırdan kente olan göçün engellenmesi, kırsal alanların geliştirilmesi için yapılan kamu yatırımlarının doğru bir şekilde yönlendirilmesi, kırsal alanda istihdamın sağlanması,

kırsal karakterli yerleşimlerin, kentlerle bütünleşmesinin sağlanarak genel olarak kalkınmanın sağlanması” olarak tariflenmiştir (Simavlı, 2013).

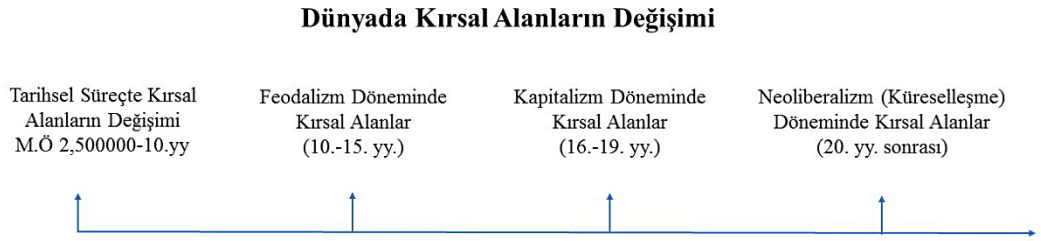
Kırsal Dönüşüm: Kırsal dönüşüm, kırsal alanda yaşam standartlarının iyileştirilmesi, eğitim, sağlık ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla politikaların geliştirilmesi, kırsal üreticilerin piyasaya erişimi ve üretim zincirine katılımını kolaylaştırmak amacıyla güvenli bir sistem planlaması gibi birçok alanda gelişmeyi sağlayarak kırsal yaşam standardının iyileştirilmesini hedeflemektedir (Boto ve Fotabong, 2012). Timmer ve Akkuş’un (2008) tanımlamasına kırsal dönüşüm, kırsal alanda yaşayan toplumların yok olmaktan çok değişmesi ve yeniden örgütlenmesiyle ilgilidir. Ekonomik yapıda tarımının payı azalırken sanayi ve hizmet sektörlerinin payının artmasıyla birlikte kırsal alanlardan kentlere yaşanan göç sürecini de kapsayan geniş bir yapısal değişim sürecidir (Berdeque ve diğ.,2013).

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, tarihsel süreçte kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları, çiteme hareketleri, kırsal dönüşüm ve kırsal planlama kavramlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle, tarihsel süreçte dünyada ve Türkiye’de kırsal alanların değişimi dönemlere ayrılarak incelenmiştir (Şekil 2.1).

İkinci olarak kapitalizm dönemi ilkel birikim süreçleriyle ilişkili olarak kırsal alanlar üzerindeki çitleme hareketleri incelenmiştir. Ardından, literatürde son yıllarda kullanılmaya başlanan “kırsal dönüşüm” kavramı incelenmiştir.

Son olarak, planlama perspektifinden kırsal alanların ele alındığı, kırsal arazi kullanım planlaması, bölge planlama, stratejik planlama ve kırsal tasarım rehberleri ölçeklerini de kapsayan “kırsal planlama” kavramı incelenmiştir.

Şekil 2.1: Tarihsel süreçte dünyada kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmaları
Kaynak: Özgün Araştırma, 2021

2.1 Tarihsel Süreçte Kırsal Alanların Değişimi

Küresel anlamda kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmalarını incelemek adına, kırsal alanlar dört dönemde ele alınmıştır: (1) Tarih öncesi dönemde kırsal alanlar, (2) Feodalizm döneminde kırsal alanlar, (3) Kapitalizm döneminde kırsal alanlar ve (4) Neoliberalizm döneminde kırsal alanlar. Tablo 2.1’de tarihsel süreç içerisinde kırsal alanları etkileyen paradigma kırılmalarına açıklanmıştır.

Tablo 2.1: Tarihsel süreçte kırsal alanları etkileyen paradigma değişimleri

Dönem	Mülkiyet	Üretici	Toprak Düzeni	Paradigma Kırılmaları
M.Ö. 10.000 ve öncesi	-N/A	-N/A	-N/A	İklim değişikliği, Hiyerarşik toplum örgütlenmeleri
M.Ö 10.000- 5.500	Müşterek, merkezi yönetim	Köylüler, Köleler	Müşterek üretim	Neolitik Devrim, yerleşik hayata geçiş, tarımsal üretim, madenin keşfi
M.Ö 3000- Ortaçağ	Müşterek, merkezi yönetim	Köylüler, Yarı köylüler (kentliler), Köleler	Müşterek üretim	Yeni maden türlerinin keşfi ve kullanımı, para kullanımı
10.-15. yy.	Merkezi yönetim, yerel yönetim (feodal bey)	Serbest köylüler, serfler	Feodal düzen	Feodalizm, tarım teknolojileri, para kullanımı, coğrafi keşifler
16.-17. yy.	Merkezi yönetim, yerel yönetim (feodal bey), özel mülkiyet	Serbest köylüler, Serfler, Kapitalist çiftçi	Feodal düzen, sınıfsal ayrışma, köylünün mülksüzleşerek emekçi haline gelmesi	Feodalizm, tarım teknolojileri, ticari kapitalizm, para kullanımı, coğrafi keşifler
18-19. yy.	Merkezi yönetim, yerel yönetim özel mülkiyet	Köylüler, Şirketler	Köylünün mülksüzleşerek emekçi haline gelmesi, sınıfsal ayrışma toprakların belirli bir kesimin elinde toplanması	Feodalizm, Aydınlanma çağı, sanayi kapitalizmi, kırdan kente göç
20. yy. sonrası	Devlet ve özel mülkiyet	Şirketler, Küçük üreticiler	Köylünün mülksüzleşerek emekçi haline gelmesi, toprakların belirli bir kesimin elinde toplanması	Kapitalizm, modernizm, liberalizm, 1929 ekonomik krizi, postmodernizm, neoliberalizm, Petrol krizi, küreselleşme, teknolojik gelişmeler (akıllı tarım uygulamaları vb.), kırdan kente göç, kentten kıra tersine göç

Kaynak: Özgün Araştırma,2020

2.1.1 Tarih Öncesi Dönemde Kırsal Alanlar

İki buçuk milyon yıl önceden, M.Ö. 3000'lü yıllara kadar insanoğlu biyolojik, toplumsal ve kültürel evrim geçirmiştir. *Paleolitik Çağ* (2.500.000 yıl- M.Ö. 12.000) dönemi insanlık tarihinin yaşadığı en uzun dönem olmuştur. Ön Asya, Avrupa'da göçebe olarak yaşayan küçük insan toplulukları, insanlığın en ilkel toplumunu oluşturmuştur. Bu dönemde yaşayan insanlar avcılık ve toplayıcılık ile yaşamlarını sürdürmüştür. Zamanla kullanabilecekleri aletler icat etmeye ve başlamış, 1 milyon yıl önce ateşi icat etmiş, yaklaşık 200.000 yıl öncesine gelindiğinde ise ortaklaşa emek, toplumsal örgütlenme gibi yeni sosyal beceriler kazanmışlardır. İnsan kültürünün biçimlendiği ve geliştiği en önemli dönem ise buzul çağı olmuştur. Buzul çağının sonunda M.Ö. 100.000-50.000 yılları arasında avlanmada en başarılı dönem sayılırken, insanların kullandıkları birçok alet en iyi haline kavuşmuştur (Bronowski, 1987; Faulkner, 2013).

Buzul Çağının bitimiyle beraber yaşanan iklimsel değişim sonucu *Mezolitik Çağda* (M.Ö. 12.000-10.000) insanlar çevre şartlarına uyum sağlamaya çalışmıştır. İklim değişikliği sonucu kuraklaşan bölgelerde yaşayan insanlar su kaynaklarının bulunduğu vadilere göç etmek için mağaraları terk etmeye başlamıştır (Sivas, 2019). Yaşanan kıtlık, iklim değişikliğiyle toplumlar avcılık-toplayıcılıktan, tarımsal üretime geçmeye başlamıştır (Faulkner, 2013).

M.Ö. 10.000-5.500 arası *Neolitik Çağ* olarak adlandırılırken bu dönem insanların tarımsal üretimle birlikte yerleşik hayata geçtiği ilk kültür evresidir. Üretici ekonomiye geçiş, *Neolitik Devrim* olarak adlandırılmaktadır. Yerleşik hayat tarzına geçişle ilk köyler kurulmuş, el yapımı çömlek üretimi başlamış ve bazı hayvan türleri evcilleştirilmiştir. Bu dönemde avcılık eski önemini yitirirken hayvancılık ve tarımda büyük ilerleme kaydedilmiştir (Sivas, 2019; Harari, 2014).

Bu dönemi takip eden *Kalkolitik Çağ* (M.Ö. 5.500-3000), tarımdan artı ürün elde edilerek kent devletlerinin ortaya çıkması, ekonomik farklılaşmalar ve çıkar bölgeleri, tapınak ekonomisi, deniz ve akarsu ticareti, madencilik, sulamalı tarım, toplumsal tabakalaşma, mesleki uzmanlaşma vb. etmenlerle *uygarlığın doğuşu* olarak kabul edilmektedir. Kent yaşamının başladığı bu dönemden sonra merkezi yönetime bağlı devletler ve hiyerarşik toplum örgütlenmeleri ortaya çıkarken (Harari, 2014),

M.Ö 5. yüzyıldan itibaren kölelik yaygınlaşmaya başlamıştır (Bernal, 1969). Ayrıca bu dönemde Mezopotamya’da yaşayan Sümerler yazıyı icat etmişlerdir (Akarsu, 2014). Maden devrine geçiş dönemi kabul edilen Kalkolitik Çağda, taş aletlerin kullanımı azalırken, madenciliğin gelişimiyle bakır kullanımı artmış ve bakır ticareti yaygınlaşmıştır (Sivas, 2019).

Bernal (1969) çalışmasında, yerleşik hayata geçilmesiyle tarımsal üretimin başladığı vadilerde kentler kurulurken, köy-kent ayrımının ortaya çıkmaya başladığını ve zaman içerisinde köy-kent arasında iş bölümü geliştiğini ifade etmiştir. Bu dönemde üretimi arttırmak amacıyla tarımsal üretim planlaması, sulama kanallarının yapılması, elde edilen mahsulün nasıl saklanabileceği ile ilgili fikirler kent ve köy idareciler tarafından geliştirilirken zaman içerisinde kent idarecileri üretim takibini bırakmış; kentlerine bağlı köylerden daha çok tarımsal ürün temin etmeye ve gerektiğinde çevre kentlere savaş ilan etmeye odaklanmıştır.

Bu dönemin ardından Ortaçağa kadar sürecek olan *Antik Tarih* (M.Ö. 3000- M.S. 5. yy) dönemi başlamıştır. Antik dönem içerisinde şehirle tarımın ilişkisi söz konusu olmuş, kentliler kent içerisinde kendine ait olan otlaklarda haneleri için yiyecek üretmiştir. Antik çağda kentliler aynı zamanda yarı köylü sayılmıştır (Weber, 1921).

Antik tarihin ilk dönemi olan *Tunç Çağı* (M.Ö 3200- 1200) döneminde, bakır, kalay karışımından elde edilen tuncun keşfedilmesi bakıra göre daha sert ve dayanıklı olması tuncun kullanımı arttırmıştır. Bakır ve kalay cevherlerinin coğrafyada dağınık yapıda olması, uzak bölgeler arasında ticaret yapılmasını zorunlu bir hale getirirken ilkel ulaşım maliyetini de ortaya çıkarmıştır. Ulaşım maliyeti, kentlerdeki maden fiyatlarını yükselttiği için, ilk zamanlar sadece kral, kentteki zanaatkarlar ve tapınaklarda kullanılan madenler, savaşlar arttıkça, silah yapımında da kullanılmıştır (Bernal, 1969).

Demir Çağında (M.Ö.1200-330), demirin bolluğu ve geniş bir coğrafyaya yayılması sebebiyle halk tarafında da kullanılmıştır. Demir, keşfedilen kıtalarda tarım alanı açılması ve ekilmesin, bataklıkların ve ormanların tarımsal üretime uygun hale getirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde yeterli madene sahip olduğu için kendine yeterli üretimden, pazar için üretim yapmaya geçilmiştir. Bu dönemde meta üretimi

ekonominin temelini oluşturan ilk evren olmuş bununla beraber köleler sadece hizmet sunmakla kalmayıp, pazar için yürütülen üretim faaliyetlerinde de çalışmaya başlamıştır. Tunç devrine oranla çok sayıda, daha büyük gemiler inşa edilerek deniz aşırı ticarete yönelim artarken, korsanlığın ve yağmacılığın başladığı döneme girilmiştir. Bu dönem kentlerinde surların güçlendirilmesi, su kemerleri, limanlar dışında fazla bir müdahale yapılmazken, kentler tunç çağı kentlerinin sanatlarına sahip çıkmıştır. Demir çağının en önemli gelişmesi, madeni paranın kullanılmaya başlanmasıdır. Zamanla para, meta mübadelesinin genel eş değeri haline gelmiştir (Bernal, 1969).

Demir çağının ardından, *Helenistik döneme* (M.Ö 323-30) gelindiğinde bu dönem Büyük İskender'in ölümünden, Roma devletinin Mısırı ele geçirmesine kadar geçen süredir. İskender'in M.Ö. 334'te Pers İmparatorluğuna sefere başlamayışla beraber Yunan kültürünü, doğuya getirmesiyle oluşan yeni kültür Helenistik kültür olarak adlandırılmıştır (Karakoç, 2014). Bu dönemde kentler, çevreyi gözetleyebilmek için tepe, nehir yakınları gibi stratejik konumlara kurulurken kent planlaması (yolların kullanıma göre genişliklerinin farklı olması, ticaretlerin ana yollar yoğunlaşması vs.) bu dönemde büyük bir önem verilmiştir (Bingöl, 2009).

Bu dönemin ardından *Roma dönemini* başlamıştır. M.Ö. 27'de Roma Cumhuriyeti sona ererek Roma İmparatorluğu kurulmuştur. Roma Cumhuriyetinde topraklarının genişliği mevcut yönetim sistemini yetersiz kalması, Roma sınırları içerisinde farklı kültürden toplulukların yaşaması gibi faktörler cumhuriyet rejiminin sona etmesinde etkili olmuştur (Heaton, 1985; Berktaş,1989). Roma Cumhuriyetinde toplum 3 (üç) sınıfa ayrılmıştır: (1) köleler, (2) vatandaşlık hakları olmayan özgür kişiler ve (3) vatandaşlar. Vatandaşlar kendi içerisinde (1) *patriçi*; Roma kabilesi döneminde yönetimde etkili olan soylu aileler ve (2) *pleb*; Roma kabilesinin tabanında yer alan klan ve ailelerden olan kesim olarak ikiye ayrılmıştır. Plebler de kendi içerisinde yoksul ve zengin olarak ikiye ayrılmıştır. Bu toplumsal sınıflandırma Roma İmparatorluğu döneminde yeni oluşacak toplumsal yapılaşmaya öncül olmuştur (Berktaş, 1989; Aygül Alan, 2010).

İmparatorlukta patriçiler ve zengin plebler, *kent soyluları* sınıfını oluştururken, yoksul plebler *proletarya* sınıfını, askere süvari olarak katılan plebler *şövalye* sınıfını oluşturmuştur. Roma, Akdeniz'i hakimiyetine aldığı için ticaret ve toprak aristokrasi

güçlenmiş, toprakların genişlemesi köleliğin artmasına yol açmıştır. Bu dönemde tarımsal üretimde köle işgücü kullanılmıştır (Aygül Alan,2010).

Roma imparatorluğu son dönemleri yaklaşırken denizcilik faaliyetlerini sürdürmüştür. Toplum kültürel olarak gelişmesine karşın nüfusu azalmış, barbar kavimler tarafından çevrelenmeye başlamıştır. M.S. 4. yüzyıla gelindiğinde Germen kabilelerinin Roma'ya karşı giriştikleri saldırılar sonucunda, imparatorluk toprak kaybetmeye başlamıştır ve 5. yüzyılda yıkılmıştır. M.S. 476 yılında Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla Ortaçağ dönemi başlamıştır (Pirenne, 1922).

2.1.2 Feodalizm Döneminde Kırsal Alanlar

TDK'nın (2020) tanımına göre feodalizm, “toprak düzenine dayalı olan, köylüleri bir şahsın malı sayan yasal düzen” olarak tanımlanmaktadır. Özkan ve Üreten'e (2009) göre ise, “toprak mülkiyetinin çıkar doğrultusunda el değiştirdiği, kapalı ekonomik yapısı olan, köylünün toprağa bağlı olduğu sınıfsal düzen” olarak ifade edilmektedir.

Tarihsel süreçte feodalizm, 10. ve 15. yüzyıllar arasında Batı Avrupa ve birkaç Akdeniz ülkesinde görülmüş; farklı bölgelerde ve farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır (Öksüz, 2011; Aydemir ve Genç, 2011). Batı Roma ardından Germen kavminin kurduğu imparatorluğun da yıkılması sonucunda Avrupa'da merkezi otorite zayıflamış ve toplumda zamanla feodal düzen egemen olmuştur. Merkezîyetçi yapının bozulmasıyla, sosyal sınıf ve toprak düzeninde değişiklikler meydana gelmiştir. Toplumdaki sosyal sınıflar, kral, aristokrasi (soylular), ruhban sınıfı, şövalyeler (askerler) ve köylüler (proletarya) olarak kategorilendirilmiştir (Huberman, 1963; Berktaş, 1989; Aydemir ve Genç, 2011).

Feodal beyler (senyörler) devlet yönetiminin/merkezi yapının zayıflığından faydalanarak bu dönemde büyük toprak parçalarına sahip olmuştur. Feodal beyler toprakları içerisindeki mali ve askeri yönetimi kendileri sağlayarak dışı kapalı bir sistem oluşturmuştur. Mali ve askeri yönetimin devlete ait olması gerekirken feodalizmde, bu hakların feodal beylerde olduğu görülmektedir. Feodal beylere ek

olarak kilise, en büyük toprak sahiplerinden biri olmuştur. Bu dönemde kralların papalara göre daha az ve sınırlı yetkileri olmuştur (Huberman, 1963; Öksüz, 2011).

Feodal beyler, kendi topraklarında yaşayan köylüleri dışarıdan gelebilecek tehditlerden koruma karşılığında kendileri adına çalışmaya zorlamıştır. Köylüler, (1) *serbest köylüler* ve (2) feodal düzende kölelerin yerini alan, toprağa bağlı olan ve toprak ile alınıp satılabilen *serfler* olarak ikiye ayrılmıştır (Berktaş, 1989).

Feodal beyler mülklerindeki verimsiz topraklar *müşterek* olarak kullanılırken, verimli topraklar ikiye ayrılmıştır. Toprağın yarısı feodal beyin şahsi toprağı (*demesne*) iken, toprağın diğer yarısı köylüler (serfler ve serbest köylüler) arasında paylaştırılmıştır. Köylüler kendilerine verilen toprağın kullanım hakkına sahip olabilmek için feodal beylere, topraktan elde ettikleri nihai ürünün bir kısmından vermiştir (Özkan ve Üreten, 2009). Bu sayede, feodal bey üreticinin artı emeğinden elde ettiği ürüne (*ayni ranta*) el koymuştur (Marx, 1867).

Feodal bey, şahsi toprağında serfleri çalıştırarak artı emek elde ederken, serfe verdiği toprağın kullanımından aldığı vergi (ürün) ile de ayni rant elde etmiştir (Hilton, 1978). Marx (1867), ayni rant dışında köylülerin feodal beye olan diğer sorumlulukları da dikkate alındığında, köylünün kendisi için harcadığı emek ile feodal beye için harcadığı emek arasında bir ayırım olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla, köylü kullanım hakkı kendisine verilen toprakta feodal bey için de emek harcamaya devam etmiştir.

Feodal dönemde, serflerin feodal beylere karşı belirli sorumlulukları olmuştur. Serfler, haftanın belirli günlerinde kendilerine kullanım hakkı verilen topraklarda çalışırken geriye kalan günlerde feodal beylerin topraklarında çalışarak *angarya* işleri yapmakla yükümlü olmuştur. Feodal beylere karşı değişmeyen bazı sorumlulukları olan serbest köylüler ise serflere oranla daha özgürdür. Serbest köylüler, toprak kiralama hakkına sahip olmuş ve kiraladıkları toprağın kullanım bedeli için feodal beye hasadın belirli bölümüyle (ürün) ya da nakdi ödeme yapmıştır (Huberman, 1936).

Köylüler, elde ettikleri ürün ile ödeme yapmanın dışında kendi ihtiyaçlarını da karşılamış, aynı zamanda tarımsal üretimde kullandıkları *üretim araçlarını* da kendileri temin etmiştir (Aydemir ve Genç, 2011). Bu dönemde üreticinin üretim araçlarına sahip olduğu görülmektedir. Serfler tarımsal faaliyette kullandıkları araçları

ve kendilerine gerekli olan diğere zanaat eşyalarını kendileri üretmiştir. Serfler kimi zaman feodal beye ödeyecekleri rantı tarımsal ürün ile ödemek yerine artık ürün olarak üretmiş oldukları zanaat eşyaları ile de ödemiştir (Kerov, 1968).

Toprağın ekiminde gübrelemenin verimliliği arttırması, pulluğun verimsiz toprakları ekilebilir hale getirmesi ve ürün ekiminde yeni tekniklerin keşfedilmesi ile tarımsal üretimde yaşanan gelişmeler köylülerin hayatını etkilemiştir. Gübrenin tarımsal üretimde verimliliği arttırması bakılan hayvan sayısının artmasına yol açmış ve bununla birlikte *dokumacılık* gelişmiştir. Tarımsal üretimde yeni üretim tekniğı ve aletlerinin keşfedilmesi bazı köylülerin zanaat ile daha çok uğraşacak vakitlerinin kalmıştır. Zanaat ile uğraşan köylüler zaman içerisinde bu işi meslek haline getirmiştir. Zanaatçılıkta uzmanlaştıkça, feodal beylerin denetiminde kurulan haftalık pazarlarda ürünlerini satmaya başlarken, ihtiyacı olan ürünleri satın almaya gitmiştir. Köylü pazara yakın bir yerde oturuyorsa ürünü kendisi satmaya gitmiş, uzak bir yerde oturuyorsa elindeki ürünleri tüccarlara satmıştır (Kerov, 1968; Heaton, 1985; Aydemir ve Genç, 2011).

11. yüzyılda nüfusun artmaya başlaması, gelişen ticaret ve artan talep ile pazarlara ek olarak yıl içerisinde bazı yerlerde panayırlar kurulmaya başlanmıştır. Birkaç gün bazen birkaç hafta süren, toptan satışın yapıldığı panayırlar, kurulduğu yerleşim ve civarındaki ticaretin canlanmasına sebep olan önemli ekonomik faaliyetler olmuştur (Heaton, 1985). Pazar ve panayırdan kazanç sağlamaya başlayan serfler, feodal beye nakdi ödeme yaparak belirli dönemlerde kasabalarda kalmaya başlamıştır. Feodal beyler panayırlarda artan lüks malları satın almak istediklerinden artık ürün olarak aldıkları vergiyi, parayla ödeyen bazı serflerin kasabalarda yaşamasına izin vermiştir. 11. yüzyılda başlayan Haçlı Seferleriyle birlikte ticaret büyük oranda hızlanmış ve köylerden kasabalara göç artmıştır (Kerov, 1986).

Tüccar ve zanaatçıların kasabalara yerleşmeye başlamasıyla birlikte, kasabalar ekonomik ilişkilerin önemli merkezleri haline gelmiştir (Güran, 1999). Tüccar sınıfının nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle birlikte Avrupa'da 10. yüzyılda görülmeye başlarken; Pirenne (1922), tüccar sınıfının toplumdaki işsiz ve serüvenciler arasından çıktığını ifade etmiştir. Tüccar sınıfı zanaatçıların ve serflerin ürettiği ürünleri satın alarak pazarda satmaya başlamıştır. Kasabalara uzak yerlerde yaşayan köylüler, ürettikleri ürünleri tüccara satarak kazanç elde etmiştir. Kasabaların

ekonomik faaliyetlerin önemli merkezi olması ve kasabalara artarak devam eden göç ile kasabalar büyümeye ve genişlemeye başlamıştır. Kasabalarda nüfusun artmasına paralel olarak, gıda ihtiyacı ve tarımsal üretim de artmıştır (Heaton, 1985).

Ticaretin canlanması kapalı tarım ekonomisini değiştirmiştir. Batı Avrupa'da feodal beyler halkı korumak amacıyla surlarla çevrili *kale kentler (bourg)* inşa ettirmiştir. Kasabalara yaşanan göçle, kale kentlerin dışında yeni mahalleler kurulmuş, büyüyen kasabaların yeni mahallelerinde oturanlar yeni bir sosyal sınıf olan, *burjuva sınıfını* oluşturmuştur (Göze, 1995; Pirenne, 1922). Bu kasabalarda garnizonlar, rahipler, kilisenin eğitim bölümündeki öğretmen, öğrenciler ve hizmetkarlar yaşamıştır (Pirenne, 1933). Tüccarlar ulaşım kolaylığı olan, kötü hava şartlarından korunabilecekleri, mallarının güvende olacağı yerlerde yaşamak istemiştir. Bu nedenle tüccarlar rahat ticaret yapabilmek için nehir kenarında belirli aralıklarla kurulmuş olan bu kasabalara yerleşmeye başlamıştır. Kasabalarda, darphane ile köylülerin getirdiği ürünlerin depolanması için ambarlar yapılmıştır (Pirenne, 1922).

Kasaba nüfusunun göç ve ticari canlılıkla birlikte, zaman içerisinde artmasıyla kasabanın dışındaki *kentlere (fauborg)* yerleşim başlamıştır. Zamanla kasabaların etrafı evlerle çevrelenmiştir. Saldırıları ve kötü hava koşullarından korunmak amacıyla sur dışında kalan yerleşimlerin etrafı da surlarla çevrilmiştir. Kasabanın iç kesiminde kalan surlar zaman içerisinde önemini kaybetmiş ve yıkılmıştır (Pirenne, 1933). Bu dönemde, kentlerde iş olanaklarının artması ve feodal beylerin köylülere baskıları sebebiyle zanaatçılar ve köylüler kentlere göç etmeye (kaçmaya) devam etmiştir (Pirenne, 1933; Kerov, 1986).

Kentlerde yaşayan nüfus, tarım ürünleri kendisi üretmediği için kentler ve kırsal alanlar arasında *iş bölümü* gelişmeye başlamıştır. İş bölümünün gelişimi kent ve kırsal alan arasındaki siyasi ve toplumsal ilişkileri de etkilemiştir (Kerov, 1986). Zaman içerisinde kentler, kırsal alandan kaçan köylülere yardımcı olmak ve sosyoekonomik olarak destek vermek üzere kurumsallaşmıştır. Bu kurumlar belediyelerin ilk örnekleri olmuştur (Özkan ve Üreten, 2009). Belediyeler ayrıca kendi hakları için de mücadele etmiştir. Feodal beyler kendi topraklarında kurulan kentlerin yönetiminde etkili olmuş ve kentlerden kazanç sağlamıştır. Belediyeler ve kent halkı siyasal yapının değişmesi ve kentlerin özerkliğe kavuşması için mücadele etmiştir

(Kerov, 1986). Burjuva sınıfı zenginleştikçe siyasi hayatta daha çok söz sahibi olmaya başlamıştır (Göze, 1995).

Kentlerde zanaatçılık geliştikçe, aynı zanaat kolunda çalışanlar birbirleriyle yardımlaşmak ve yaşadıkları kentte meslekleriyle ilgili bir nizam sağlamak amacıyla, belediye teşkilatı altında *loncalar* kurmuştur (Ülgen, 2013). Bu dönemde meslek loncalarının az gelişmiş meta üretimi toplumun ekonomik niteliğiyle çelişmemiştir (Kerov, 1986). Zanaat ve ticaretle uğraşan yeni sınıf “burjuvaların” kentlerde gerçekleştirdikleri en önemli faaliyet loncalar olmuştur. Loncalar kent içerisindeki esnaf örgütlenmelerini sağlarken, koydukları kurallar ile kırsal alanda üretim yapılmasını yasaklanmıştır (Erez, 2017). Loncalar başlangıçta üyelerini korumak ve üretim sürecini kolaylaştırmak üzere kurallar koymuş ve usta-kalfa-çırak ilişkisi ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Zaman içerisinde loncalarda yapılan düzenlemeler güncelliğini yitirerek, mesleklerin gelişmesine ve yapılmasına engel olmaya başlamıştır. Lonca içerisinde tabakalaşmanın olması, ustalığın babadan oğula geçmesi, kalfa ve çırakların yükselme şansının olmaması gibi faktörler, loncaların kendi içinde dağılmasına yol açmıştır. Bu dönemde tüccarlar ve zanaatkarlardan oluşan *burjuva sınıfı* güçlenmiştir (Huberman, 1936).

Ortaçağ başlarında Batı Avrupa toplumunda feodal beylerin topraklarında yaşayan köylü feodal beye kirasını aynı rant (belirli günlerde bedenen çalışarak) olarak ödemesi ve feodal beyin mülkü dışına çıkıp bir şey satmaya ihtiyaç duymaması paranın kullanımını gerektirmemiştir. Ancak 12. yüzyıldan itibaren, ticaretin gelişmesiyle birlikte paranın kullanımı artarken para dolaşımı yetersiz kalmıştır. Bu durum da kredi ihtiyacını doğurmuştur. Kredi talebinin artmasıyla birlikte, tüccarlar ticari yazışmalar ve hesap tutmak amacıyla okuma-yazma öğrenmiştir. Bu amaçla burjuva sınıfı (orta sınıf), çocuklarının okuma-yazma öğrenmesi için okullar açılmıştır. Açılan bu okullar laik eğitim sisteminin ilk adımı olmuştur. İyi eğitilmiş ve zengin burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla, kral ve feodal beyler çeşitli sebeplerden kilise yerine tüccarlardan borç almayı tercih etmeye başlamıştır (Pirenne, 1933). Bu durumun, kilisenin siyasi hayatta güç kaybetmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Bu dönem, kentler ilkel biçimde sanayileşmeye başlarken, köylü kırsal alanda kendi kendine yeten üretim zihniyetinden vazgeçerek pazar için üretim fikrine alışmaya başlamıştır. Pazar için yapılan tarımsal üretimin artışı iki yolla olmuştur: (1)

bilimsel ve teknolojik gelişmelerle mevcut tarımsal üretimde verimliliğin artırılması (entansif tarım); (2) yeni alanların tarıma uygun hale getirilip, ekilecek tarım alanları sayısının artırılması (ekstansif tarım). Köylüler boş arazi, bataklık ve orman alanlarını, tarım alanı haline getirmiştir. Ekime elverişsiz toprakların kendilerine kâr sağlayabileceğini fark eden din adamları, feodal beyler, ellerinde bu toprakları ekime uygun bir hale getirerek kiralamaya başlamıştır (Huberman, 1936).

Büyük toprak sahipleri dışında özgürlüğüne kavuşan serfler ve serbest köylüler de piyasa için üretim yapmaya başlamıştır. Köymen (2008), 15. yüzyıla gelindiğinde bu grubun hatırı sayılır bir büyüklüğe ulaşmış olduğunu belirtmiştir. Piyasa için üretim yapan köylüler sermaye birikimi sağladıkça yeni topraklar kiralamıştır. Kiraladıkları yeni topraklarda, çevrelerindeki yoksul köylülerin emek gücünü ücret karşılığında kiralamışlardır. Kırsal alandaki bu yeni durum köylülerin ekonomik ve sosyal olarak ayrışmasına yol açmıştır.

12. yüzyıldan itibaren yeni ekilebilir tarım alanları açılmaya başlamasına rağmen, hızlı nüfus artışı sebebiyle 14. yüzyılın sonuna doğru bazı bölgelerde ekilebilir alan ve hayvan sayısı gıda ihtiyacının karşılamasında yetersiz kalmıştır. Bu dönemde köylerdeki ve kentlerdeki proletarya tarafından örgütlenen komünal mücadeleler, binyılcı ve heretik hareketler, alternatif komünal yaşam modelleri inşasına ilk örgütlü kalkışmalar, feodal iktidara karşı mücadeleler içinde doğmuştur. Özellikle heretik halk hareketleri yeni bir toplum yaratmayı amaçlayan, eşitlik talebi üzerinden temellenen, köylüler ve kentteki işçilerden oluşan kır ve kent proletaryasının isyanıyla doğmuş bir alt sınıf hareketidir. Ortaçağ Avrupası'nda işkence ile özdeşleşmiş Engizisyon mahkemelerinin kuruluş amacı, heretik halk hareketini ortadan kaldırmaktır. 14. yüzyılda Avrupa'nın üçte birini yok eden *veba salgını* ardından nüfusun kritik bir noktaya düşmesi ve buna paralel artan *emek krizi* sonunda heretiklere uygulanan şiddet artmış ve bu süreci *cadı avları* izlemiştir (Federici, 2004).

Gıda yetersizliği ve *veba salgını* sonucunda yaşanan nüfus kaybının neden olduğu iş gücü eksikliği, feodal sınıfın var olan gelir kaybını daha da arttırmıştır. Feodal sınıf, iş gücü eksikliğini attığı için serflik düzeninin yeniden sağlanmasını istemiştir. Bu amaçla Avrupa'da birçok yerde insanlar zorla serleştirilerek feodal düzenin çözülüşü engellenmek istenmiş ancak başarılı olunamamıştır (Huberman, 1936; Dobb, 1963).

15. yüzyıldan 16. yüzyıla geçerken toplumda hâkim olan feodal geleneksel ilişkiler yıkılmıştır. Yünün değerlendirilmesiyle birlikte toprak sahiplerinin, koyun yetiştiriciliği için toprakları otlak alanlara çevirmesi, *çitleme hareketlerinin* hızla yayılmasına yol açmıştır. Büyük toprak sahipleri, tarım alanlarını otlığa çevirerek hayvancılık yapmaya başlamış ve daha az maliyet ve emek gücüne ihtiyaç duyulduğu için yanlarında çalışan serfleri ve serbest köylüleri kovmuştur (Huberman, 1936; Hoell, 1974; Köymen, 2008). Toprak sahiplerinin köylüleri işten çıkarması ve manastırların kapatılarak topraklarının kral tarafından alınması, serflerin *mülksüzleştirilerek birikim* yoluyla topraktan sürülerek, ucuz işgücü olmak üzere kırdan kente göç etmelerine sebep olan başlıca etmenler olmuştur (Harvey, 2003; Köymen, 2008). Çitleme hareketleri, özel mülkiyetin ortaya çıkmasına ve ilkel birikim eliyle burjuva sınıfının ve *kapitalizmin* doğuşuna yol açmıştır (Marx, 1867; Wood, 1999).

2.1.3 Kapitalizm Döneminde Kırsal Alanlar

TDK (2020), kapitalizmi, “anamala dayalı, kar getiren üretim düzeni” olarak tanımlarken; Dobb (1958), “sermayenin özel ve kişisel mülkiyete ait olması” olarak ifade etmiştir. İslatince’ye (2009) göre “kimi zaman siyasi görüş, bir hareket argümanı, moda ya da hayat tarzı” gibi bir kavram ifadesinde kullanılmasına karşın, “erken dönemlerde gelişmiş, değişim, dönüşüme uyum sağlayan bir ekonomik sistemdir”. Bu sistem içerisinde bireyler ya da grupların, toprak ya da üretken kaynakların özel mülkiyet hakkına sahip olduğu ve bu kaynakları istediği gibi kullanılabilecekleri ekonomik örgütlenmedir (Çelik ve Dağ, 2017).

16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da kapitalist üretim ilişkileri ilerlemiştir. Kapitalist ilişkilerinin gelişimi, kırsal ve kentsel alanlar için aynı zaman ve hızda meydana gelmemiştir. Kentlerin kültürel, ekonomik ve sosyal alandaki gelişimi kırsal alanlardan daha hızlı olmuştur. Kırsal alandaki yerleşimlerin çok sayıda ve dağınık yapıda olması, çevreleriyle olan kısıtlı ilişkileri köylülerin, sosyal ve kültürel birçok alanda gelişimini etkilemiştir. Kırsal alanlardaki eğitim ve sağlık olanakları kentlere göre yetersiz kalmıştır (Köymen, 2008). Kentlerde etkin bir şekilde kullanılan teknoloji ve sanayi tarıma ancak 400 yıl sonra entegre edilebilmiştir. Bu süreçte kırsal alanlar ilerleyen teknolojiye yeterince faydalanmamıştır. Köylünün az toprağının

olması, emek gücüyle çalışması ve tarımdan elde ettikleri kazanç az olması nedeniyle, gelişen sanayi ürünlerini tarımda kullanılamamıştır. Tarımsal nüfusun büyük oranda mülksüzleşmesi ilerleyen süreçte sanayinin ihtiyaç duyduğu ucuz iç gücünü meydana getirmiştir (Günay, 2002).

Harvey (2004), Marx'ın tariflediği ilkel birikim sürecinin tarihte bir kere olup bitmiş bir olay olmadığını bugün mülkiyet, eşitlik, barış gibi şartlar altında birikim sürecinin halen devam ettiğini ifade etmiştir. Devam eden bu süreci, “mülksüzleştirerek birikim” olarak ifade etmiştir. Kapitalizmin gelişimini tetikleyen en önemli olgu, *kırsal nüfusun mülksüzleştirilmesi* olmuştur. Bu süreç içerisinde tarımsal üretimde ve toprak ilişkilerinin kapitalizmin gelişimi her ülkede farklı süreçlerde yaşanmıştır. Ancak tarımsal kapitalizm her ülkede farklı süreçlerde gelişse de ortak noktaları olduğu için üç kategoriye ayrılmıştır: (1) Klasik biçim, (2) Prusya biçimi, (3) Amerikan biçimi (Hoell,1974). Bu çalışmada tarımsal kapitalizm klasik biçimde incelenmiştir.

Tarımsal kapitalizmin *klasik biçimi* ilk olarak İngiltere kırsalında ortaya çıkmıştır (Marx, 1867; Hoell, 1974). 12. yüzyılın ilk yarısından itibaren yükselen İngiltere ekonomisi ve artan ticaretle birlikte para ilişkileri gelişirken, 13. yüzyıldan itibaren para kullanımının birçok alanda yaygınlaşmasıyla feodal beyler köylülerin yükümlülüklerinin para olarak tahsil etmeye başlamıştır. 14. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de gıda yetersizliği, veba salgını ve cadı avları sonucunda nüfusun %50’ye yakınının hayatını kaybetmesiyle, çalışan emek gücünün azalmış ve ücretli çalışan köylünün emek ücreti yükselmiştir (Moore, 1966).

Feodal beyler köylüden aldıkları rant sabit olduğu için gelir kaybı ve salgınla yaşadıkları iş gücü kaybı karşısında *demesne* topraklarını kiraya vermeye başlamış, zamanla feodal malikaneler küçülmüştür. Bir kısım köylü feodal beyden toprak kiralarken, kiraladıkları bu topraklarda, yoksul, borçlu köylüler çalıştırmıştır. Toprak kiralayan köylü zamanla zenginleşerek kapitalist çiftçi (küçük çiftçiler/yeomen) haline gelmiş ve köy toplumu içerisinde sosyo-ekonomik farklılıklar görülmeye başlamıştır. Piyasa için üretim yapan kapitalist çiftçi giderek elde ettiği sermayeyi daha fazla toprak kiralarken, zor durumda olan köylülerin de topraklarını satın almıştır (Dobb, 1963; Moore, 1966, Üşür, 1990). Toprağın bir meta gibi satılması feodal ilişkilerinin çözüldüğünün en büyük göstergesidir (Huberman,1936).

1492'de Amerika kıtasının keşfiyle bulunan maden rezervleri Batı Avrupa ülkeleri tarafından sömürülmüştür. Batı Avrupa'da sömürgelerden elde edilen madenler arttıkça piyasa dolaşımında artan para sebebiyle, buğday fiyatlarını da artırmıştır (Beaud, 1981). Uzun süren feodal savaşların sonunda eski feodal soylular kaybolurken yerini parayı iktidarın kaynağı kabul eden yeni soylular devralmıştır (Marx,1867; Üşür, 1990; Wood, 1999).

Köylü toplumuna en büyük darbe de bununla birlikte yapılmıştır. İngiltere'de köylüler yaşadıkları topraklardan ve ortak olarak kullanılan mera, orman alanlarından zorla kovulmuş ve arazilerin etrafı çitle çevrilmiştir. Çitleme, büyük çiftçinin toprağı özel mülk gibi kullanmasına olanak verirken, köylünün mülksüzleşmesine ve kırsal alanda birkaç yüz yıl sürecek olan sınıf mücadelesine sebep olmuştur. 15. yüzyılda başlayan çitleme hareketi 16. ve 17. yüzyıllarda artarken, 18. ve 19. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. 18. yüzyıla değin sadece bir eylem olarak gerçekleştirilebilen çitleme hareketi, 18. yüzyıl sonunda parlamentoda kabul edilen *çitleme yasasıyla*, yasal bir hal almıştır. Bu yasayla köylünün toprak üzerindeki hakları da tamamen ortadan kaldırılırken, yasanın kabul edildiğı dönemde Kuzey İskoçya'da yaşayan büyük toprak sahipleri, koyunlarını otlatılmak amacıyla kiracıları zorla tahliye etmiştir. Köylüleri yerlerinden edebilmek için köyleri yakılmış, asker zoru bile kullanılmıştır. Böylece kırsalda tarımsal kapitalizmin klasik modeli ortaya çıkmıştır (Kaymak, 2010; Faulkner, 2013).

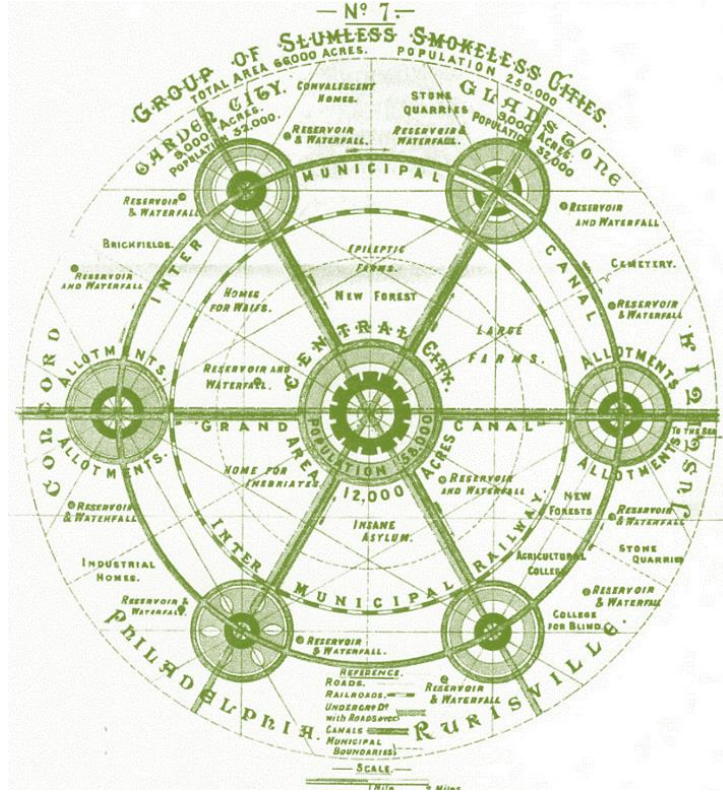
Kapitalizmin gelişiminin kentleri nasıl etkilediğı ve kır-kent ilişkisi üzerine değerlendirme yapabilmek için kentler incelenmiştir. Ortaçağ döneminde kentlerde zanaatçılar, lonca güvencesi altında üretim yapmaktadır. 13. yüzyıla gelindiğinde bütün birçok zanaat türü daha ortaya çıkmış ve birçok yeni lonca kurulmuştur (Huberman, 1936). Belirli lonca kanunları çerçevesinde 14. yüzyıla kadar yapılan zanaat üretimleri devam etmiştir. 13. ve erken 14. yüzyılda zanaat loncaları, politik bir güç elde etmiş bu sayede ekonominin gelişim süreçlerinde önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Loncalar sanayinin gelişimi kendi ellerinde tutmuşlar ve buldukları kentte zanaatlarının tekeli olmuşlardır. Ayrıca 11.-14. yüzyıllar arasında icat edilen makinelerin kullanımı (keçeleme ve çikrik makineleri), 15. yüzyıla değin yasaklanmıştır. 15. yüzyılda lonca sisteminde meydana gelen eşitsizlikler nedeniyle bu sistem sekteye uğramıştır (Huberman,1936; Kerov, 1986; Ülgen, 2013).

16. yüzyılda tüccar ve zanaat loncaları önemini yitirmeye başlamıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde pazarın mal talebine mevcut sistemin cevap veremediği için kırsaldaki iş gücünden daha fazla yararlanılmıştır. Kırsal kesimde sanayi yayılmaya başlamıştır. Fransa'da devrime kadar loncalar kaldırılırken, İngiltere'de 19. yüzyıl başına kadar ayrıcalıkları devam etmiştir (Huberman, 1936).

Hobsbawm (2008), 15. ve 16. yüzyıllarda deniz aşırı yapılan keşiflerin, 17. yüzyıldaki bilimsel devrim ve Protestanlıkla birlikte gerekli koşulların yaratılmasıyla birlikte 18. yüzyılda İngiltere'de *Sanayi Devriminin* başladığını belirtmiştir (Aksoy, 2016). Bu süreçte bazı ülkeler (İspanya, Fransa vb.) ilk imalathanelerini kurmuş, dışarıdan yabancı mal ve hammadde yasaklanmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte tarım toplumu değişmeye başlamıştır (Beaud, 1981).

Sanayi Devrimiyle birlikte evlerde, el tezgahlarında yapılan üretim, fabrikalarda yapılmaya başlanmış, yeni üretim mekânları ve yaşam koşulları gelişmiştir. Fabrikaların etrafına, fabrika işçileri için evler yapılırken, tarımsal üretimde gelişen teknolojinin kullanılması ile beraber küçük çiftçiler topraklarını satarak sanayide iş arayışına girmiştir. Artan nüfusla beraber fabrika çevresindeki yerleşimler hızla büyüyerek kent halini almıştır. Fabrika çevresindeki kentlerin hızlı büyümesiyle kentsel ve toplumsal problemler ortaya çıkmıştır. Kentlerin plansız gelişimi, altyapı eksikliği, uzun çalışma saatleri, kötü çalışma koşulları, çocuk işçilerin çalıştırılması, salgın hastalıklara ve ölümlere yol açmıştır (Günay, 2002). Kırsal alanlardan kentlere yapılan göç, kentsel nüfusun büyük hızla artmasına yol açarken bu nüfus yoğunlaşmasının beraberinde getirdiği altyapı, konut, ulaşım ve çevre sorunlarına karşı devlet ve toplum hazırlıksız yakalanmıştır (Ersoy, 2016).

Sanayi devriminin yol açtığı büyük nüfus hareketlerinin sonucunda bazı kentler kırsal özelliklerini ve doğal çevresini tamamen kaybetmiş, (Alkan ve Duru, 2002; Ersoy, 2016); 20. yüzyıl başında Birleşik Krallık, Almanya gibi çeşitli ülkelerde, kentlerdeki yaşamı olumsuz etkileyen koşulları ortadan kaldırmak amacıyla altyapı yönetmelikleri hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu süreçte *kent planlaması* anlayışı ortaya çıkmış, *güzel kent* hareketi ve Ebenezer Howard'ın *bahçe kent* önerisi (Şekil 2.2) geliştirilmiştir (Şahin, 2018).

Şekil 2.2: Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent Modeli

Kaynak: Howard, 1898

Kentte göçle beraber artan nüfusun yol açtığı problemler sonucu kentsel yaşamın zorlaştığını, kentsel imkanlardan büyük bir kesimin faydalanmadığını ve kentin kendi sürdürülebilirliğine zarar verdiğini düşünen Howard (1898), yeni bir kent modeli geliştirmiştir. Kentte, kır-kent arasındaki farkın ortadan kaldırılması için modern imkanlar kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Böylece kırsalın sosyal, ekonomik eksiklikleri ile kentin doğal, biyolojik eksikliklerinin iki yerleşim türünün uzlaşmasıyla giderileceğini düşünmüştür (Karadağ Ağkurt, 2014).

Dünyada yaşanan gelişmeler, kentleşmenin hızlanmasına neden olurken mekânsal, sosyal, ekonomik çıkmazlar da meydana gelmiştir. 1930 yılında savaş ve krizler neticesinde tarımsal üretimde azalmalar yaşanmıştır. İkinci Dünya savaşının ardından Avrupa'da gıda temininde sorunlar yaşanmış, Ortak tarım politikasında uzlaşarak, Avrupa ülkeleri gıda temininde dışa olan bağımlılığı azaltmıştır (Keyder, 2015).

Dumenil ve Levy (2005), 1970 öncesi dönemde ABD, Japonya, Avrupa gibi merkez ülkelerin ekonomik, teknolojik alanda büyük ilerlemeler kaydederken

çevresinde bulunan ülkelerin bu ülkelerden oldukça geri kaldığını ifade etmiştir. 1974-1975 yılları arasında yaşanan petrol krizi ABD gibi merkez ülkelerin ardından diğer ülkelere yayılmış, fazla iş gücü hızla artarken yaşanan kriz neoliberal politikaların ortaya çıkmasına etken olmuştur (Erdölek Kozal, 2017).

2.1.4 Neoliberalizm Döneminde Kırsal Alanlar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yaşanan kriz ekonomi politikte büyük değişikliklere yol açmıştır. İkinci Dünya savaşı ardından Avrupa ülkelerinde başlayan sosyal devlet uygulaması, 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. Daha çok ekonomik olarak etkisi hissedilen sosyal devlet anlayışı 1970'li yıllara gelindiğinde uygulanan ülkelerde ekonomik problemlere yol açmıştır (Duman, 2011). ABD'nin sosyal devlet anlayışına yönelik çalışmalarının yetersiz olması, ekonomik ve siyasi olaylar sonucunda *sosyal devlet anlayışı* bırakılarak *neoliberal politika* düzenine geçilmiştir (Çımrın Kökalan, 2009; Duman, 2011). Neoliberal politikalarla devlet müdahalesi azalmış, özel sektöre yönelik teşvikler sonucunda özel sektörün çalışmaları artmış, çok uluslu şirketler oluşarak, küresel sermayenin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilgin, 2005).

Neoliberal ekonomi politikası, küresel çapta bir değişime sebep olurken; yerel ölçekten, küresel ölçeğe doğru giden süreç içerisinde sermaye ve emeğin piyasa koşullarına göre şekillenmesi, ülkelerin refah düzeyini etkilemiştir. Bazı ülkelerin refah seviyelerinde artış söz konusuysen bazı ülkelerde refah kaybı yaşanmaya başlamıştır (Bilen ve diğ., 2005).

Küreselleşme ile kırsal alanda da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Tohumlar ulusaşırı şirketler tarafından patentlenerek, çiftçinin ve tohumların özgürlüğüne kısıtlama getirilmiştir. Tohum takasları ve tekrar kullanımları ortadan kaldırılan tohumlar, patentlerini alan şirketlerin malı haline gelerek metalaştırılmıştır. Üreticilere satılan genetiği değiştirilmiş tohumlar giderleri arttırmış, aynı zamanda insan sağlığına olumsuz etkileri olmuştur. Büyük şirketlerle kitlesel üretimin artması, piyasaya olan ürün akışı sonucunda kırsal alanda yerel üretim azalmış; kitlesel monokültür üretim hızla artmıştır. Bunda tarımsal üretime yönelik çıkarılan yasaların etkisi büyük olmuştur. ABD Tarım Kanunu, üretimi sınırlayarak üretilen ürün üzerinden fiyat

desteklemesi yaparken, üretilen ürün miktarında sınır olmaksızın elde edilen ürüne göre fiyat belirleyerek ödeme yapmaya başlamıştır. Belirli ürünlerde daha çok teşvik verilmesi sonucu bazı tarımsal ürünler aşırı artarken zaman içerisinde ürün çeşitliliği azalmaya başlamıştır (Shiva, 2007).

Harvey (2004) mülksüzleştirme yoluyla birikimin, bugün kamu mülklerinin özelleştirilmesi yoluyla “toplumsal müşterekleşmesi çitlenmesi” olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Tarihte sınıf çatışmalarıyla elde edilmiş olan ortak mülkiyet (müşterek) haklarının 1980’li yıllardan itibaren neoliberal politikalar eliyle özel mülkiyete dönüştürülmesi ve tarım alanlarının, ormanların, meraların, kıyıların ve kamu arazilerinin inşaat, turizm, maden ve enerji sektörleri önceliğinde özelleştirilmesi “yeni bir çitleme harekâtı” olarak da ifade edilmektedir (Benlisoy, 2014).

2.2 Türkiye’de Kırsal Alanların Değişimi

Türkiye’nin gelişimini etkileyen sosyo-ekonomik süreçler ve paradigma kırılmalarının kırsal alanlar üzerinde yarattığı etkileri incelemek için, kırsal alanlar dört dönem içerisinde incelenmiştir: (1) 1923 öncesi Türkiye’de Kırsal Alanlar, (2) 1923-1944 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar, (3) 1945-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar, (4) 1980 Sonrası Türkiye’de Kırsal Alanlar.

Türkiye’de kırsal alanların etkileyen paradigma değişimlerine tablo 2.2’de yer verilmiştir.

Tablo 2.2: Türkiye’de kırsal alanların dönüşümü.

Dönem	Mülkiyet	Üretici	Toprak Düzeni	Paradigma Değişimleri
13.-16. yy.	Miri arazi (Merkezi yönetim)	Köylüler	Tımar düzeni, 16.yy’ın 2. yarısında Kesenek sistemi (iltizam usulü)	Tarım teknolojileri, Kesenek sistemi coğrafi keşifler
17-19.yy	Miri arazi (Merkezi yönetim)	Köylüler	Kesenek sistemi (iltizam usulü), Ağalık düzeni	Savaşlar, Celali İsyanları, Arazi Kanunnamesi

Tablo 2.2 (devam): Türkiye’de kırsal alanların dönüşümü.

1923-1944	Merkezi yönetim, yerel yönetim, özel mülkiyet	Köylüler	Ağalık düzeni, özel	Savaş sonrası, nüfusta azalma, kriz, çiftçiyi topraklandırma çalışmaları
1945-1980	Merkezi yönetim, yerel yönetim, özel mülkiyet	Köylüler	Ağalık düzeni, özel, sınıfsal ayrışma, köylünün mülksüzleşerek emekçi haline gelmesi, küçük ve çok parçalı toprak	Kapitalizm, tarımda modernizasyon, liberalizm, kırdan kente göç
1980 sonrası	Merkezi yönetim, yerel yönetim, özel mülkiyet	Şirketler, köylüler, kentten gelenler	Ağalık düzeni (bazı bölgelerde), özel, sınıfsal ayrışma, köylünün mülksüzleşerek emekçi haline gelmesi, büyük tarım şirketleri, arsa toplulaştırma	Neoliberalizm, Küreselleşme, yerli/yabancı tohum çatışması, ithal ikame politikanın terki, GDO, gıda güvenliği, gıda egemenliği tartışmaları, kırdan kente göç, kentten kıra tersine göç

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

1923 öncesi Türkiye’de kırsal alanlara bakıldığında, Osmanlı devletinden yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecine kadar geçen zamanda kırsal alanların içinde bulunduğu duruma; 1923-1944 yılları arasında, Kurtuluş Savaşı ardından yönetim sisteminin değişmesi ile dönem koşulları içerisinde kırsal alanların bulunduğu koşullar ve yapılan çalışmalara; 1945-1980 yılları arasında, Türkiye’deki sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin bu dönem içerisinde kırsal alanlara yönelik yapılan çalışmalara; ve 1980 sonrasında Türkiye’de neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi ve küreselleşmeyle beraber gelişen olayların kırsal alan üzerinde yarattığı etkiler ve bu duruma karşı geliştirilen stratejilere odaklanılmıştır.

2.2.1 1923 Öncesi Türkiye’de Kırsal Alanlar

Türkiye’deki kırsal alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümleri anlamak için tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerin incelenmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti ekonomisi, tarıma dayalı bir sistem içerisinde gelişmiş ve bu düzen sayesinde

yönetilmiştir (Aksoy, 1971). Ülke yönetici sınıf ve reaya olarak iki birimden oluşmuştur. Yönetici sınıf, vergi toplamak, askeri hizmet sağlamakla sorumlu iken; reaya, üretim ve ticareti gerçekleştirmiştir (İnalçık, 2004).

Devletin yönetiminde toprak mülkiyeti önemli bir role sahip olmuştur. Ülkedeki topraklar *miri arazi* (devlet arazisi), vakıf arazisi ve özel mülkiyet toprakları olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Ülke toprakların büyük çoğunluğu, devlet toprağı olduğu için *miri toprak rejimi* uygulanmıştır. Miri topraklar, kullanmak isteyen şahıslara kira yoluyla verilmiştir (Hatıpler, 2010). Devletin uzun yıllar ayakta kalabilmesinin temel sebebi miri toprak rejimi ve tımar sisteminin iyi bir şekilde yönetilmesi olmuştur. Osmanlı devletinde uygulanan tımar sistemi Selçuklu devleti *ikta* sisteminden meydana gelmiştir (Turan, 1965).

16. ve 19. yüzyıllar arasında Asya, Afrika ve Avrupa olmak üzere üç kıtada toprakları bulunan Osmanlı Devleti, bu topraklarda tam bir kontrol oluşturabilmek için, toprakları belirli büyüklüklerde *tımarlara* ayırmıştır. Tımarlar, sefer durumunda askeri görev yapması ve toprakları sevk ve idare etmesi koşullarıyla *dirlik sahiplerine* (has, zeamet ve sipahilere) verilmiştir. Dirlik sahipleri, denetimlerindeki topraklarda yaşayan köylülerden devlet adına vergi toplamış, köylünün güvenliğini sağlamış ve devlet için asker yetiştirmiştir (Aksoy, 1971). Dirlik sahipleri, merkezi yönetim (padişah) tarafından denetlendiği için memur niteliğinde görev yapmıştır. Köylülerin ezilmesini ve köleleştirilmesini engellendiği için bu sistem Avrupa'daki feodal sistemden farklı olmuştur (Cem, 2018).

Osmanlı Devleti'nin köylüden aldığı vergi, devletin önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Köylü emeği ile ürettiği ürünün fazlasını (artı ürün) *aşar* vergisi olarak sipahilere vermiştir (Keyder ve Tabak, 1998). Bunun dışında gayrimüslimlerden *haraç* ve *cizye* vergisi ve küçükbaş hayvan yetiştiren köylülerden *ağnam* vergisi alınmıştır (Çataloluk, 2015). Toprağın devlete ait olmasından dolayı, toprak doğrudan köylüye kiralanmıştır (*icare-i muaccele*). Bunun sonucunda, köylü geçimini sağlayabilmek ve tasarruf hakkını elinde tutabilmek amacıyla her yıl sipahilere *çift bedeli* ödemiştir (Cem, 2018).

Devlet, tımar sisteminden sağladığı vergiler dolayısıyla toprak ekimini önemsemiştir. Bu yüzden, toprağı nadasa bırakmak dışında köylü, toprağı üç yıldan

fazla bir süre ekmediğinde toprağın tasarruf hakkı elinden alınmıştır. Toprağın kullanımı, bakımı, köylünün sorumlulukları, Osmanlı kanunlarında yer alan maddeler çerçevesinde belirlenmiş ve köylülerin ekeceği ürünlere *köy ihtiyar heyeti* karar vermiştir. Tüm bunlar haricinde köylüye bazı *angarya* işler de verilmiştir. Köylünün sipahiye vereceği artık ürünü muhafaza etmesi, sipahi istediğinde ürünü pazara taşınması ve gerektiğinde köyünde ambar inşa etmesi gerekmiştir. Köylü vefat ettiğinde toprağın kullanım hakkı veraset yoluyla babadan oğula geçmiştir. Ölen kişinin birden fazla erkek çocuğu var ise kura çekilerek çiftin verileceği kişi belirlenmiştir çünkü çiftin parçalanıp dağıtılması devlet tarafından yasaklanmıştır. Osmanlı Devleti 16. yüzyılın ortalarına kadar bu *kapalı veraset sistemi* içerisinde yönetilmiştir (Barkan, 1980; Cem, 2018).

Osmanlı Devleti tımar sistemi ve miri toprak rejimi arasında sağlanan düzen ile uzun yıllar boyunca yönetilmiştir. Ancak, iç ve dış gelişmeler sonucunda bu düzende zaman içerisinde sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Avrupa'da yeni kıtanın keşfedilmesi, deniz aşırı ticaretin başlamasıyla Osmanlı Devleti'ndeki transit yollar önemi kaybetmiştir. Anadolu topraklarından geçen ipek ve baharat yollarında yer alan kervansaraylar bu canlı ticaretten yararlanırken, bu yolların önemini yitirmesiyle Osmanlı Devleti ekonomik darbe almıştır (Şahin, 2019).

Avrupa'da sanayinin gelişmesiyle, hammadde ihtiyacı ortaya çıkmış ve hammaddenin Osmanlı Devleti'nden satın almaya başlamıştır. Hammaddenin dışarı satılmasıyla Osmanlı Devleti iç piyasasında hammadde sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti parası da değer kaybetmiştir. Bunun sonucunda, uzun süren seferlerin masrafları ve artan saray giderlerinin ödenebilmesi için köylüden alınan vergiler artırılmıştır. Yapılan yeni vergi artışıyla köylü maddi sıkıntı yaşamaya başlamıştır (Akdağ, 1995; Cem, 2018).

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tımar sisteminin bozulmaya başlaması ile toprak sistemi yerini *kesenek sistemine* (iltizam usulü) bırakmaya başlamıştır. Bozulan düzende sipahiler, çiftlikleri ve bağları için köylülerden daha fazla emek talep etmiştir (İnalçık, 2004). Bu dönemde sipahiler sancakları terk ederek ticaret yapmak amacıyla kentlere gitmeye başlamıştır. Sipahilerin devlete sağladıkları gelirin giderek azalması ve fermanlara uymamaları nedeniyle sancak yönetimi ve vergi toplama görevi *mültezimlere* verilmiştir. Devlete yıllık vergiler ödeyen mültezimler,

kendilerine daha fazla kazanç sağlamak amacıyla köylüye baskı uygulamış ve bu dönemde tarımda emek sömürsü başlamıştır (Aksoy, 1971).

Mültezimler, tımarlı sipahilerin aksine kısa zamanda daha çok kazanç sağlamayı hedeflemiştir. İltizam sistemi Avrupa ülkelerinde önemli gelir kaynağı sağlarken, burjuva sınıfının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise tarımsal gelirden herhangi bir artışa neden olmamış, ancak yolsuzluğun artmasına yol açmıştır (Ortaylı, 2008). 16. yüzyılda nüfus hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Tarımsal üretim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte kırsalda iş bulamayan köylüler, devlet denetiminin azalmasıyla kırdan kente göç etmeye başlamıştır (İnalçık, 2003). Bu yüzden, çok sayıda işsiz köylü 17. Yüzyıl başında İran savaşına paralı asker olarak katılmak durumunda kalmıştır (İnalçık, 2004).

17. yüzyıl başlarında toprak mülkiyetinin değişmeye başlaması, sosyal yapının ve ekonominin kötüleşmesiyle *Celali İsyancıları* başlamıştır. Bu dönemde köyler çeteler tarafından yağmalanmıştır. Bu kargaşa sonucunda Anadolu kırsalında nüfus azalmış ve tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır. Celali isyanlarının yarattığı karışıklık, feodal düzene zemin hazırlamıştır (İnalçık, 2004). Ağalık sistemi ve toprak beyliğinin oluşmasıyla, mültezimler ve büyük çiftlik sahipleri köylünün topraklarına yasal bir dayanak olmaksızın el koymuştur (Aksoy, 1971).

Bu dönemde usulsüz işlerden elde edilen servetler toprağa yöneltilmiştir. Toprak beyleri ve ağalar, kendi mülklerine kattıkları (çitledikleri) topraklarda yaşayan köylülere hukuka aykırı şekilde davranmaya başlamışlardır. Feodal beyler kurdukları yeni çiftliklerde daha çok gelir getiren hayvan sürüleri yetiştirmeye başlamıştır (Akdağ, 1946). 17-19. yüzyıllar arasında yaşanan savaşlar sonucu Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesiyle birlikte, Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru göçler başlamıştır. Göç edenlerin büyük bir çoğunluğunu köylüler, daha sonra da zanaatkârlar oluşturmuştur. Yaşanan göçlerle birlikte Anadolu'da çok sayıda dağınık yeni köy yerleşimi meydana gelmiştir (Ağanoğlu, 2001).

Osmanlı Devleti yapılan yolsuzluklar nedeniyle, Tanzimat fermanı aracılığıyla (1839) iltizam sistemini kaldırılmak ve hukuki, sosyal ve toplumsal alanda düzen sağlamak istenmiştir. Bu süreçte, mültezimler ve köyün ileri gelenleri (ayanlar) yerine

muhassıl memurları köylüden vergi toplanmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanında vergilerin kişilerin bütçesine göre toplanacağı belirtilmiştir (Eryılmaz, 2017).

Ancak toprak sahipleri, vergi toplanması ve angarya işlerin yasaklanması hükümleri çıkarlarına ters düştüğü için fermanın uygulanmasını istememiştir. Sonuç olarak, toplanan vergilerin giderek azalmasıyla istenilen başarı sağlanamadığı için iltizam usulü devam ettirilmiştir. Mültezimler köylüden daha çok kazanç sağlamak adına çeşitli oyunlar yapmıştır. Köylüden satın alacağı ürünü Mayıs-Haziran ayından alması gerekirken zamanından geç almaya başlamıştır. Böylece ürününü satamayan ve zor durumda kalan köylünün ürününü daha düşük bir fiyata satın alabilmiştir. Ağalar, toprak beyleri ve mültezimler gidecek bir toprağı olmayan (mülksüzleştirilmiş) köylülerin işgücünden yararlanmaya devam etmiştir. Tanzimat öncesinde köylünün içinde bulunduğu yaşam koşulları ve ekonomik durumu Tanzimat'tan sonra da değişmemiş; ferman köylülerin yaşamlarında olumlu bir etki sağlayamamıştır (Ortaylı, 1987; Aktan, 1991; Cem, 2018).

1858 yılında çıkarılan *Arazi Kanunnamesi* ile bütün ülkede geçerli olacak bir toprak hukuku oluşturulmaya çalışılmıştır (Kenanoğlu, 2006). Arazi Kanunnamesinin 8. Maddesinde çiftlik topraklarının “şahsi mülk” olduğu kabul edilmiş ve tarım toprakları ilk defa *özel mülkiyete* tabi olmuştur. Bu dönemde yaşanan birçok olay kırsal üreticiyi daha zor duruma sokmuştur (Keyder ve Tabak, 1998). Ekonomik durumu kötüye giden Osmanlı Devleti bu gidişatı düzeltmek ve yapılan baskılara son vermek amacıyla 2. *Meşrutiyeti* (1908) ilan etmiştir (Birecikli, 2008).

Eğitim kurumlarının yaygınlaşması 2. Meşrutiyetle birlikte olmuştur Köyün eğitim sorunu ve gidecek öğretmenlerin tarımsal bilgi sahibi olması amacıyla bu dönemde çeşitli fikirler geliştirilmiş ve bu fikirler Cumhuriyet zamanında *Köy Enstitüleri* projesiyle yaşama geçirilmiştir. Bu süreçte, 2. Meşrutiyet Anayasasının 108. Maddesi doğrultusunda *İl Özel İdareleri* kurulmuştur. Bu kurumlar her ne kadar sürece iyi bir şekilde başlamışlarsa da gelir kaynaklarını ve tüzel kişiliklerini bir süre sonra kaybetmiştir (Ortaylı, 1987; Geray, 2011).

Bu dönemde, tarım topraklarının büyük kısmı derebeyi ve toprak ağlarının mülkiyetindedir (Tablo 2.3). Köylülerin sahip olduğu topraklar geçimlerini sağlamak

için yetersizdir. Toprağı olmayan köylü, büyük toprak sahiplerinin topraklarında çalışmak durumunda kalmıştır (Köymen, 1999).

Tablo 2.3: 20. yüzyıl başında tarım topraklarının dağılımı

	Aile Sayısı	Çiftçilere Oranı	Toplam (Ha)	Topraklara Oranı
Derebeyi	10.000	%1	3.000.000	%39
Toprak Ağası	40.000	%4	2.000.000	%26
Orta Ve Az Topraklı	870.000	%87	2.700.000	%35
Topraksız Köylü	80.000	%8	-	-

Kaynak: Cem, 2018

Osmanlı devleti son yıllarında Balkanlarda büyük toprak parçaları kaybetmiş, bu dönemde artan dış borçlar ve ticarete dışa bağımlılık ülke ekonomisini kötü etkilemiştir (Dikmen, 2005). 1914 yılında 1. Dünya Savaşına girilmesiyle, savaş zamanında köylerden gönüllü askerler toplanmış, kırsalda emek gücü azalmış ve gönüllülerden çok az bir kısmı geri dönebilmiştir (Toprak, 1995; Recep, 2014).

Bunun sonucunda, Osmanlı Devleti nüfus kaybetmiş ve tarımsal üretimde düşüş yaşanmıştır (Özel, 2002). 1914 yılında çıkarılan *Askeri Mükellefiyet Kanunu* ile askeri hizmet yapmayan çiftçi erkek ve kadınların tarımsal üretim yapmaları zorunlu kılınmıştır. Çiftçilik yapan herkesin günde 8 saat çalışmış; 50 ha ve üzerinde tarlaya bakanlar askerlikten muaf sayılmıştır (Eldem, 1994).

1. Dünya Savaşı öncesinde 7.500.000 ha alanda tarımsal üretim yapılmaktayken, 1915 ve 1916 yılları arasında bu sayı 2.500.000 ha alana düşmüştür. Bununla birlikte tarımsal üretimde yıllara göre bir azalma yaşanmıştır. Savaş yıllarında hayvanların beslenme şartları sebebiyle koyun ve keçi sayısında azalma görülmüştür (Eldem, 1994). Tarımsal üretimin kötüleşmesi ve dış borçların artması üstüne, 1914-1918 yılları arasında yaşanan 1. Dünya Savaşı yenilgisinin de eklenmesi sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu çökmüştür (Toprak, 1995; Tokgöz, 2018).

Toplumun içe kapalı üretim yapısı Batı Avrupa'da gelişen kapitalizmle beraber yıkılmıştır. Kapitalizmin Osmanlı devletine etkisi sonucunda hammadde ve pazar hareketliliği artarken Osmanlı devletinin dış borçlarını artmış, borçlarını ödeyebilmek

için köylünün vergisini attırma yolluna gidilmesiyle köylerde pazar için küçük üretim yapılmaya başlanmıştır. 1923 yılından sonra da değişen toplum yapısıyla birlikte, derebeylik ilişkilerinin halen güçlü olduğu Doğu Anadolu Bölgesi haricinde çoğu yerde pazar için küçük üretim yapılmaya devam edilmiştir (Akşit, 1967).

2.2.2 1923-1944 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar

Yaşanan savaştan sonra köy toplumu içine kapanık, dış dünya ile ilişkileri kısıtlı bir tutum sergilemiştir. Köylü ile devlet ilişkisinin zayıf olduğu bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Geray, 2011). Cumhuriyet kurulduğunda, uzun yıllar süren savaştan çıkan toplumun nüfusu %25 azalmıştır (Tekeli, 2019). Bu dönemde 13,6 milyon nüfusun 10,3 milyonu kırsal alanda olumsuz şartlar altında yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Topraksız ya da küçük toprak sahibi köylüler, toprak ağalarının tarlalarında çalışarak geçimleri sağlamak durumunda kalmıştır. Gelirleri yetmeyen köylüler *ortakçı* (yarıcı) olarak ağalarla iş birliği yaparak ek gelir sağlamaya çalışmıştır. Topraklarını köylüye tahsil eden ağalar, giderleri ve ürün bakımını köylülere yıkmıştır. Elde edilen mahsul, köylü ile toprak sahibi arasında eşit olarak paylaştırılmış, toprak sahibi daha az sermaye ortaya koyarak köylünün emeği üzerinden daha çok kazanç sağlamıştır (Köymen, 2014).

Toplumun çoğunluğunun kırsal alanda yaşaması ve ülkesel ölçekte bir kalkınma sağlayabilmek için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, 1923 yılında *İzmir İktisat Kongresi* yapılmıştır. Kongreye çiftçiler, işçiler, tüccarlar ve sanayiciler olmak üzere 4 grup katılmıştır (Ceyhan Koç, 2000). Kongrede alınan kararlar doğrultusunda bütün ticareti serbest hale gelmiş, bütün vergilerinin kullanıcıdan alınmasına karar verilmiştir. Köylüleri ziraat konusunda daha bilinçli hale getirmek amacıyla köylerde zirai üretim konusunda ücretsiz kitapların dağıtılmasına ve ilkokulların açılarak öğrencilere dersler dışında zirai üretim konusunda eğitim verilmesine karar verilmiştir. Kırsal alanda üretimi teşvik etmek amacıyla bazı ürünlerde vergi istisnaları sağlanmış, meslek yüksek okullarının açılması ve köy yerleşimlerinde güvenliği sağlamak için karakolların kurulması kararlaştırılmıştır (Güneşer Bozdağ, 2018). Kongrede alınan en önemli kararlardan birisi ise *aşar vergisinin* kaldırılması olmuştur. Tüccarlar buna itiraz etse de çiftçilerin

ve işçi kesiminin görüşleri dikkate alınarak 1925 yılında aşar vergisi kaldırılmıştır (Okçuoğlu ve Önder, 1987).

Kongre ardından 442 sayılı *Köy Kanunu* (1924) çıkarılmıştır. Yasa ile köyler, *tüzel kişiliği* olan yönetim birimleri olarak kabul edilmiştir. Yasanın 1. maddesinde nüfusu 2000'den az olan yerleşim yerleri köy, 2000 ile 20.000 arasında olanlar ise kasaba olarak tanımlanmıştır. Kanun ile köy sınırlarının nasıl belirleneceği, köy ile ilgili yapılacak işlerde köy halkının görevleri, muhtar, köy ihtiyar heyeti ve köy derneği sorumlulukları ayrıntılarıyla açıklanmıştır. 12. madde kapsamında köylünün yapacağı işler, mecburi işler ve isteğe bağlı işler olarak ikiye ayrılmış ve köy heyetinden çoğunluk onaylarsa, köylünün isteğe bağlı yapacağı işi zorunlu olarak yapması gerekmiştir (Köy Kanunu, 1924). Ancak devletin köylerin ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucunda köyün bütün ihtiyaçları, isteğe bırakılmaksızın köylüye zorunlu olarak yaptırılmaya başlanmıştır (Geray, 2011).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kalkınma çalışmalarına devam ederken tüm dünyayı etkileyen 1929 ekonomik krizi yaşanmıştır (Turan, 2011). Amerika'da yaşanan kriz daha sonra Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Kriz tarımsal üretimi de büyük ölçüde etkilemiştir. Tarımsal ürünlerin stoklanması sonucunda fiyatlarda düşüş yaşanmıştır. Bu durum kırsaldaki üretim faaliyetlerini azaltmış, ekonomik kayıplara neden olmuştur (Metintaş ve Kayıran, 2016; Tekeli, 1977). Krizin ilk etkisi TL'nin referans para birimi olarak kullanılan İngiliz parası karşısında değer kaybetmesi olmuştur (Arat, 2003). Paranın değer kaybetmesinde, halkın ithal mallara gösterdiği talep ve ihracat ürünlerine talebin azalmasının da etkisi olduğu görülmüştür (Tekeli, 1977). Uluslararası piyasada hammadde fiyatlarının azalması, Türkiye'den ihraç edilen malların fiyatlarını da etkilemiştir. İç piyasada aynı oranda kar etmek isteyen tüccar üreticiden ürünü daha ucuza almıştır. Bunun sonucunda 1923 ile 1929 yılları arasında krizin etkisini en çok küçük üretici hissetmiştir (Yerasimos, 1976).

Dış pazarın küçülmesiyle birlikte Türkiye'de tarımsal ürün ihracatı düşmüş, ekonomik yönden zayıf olan köylünün geliri büyük oranda azalmıştır (Tokin, 1934). Bu dönemde ekime elverişli alanların 1/6'lık bir kısmından ürün elde edilebilmiştir (Tekeli, 1977). 1928 ve 1933 yıllarında tarımsal üretimi arttırmak amacıyla tarım makineleri ithal edilmiştir. Makineler bozulduğunda ürünlerin yedek parçalarının bulunmaması ve sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle kullanılmayan

tarım makineleri kırsal alanlarda çürümeye bırakılmıştır (Yerasimos, 1976). Liberal ekonomi politikasından beklenen fayda sağlanamadığı için devletçilik politikasının esas olarak alındığı bir süreç başlamış; dışa bağımlılığı azaltmak için *gümrük tarifesi* yayımlanmış ve dış ticarete sınırlandırılmalar getirilerek iç piyasa ve paranın değerini korumak istenmiştir (Bulut, 2003; Özkardeş, 2015).

Nüfusun çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşamasına karşın büyük toprakların bey ve ağaların elinde olması, köylünün bir kısmının toprağı olmaması, toprağı olanların ise maddi durumunun ekime el vermemesi nedeniyle üretim yapılamamıştır (Sarı, 2010). 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı *İskân Kanunu* ile toprağı olmayan ve az topraklı köylülere toprak dağıtılarak geçimlerini sağlayabilmeleri ve Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan isyanlar sebebiyle topraklarını bırakıp göç etmek zorunda kalan köylülerin, topraklarına geri dönmesi hedeflenmiştir. Bu kanunda, bütün taşınmaz malların devlete ait olduğu belirtilmiştir (İskân Kanunu, 1934).

Bu kanun dışında, 1934 yılında çıkarılan *Tapu Kanunu* ile sahibi olmayan toprakları bayındırlaştırılan (imar eden) kişilere, tapusunun ücretsiz olarak verilmesine karar verilmiştir (Yavuz, 2005). Kırsal üreticilerin yaşadıkları problemler sonucunda 1935 yılında *Tarım ve Kredi Kooperatifleri* kurulmuş; 1938 yılında tarımsal üretimi desteklemek amacıyla *Toprak Mahsulleri Ofisi* açılmıştır (Kazgan, 2006). Çıkarılan kanunlar ile kırsal alanlarda yaşayan nüfusun toprağı sahiplenerek üretim yapabilmesi hedeflenmiştir (Sarı, 2011). Ancak, yasaların daha çok büyük toprak sahiplerine yarar sağladığı görülmüştür (Yavuz, 2005).

Türkiye Cumhuriyeti'ni kalkındırma ve gelişmiş medeniyetler seviyesine ulaştırmaya çalışılırken, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ve ardından 2. Dünya Savaşı yaşanmıştır. Türkiye'nin savaşa katılmamasına rağmen orduya 1 milyon erkek alınması tarımsal üretimin azalmasına ve bazı ürünlerde kıtlık yaşanmasına sebep olmuştur (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004a).

Bu işgücü kaybı tarım sektöründe, tarımsal üretimin düşüşü ile kendini göstermiştir. Azalan gıdaya her kesimin erişimi sağlayabilmek amacıyla ürün satışında *taban fiyatını* (narh sistemi) devlet belirlemiştir (Dernek, 2006). Savaş kaygısı ve azalan ürünleri depolamak isteyen halk bu dönemde kara borsaya yönelmiştir (Şener, 2004). Devlet taban fiyat uygulamasına son vermiş, piyasa koşullarında verginin aşırı

artmasıyla toprak mahsulleri vergisini (1944-1945) yayımlamış ve vergi oranını %10 olarak belirlemiştir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004a). 2. Dünya savaşı sırasında tarım ve sanayi indekslerinde olan değişimler tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo 2.4: İkinci Dünya Savaşı sırasında tarım ve sanayi indeksi

Yıl	Tarım Üretim İndeksi (1939:100)	Sınai Üretim İndeksi (1939:100)
1940	90.5	108.2
1941	98	107.3
1942	86	94.2
1943	81.98	103.5
1944	70.4	116.2
1945	89.5	115.4

Kaynak: Yerasimos, 1976

Tablo 2.4'e göre taban indeksi 1938 yılında 100 kabul edilmiştir. 1938 ve 1945 yılları arasında tarımsal üretim yıllık ortalama 7,3 milyon ton iken 1975 yılında üretim 4 milyon ton olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ithalatın azalması sanayi alanında gelişmelere etken olmuştur. 1945 yılına kadar fiyatlardaki artış üretimin artmasında önemli bir rol oynamıştır (Yerasimos, 1976).

Tarımsal üretimde düşüş yaşanırken sanayi faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir. Savaşa girilmemesine rağmen orduda yük taşımacılığın sağlanabilmesi için 4 ha toprağı olan kişilere 1 öküz bırakılmış, geriye kalan hayvanlar, orduya hizmet için sahiplerinden alınmıştır. Elinde 4 hektardan az toprağı olan köylüler ise hayvanlarını devlete vermek zorunda kaldıkları için tarımsal üretim yapamamıştır. Devlet, ordu ve kentlerin gıda ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ağa ve büyük toprak sahiplerinin üretim faaliyetlerine destek olmuştur. Bu durum büyük toprak sahibi olan kesimin zenginleşmesine, küçük toprak sahibi olan köylünün ise fakirleşmesine yol açmıştır (Ağanoğlu, 1996).

Toprak ağaları ve büyük toprak sahiplerinin güçlendiğı görülerek, ortaya çıkan yarı-feodal yapıyı yıkmak ve topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak amacıyla 1945 yılında 4753 sayılı *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* çıkarılmıştır (Yetkin, 2014). Kanunda yer alan 17. madde kapsamında, az toprağı olan ya da toprağı bulunmayan ortakçılar, yarcılar ve işçiler tarafından bakılmakta olan toprağın, 200 hektardan az ise 39. madde kapsamında kamulaştırılarak çiftçi ve işçiler arasında paylaşılması

kararlaştırılmıştır. Toprak sahibine bırakılacak arazinin 5 hektardan az olmaması gerektiği 17. madde kapsamında belirtilmiştir (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1945).

Toprak reformu ile küçük toprak parçalarının hâkim olduğu mülkiyet ilişkisinin devamını sağlanırken, kırsal alanda yaşanacak *kapitalist dönüşüme* engel olunmuştur. Küçük meta üreticisinin üretim faaliyetlerinin devamlılığını sağlamıştır (Köymen, 1999). Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılı itibariyle ülkenin kalkınmasına yönelik birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. Kalkınmanın en önemli temellerinden olan eğitimin geliştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. 1924 yılında çıkarılan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile tüm okullar Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanmıştır. Latin alfabesinin kabulü, karma eğitim sistemi ve eğitimin laikleşmesi gibi birçok çalışma yapılmıştır (Akyüz, 2007).

1935 yılında nüfusun %80'i kırsal alanda ikamet etmesine rağmen, kırsal alandaki okul sayısı nüfusa göre yetersiz kalmıştır (Aysal, 2005). Köyde yaşayan nüfusun eğitimine yönelik yapılan en kapsamlı çalışma İsmail Hakkı Tonguç ile Hasan Ali Yücel'in *Köy Enstitüleri* projesi olmuştur (Şekil 2.3). 1940 yılında 3803 sayılı *Köy Enstitüleri Kanunu* 1. Maddesi kapsamında köy öğretmenlerinin köye yararlı meslek grupları yetiştirmesi için uygun yerlerde köy enstitülerinin açılmasına karar verilmiştir (Köy Enstitüleri Kanunu, 1940; Toprak, 2008).

Şekil 2.3: Köy enstitülerinin bulunduğu il ve ilçeler

Kaynak: Kocabaş, 2019'ın çalışmasındaki görsel kullanılarak, yeniden hazırlanmıştır.

Enstitülerin yer seçimi yapılırken daha çok demir yolu yakınında yer almasına, verimli topraklarda olmasına, kurumlara kolay erişilebilir bir konumda olmasına ve su kaynaklarının yakınında yer almasına dikkat edilmiştir. Enstitülerde eğitim, çadırlarda başlanmış, daha sonra öğrenci ve öğretmenlerin eliyle derslikler ve yatakhaneler inşa edilmiştir (Kırby, 2000; Kocabaş, 2019). Köy Enstitülerine ilkokulu bitirmiş öğrenciler sınava tabi tutularak seçilmiştir. Köy Enstitüsünün eğitim süresi 5 yıl olmak üzere öğrencilere kültür dersleri, ziraat dersleri ve uygulamaları, teknik dersler ve uygulamaları konusunda eğitim almıştır (Yavuz, 2005).

1945'te üç ayda bir köy enstitüleri dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. 1940 ve 1945 yılları arasında Türkiye'de 21 Köy Enstitüsü açılmıştır (Tablo 2.5).

Tablo 2.5: Köy enstitülerini kuruluş tarihleri

Köy Enstitülerinin Yıllara Göre Kuruluşu	
	1. İzmir-Kızılcıllu 2. Eskişehir-Çifteler 3. Lüleburgaz-Kerpite
	4. Kastamonu- Gölköy 5. Malatya-Akçadağ 6. Ladik-Akpınar 7. Antalya-
1940	Aksu 8. Adapazarı-Arifiye 9. Vakfıkebir Beşikdüzü 10. Kars-Cılavuzu
	11. Bahçe-Düziçi
	12. Isparta-Gönen 13. Balıkesir-Savaştape 14. Kayseri-Pazarören
1941	15. Ankara-Hasanoğlan 16. Konya Ereğli-İvriz
1942	17. Yıldızeli-Pamukpınar 18. Erzurum-Pulur
1944	19. Ergani-Dicle 20. Aydın-Ortaklar
1945	21. Van-Erciş

Kaynak: Akyüz, 2007

Köy enstitülerinin kısa süre içinde kırsal alanlar için olumlu etkileri olmuştur. Bu süreçte, köylerde yaşayan çocukların eğitime ulaşmasının yanı sıra, kız çocuklarının eğitim alması sağlanarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli bir katkıda bulunurken, köyde yaşamış ve okumuş bir aydın kesim oluşturmuş, köy ile ilgili yapılan çalışmaları artırmış, kültürlerin zenginleşmesine etken olmuş ve ekonomik girişimlere örnek olmuştur. Enstitüler, buldukları yöreye özgü tarımsal teknik ve uygulamalarla yöre halkının bilinçlenmesine ve tarımsal verimin artmasına yardımcı olmuştur. Köy enstitülerinde eğitim alan öğrenciler buldukları yörenin problemlerine çözüm aramış, buldukları kırsal kalkınma için çalışmalar yapmıştır. Enstitüler köylerin kültürel, ekonomik ve toplumsal gelişime ciddi katkılar sağlamıştır (Geray, 2011; Şimşek ve Mercanoğlu, 2018; Türen, 2020).

Ancak, 1947 yılına gelindiğinde, ülkede değişen siyasi konjonktür ve artan muhafazakarlaşma ile birlikte, ders müfredatında değişiklikler yapılarak enstitüler hedefinden uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, 1950 yılında karma eğitim kaldırılmış ve 1954 yılında 6324 sayılı Kanun ile Köy Enstitüleri, ilköğretim okullarına dönüştürülerek kapatılmıştır (Kocabaş, 2019).

2.2.3 1945-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kırsal Alanlar

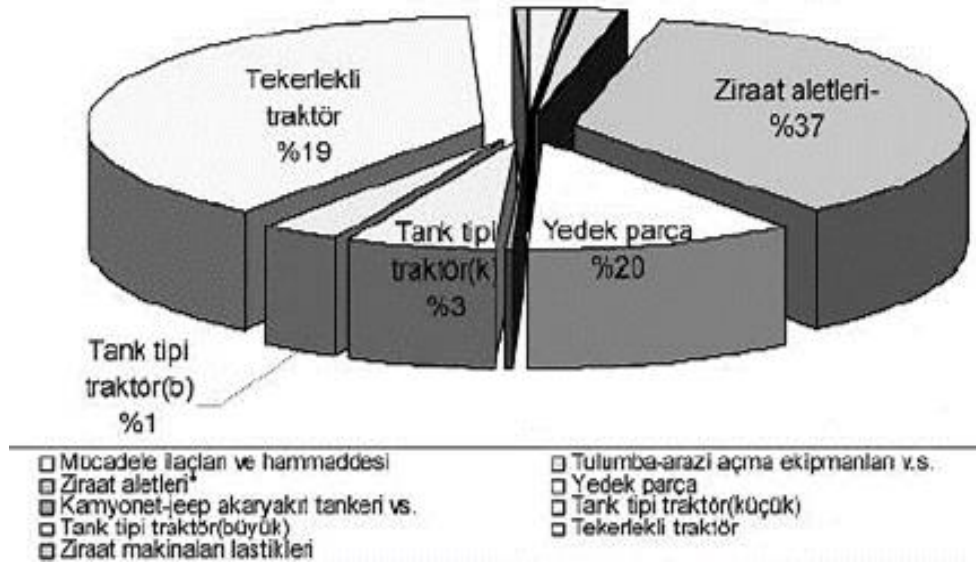
2. Dünya Savaşı ardından tüm dünyada *demokratikleşme* süreci başlamıştır. Tek partili sistemin köylü üzerindeki baskıcı hali ve dış devletlere karşı demokratik bir ülke olduğunu ispatlama çabası sebebiyle 1945 yılında Türkiye’de çok partili sisteme geçiş çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Haytoğlu, 1997).

Türkiye Cumhuriyeti demokratikleşme çalışmalarını sürdürürken, Kurtuluş Savaşı’ndan itibaren içe dönük ve korumacı bir politika izleyen Türkiye modernleşmek ve kalkınmak amacıyla Yeşil Devrim programı uyarınca başlanılan *Marshall Planına* katılmıştır (Özcan, 1990; Köymen, 1999). Savaş sonrasında ABD ve Dünya Bankası az gelişmiş ülkeleri desteklemeye karar vermiştir. Az gelişmiş ülkelerin kapitalist sistem içerisine dâhil olması ve dış ticaret ilişkilerinin gelişmesi ile bu ülkelere yabancı sermaye girişinin sağlanacağı düşünülmüştür (Çelik, 2006a).

1948 yılında *Ekonomik İş birliği Anlaşmasıyla* Türkiye Marshall Planına dahil olarak kredi almıştır. Tarımsal alanda yapılan ilk çalışma, üretimde verimi arttırmak amacıyla *tarımda modernizasyon* sağlamak olmuştur. Bu kapsamda *tarımda makineleşme*, sulama sisteminin geliştirilmesi ve köylüye kredi desteğinin sağlanmasına karar verilmiştir (Şekil 2.4). Tarımda modernizasyonun istenmesinde iki temel hedef: (1) tarımda işgücü maliyetinin azalması, (2) sanayinin ihtiyacı olan emek işgücünün sağlanmasıdır (Tören, 2007).

1923 ile 1950 arası döneme bakıldığında tarımsal üretimde “*kendi kendine yetebilir olma*” hedefi, 1950’li yıllarda yaşanan gelişmeler ve tarımsal üretimde artan verim sonucunda “daha çok ürün üretilip dış ticaret yapma” hedefine dönüşmüştür (Susam ve Bakkal, 2008).

Tarımsal modernizasyonun etkisiyle kırsalda emek işgücüne ihtiyaç azalmış, artık işgücü meydana gelmiştir. Gelişen sanayide emek işgücüne olan talep sonucunda kırsal alanda geçim sağlayamayan kişiler kentlere göç etmeye başlamıştır (Köymen, 1999). Bu durum, Türkiye’de günümüzde de devam eden *kırdan kente göçün* temel motivasyonunu oluşturmuştur.

Şekil 2.4: Marshall Planı dâhilinde tarım aletlerinin dağılımı

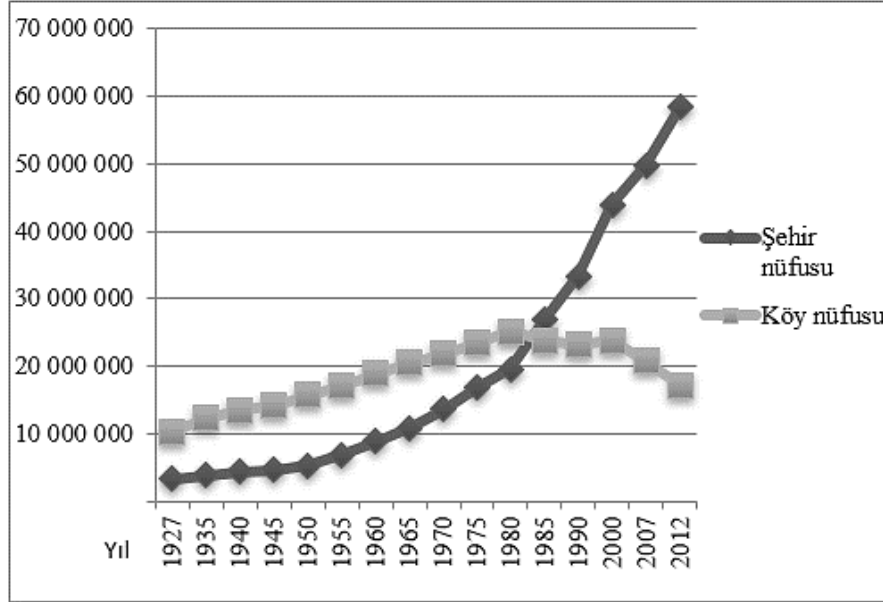
Kaynak: Tören, 2007

Kırsal alanlarda ekonomik kalkınmayı hedefleyen Marshall Planın, tarımsal teşvik ile kırsal nüfusun göç etmesini önleyeceği varsayılırken, kırdan kente göçün hızlanmasına bağlı olarak birçok sosyal problem ortaya çıkmıştır. Marshall yardımları sonucunda, Ankara’da kırsal alanlardan kente büyük bir göç hareketi yaşanmış ve kentte gecekondu bölgeleri oluşmuştur (Özcan, 1990; Demirkıran, 2008). Sanayi işgücüne olan talebe bakıldığında, insan işgücünün yer, zaman ve faaliyet değişse bile önemli olduğu ve insan gücünün kullanım değeri olan bir *metaya* dönüştüğü görülmektedir. Marx’a (1867) göre, kişi işgücünü kullanarak emek harcarken, eski değeri koruyarak, yeni bir değer meydana getirmekte ve bunu nihai ürüne aktarmaktadır (Marx, 1867).

1950 yılında kentsel nüfus %25 iken 2000 yılına gelindiğinde bu sayı %64,9’a ulaşmıştır (DPT, 2000). 2012 yılında ise kentsel nüfus %77,3’e yükselmiştir (TÜİK, 2012). 1950-1955 yılları arasında kırsal alandan kentsel alanlara başlayan ve

hızlanarak devam eden göç sürecinde kırsal alanlardaki dağınık yerleşimler de önemli bir sorun olmuştur (Tekeli, 1977).

Şekil 2.5'e göre 1927-2012 yılları arasında köy nüfusu azalırken kent nüfusunun arttığı görülmektedir.

Şekil 2.5: 1927-2012 yılları arasında köy-şehir nüfus miktarının değişimi

Kaynak: TÜİK, 1927- 2012 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Kırsal alandaki bazı yerleşimlerin nüfusu giderek azalmış, bazılarında nüfus artışı meydana gelmiştir (Doğanay, 2002). Kırdan kente artan göçün doğru bir şekilde yönetilememesi ve kentlerin hızla büyümesi sonucunda, yaşanan bu gelişmelerin ekonomik, sosyal, mekânsal olarak yönlendirilebilmesi için 1963 yılı itibariyle Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) yapılmaya başlanmıştır. 1963 yılında başlayan 1. BYKP ile ülkesel ölçekte var olan sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirilmiştir. BYKP'nda kırsal alanlarda var olan sorunlar için çözüm arayışları ve bu doğrultuda kırsal alanlara yönelik politika ve projeler geliştirilerek, kırsal alanların kalkınmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

1970 yılında yaşanan ekonomik kriz ardından Keynesçi ekonomi politikası ve refah devleti yaklaşımı bırakılmış ve mekânsal yapıda ve üretimde büyük değişiklikler yaşanan küreselleşme dönemine adım atılmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise ithal ikameci politikanın yerini neoliberal politikalar almıştır (Tuğaç, 2020).

2.2.4 1980 Sonrası Türkiye Kırsalı

1980’li yıllarda Dünya Bankası ile IMF tarafından ekonomiye neoliberal bir yapı kazandırmak amacıyla çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Çalışmalar doğrultusunda Türkiye’nin Ticaret Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü üyeliği koşulunca liberal ekonomik sisteme geçmesi gerekmiştir (Özdemir,1991; Atlı ve diğ., 1994; Güresinli, 2015; Keyder ve Yenal, 2015).

Ekonomide liberalleşmeyle küresel ekonomiye uyum sağlayabilmek için yeni politikalar ortaya atılmıştır: özelleştirme uygulaması ve mali düzenin sağlanması. Bunların tarıma etkisi uygulamada, destekleme kapsamının azaltılması ve tarımsal fiyat desteklemesinin kısıtlanması olmuştur. Bu uygulamalar Cumhuriyet döneminde bile görülmemiş bir biçimde tarımın aleyhine sonuçlanmıştır (Özkan ve Karaköy, 2018).

1990’lı yıllara gelindiğinde Avrupa Birliğine üyelik sürecinin başlamasıyla “ortak tarım politikasına” uyum sağlanmış, tarım reform projesi uygulanmaya başlanmıştır. Tarımsal desteklerin bütçeye olumsuz etkilerini azaltmak ve tarım sektörünün gelişmesini sağlamak amacıyla tarım reformu uygulamasında üç grup oluşturulmuştur: (1) Doğrudan gelir desteğinin sağlanması; (2) Fiyat ve girdi desteklerinin kademeli olarak kaldırılması; (3) Tarımsal devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ve devlet müdahalesinin azaltılması (Keyder ve Yenal, 2015).

Bu süreçte tarıma yönelik kurulan devlet işletmelerinin özelleştirilerek, devlet müdahalesinin azaltılmasına karar verilmiştir (Abay ve diğ., 2005). Ancak, doğrudan gelir desteği en çok büyük toprak sahiplerine ve tapu sahiplerine yarar sağlamıştır (Duran, 2008). 1970’li yıllarda geleneksel olarak nitelendirebileceğimiz köylü, 1980’li yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle *küçük meta üreticisine* dönüşmeye başlamıştır. Köyde kazanç sağlayamayanlar farklı sektörlerde çalışmaya yönelmiştir. Piyasada yaşanan fiyat dalgalanmaları üreticiyi zorlamış, üretimde girdi fiyatlarının artması ve nihai ürünün piyasa koşullarında istenilen kazancı sağlayamaması köylüyü dar boğaza sokmuştur (Keyder ve Yenal, 2015).

Küreselleşmeyle birlikte dış ticaretin uluslararası bir boyut kazanması sonucunda Türkiye’de üretici oranında azalmalar yaşanırken, bazı ürünlerin ihracat

oranı düşmüştür. 1980’li yıllarda hayvancılık faaliyetinde, Türkiye’de 80 milyon hayvanla dünyada ikinci sırada yer alırken, 2008 yılında bu sayı 40 milyona gerilemiştir. 1990’lı yıllarda büyük oranda pamuk ihracatı yapan Türkiye, günümüzde artık pamuk ithalatı yapmaya başlamış; 2018 yılında 95 ton ihracat yapan Türkiye’nin aynı yıl 751 ton ithalat yaptığı tespit edilmiştir (Duran, 2008; Ticaret Bakanlığı, 2019).

1985 yılına gelindiğinde kırsal alanlardan kentsel alanlara göç hız kazanarak devam etmiştir. Bu süreç içerisinde köylünün üretim sürecindeki rolünün değişmeye başlamasıyla işsiz kalması ve emek işçisi haline dönüşmesiyle iş bulmak amacıyla kentlere göç etmesine neden olmuştur (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004b; Köymen, 1999). Piyasadaki belirsiz koşullar ve devletin üreticiye yönelik yürüttüğü korumacı politikayı bırakması, üreticiyi çeşitli çareler (ürün çeşitlenmesi vb.) aramaya yöneltmiştir (Keyder ve Yenil, 2015).

1990-2000 yılları arasında ise kırsal alanlarda nüfus artışı yaşandığı görülmektedir. Bunun sebebinin ise, kentlerde ekonomik zorluk yaşayan nüfus ile yaşlı nüfusun kırsal alanlara geri dönmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Buna ek olarak, kırsal alanlara *mevsimsel göçler* yaşandığı da görülmektedir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004b).

Küreselleşme ile kırsal alanların nüfus kaybı yaşamaya devam etmesinde kırsal alanların *itici* ve kentsel alanların *çekici* unsurlarının önemli bir payı olduğu görülmektedir. *Kırsal alanların itici unsurlarına* bakıldığında, tarımsal toprak yetersizliği (toprak azlığı, adaletsiz dağılım, tarımda makineleşme vb.), düşük gelir, işsizlik ve arızı olayların (gönüllü ve zorunlu göçler) başı çektiği görülmektedir. *Kentsel alanların çekici unsurlarına* bakıldığında ise, yüksek gelir ve istihdam fırsatı, ekonomik refah seviyesi, kentsel kamu hizmetleri, kentteki akraba ve tanıdıkların varlığı görülmektedir (Çelik, 2006a).

1980’li yıllarda ekonomi ve politikalarda yaşanan değişimle kırsalda yoksulluk sorunu daha önemli hal almıştır. 2000 yılında Türkiye’de kent yoksulluk oranı %21,95 iken kırsal alanda %36,69, 2008 yılında ise kentte yoksulluk oran %9,38 iken kırsal alanda %34,62’dir. Kırsal alandaki yoksulluğun azaltılması için uygulanan politika ve uygulamalar karşın yoksulluk çözümlenememiştir (Çelik, 2006a). Özellikle 1980’li yılların başından bu yana uygulanan ve 2000’li yıllardan itibaren Dünya Bankası ve

Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından dayatılan politikalarla vahşi kapitalizme dönüşen politikalar sonucu Türkiye her geçen gün tarımsal üretimden koparılarak dışa bağımlı hale gelmiştir (TMMOB, 2019).

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun büyük bölümünün geçimi tarımsal üretimden sağlanması, neoliberal ekonomide elde edilen kazancın piyasa koşullarına göre şekillenmesi ve devlet desteğinin azalmasıyla birlikte kırsal alanda yaşayan köylünün elde ettiği gelir azalmış, kentlere göç artmıştır (Keyder ve Yenal, 2018; Öztürk, 2008).

Zamanla kır ve kent arasındaki ayırım muğlaklaşarak (Tekeli, 2004) kapitalizmin kentsel tüketim alışkanlığı kırsal alanı da etkisine almaya başlamıştır (Öğdül, 2013). Davoudi ve diğerleri (2003), kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetlerin gelişimiyle, üretimden çok tüketim yapılmaya başlandığını, tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru bir kayma olduğunu ifade etmiştir. Küreselleşmeyle birlikte kırsal alanlar, kentlere karşı ayakta kalabilmek için tarım ve ormancığın yanında turizm, el sanatları, küçük ölçekte sanayi gibi ekonomik faaliyetlere de yer verirken, kentlilerle etkileşim içinde olmuşlardır. Kırsal alalarda yeni sektörlerin oluşumu, mekânsal gelişmelerle ilgili yeni soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Yenigül, 2017).

Kırsal alan kavramı ve politikalarındaki değişimle, kırsal kalkınmaya yönelik amaç ve hedefler de değişmiştir (Tablo 2.6).

Tablo 2.6: Yeni kırsal paradigmalarda (OECD)

	Eski Yaklaşım	Yeni Yaklaşım
Amaç	Eşitliği sağlamak, çiftlik geliri, çiftliklerin rekabet edebilirliği	Kırsal alanların rekabet edebilirliği, yerel varlığın değerlendirilmesi, kullanılmayan kaynaklardan fayda sağlama
Ana hedef sektör	Tarım	Kırsal ekonomilerin çeşitlendirilmesi: kırsal turizm, imalat sanayi, bilgi ve iletişim teknolojileri endüstrisi vb.
Teşvikler	Teşvikler	Yatırımlar
Aktörler	Ulusal yönetimler, çiftçiler	Yönetimin her düzeyi: Uluslar üstü, ulusal, bölgesel ve yerel, yerel paydaşlar (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları)

Kaynak: Yenigül, 2017

OECD (2006), günümüz kırsal kalkınma politikalarında, kırsalın ekonomik olarak yarar sağlayacağı kaynakları değerlendirerek, küresel ağda rekabet gücünü

arttırmanın amaçlanması ve bu doğrultuda kırsal alandaki ekonomik sektörlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kırsal kalkınma politikalarında, devlet teşviklerinin yetersiz kalması sebebiyle kırsal alanlarda fiziki ve sosyal altyapı sağlanarak yatırımcılara cazip hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kırsal kalkınma politikalarında yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında çok aktörlü bir yönetim anlayışı gerektiğini vurgulamıştır (Yenigül, 2017).

Bu süreçte tarım en önemli müzakere konularından biridir ve ortak tarım politikasıyla ilgili mevzuat değişiklikleri yapılmış, destek sistemleri değişmiş ve kurumsal yapıda değişiklikler olmuştur. Bunun dışında Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi, Kırsal Kalkınma Fonları ve benzeri konularda da AB süreci Türkiye kırsal alanlarında etkili olmaktadır. 1990 yılı itibariyle AB'ne katılım aşamalarında yapılan reformlar, kırsal alana yönelik geliştirilen politikaların da değişmesine sebep olmuştur (Yenigül, 2017).

AB'nde 1991 yılında başlayan ve 30 yıldır devam eden LEADER yaklaşımı, kırsal kalkınmanın, Yerel Eylem Gruplarıyla iş birliğinde gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. AB üyelik sürecinde olan Türkiye'ye LEADER yaklaşım çalışmalarına "AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma" (IPARD) programıyla başlamıştır (Olgun ve Sevilmiş, 2018). LEADER; yerel eylem gruplarının, yerel kalkınma faaliyetlerine dahil olarak, YSK'nin hazırlanması ve uygulanmasına yönelik bir yöntemdir.

Bu kapsamda yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanmasında deneyim sahibi olmak için 2010 yılında yerel ürün ile turizm açısından potansiyele sahip olmaları sebebiyle Çorum (İskilip) ve Şanlıurfa'daki (Birecik) yerleşimler pilot alan olarak seçilmiştir (Şerefoglu ve Kantar, 2011). LEADER yaklaşımı; Ankara, Amasya, Çanakkale, Diyarbakır, Denizli, Erzurum, Kastamonu, Manisa, Ordu ve Samsun illeri de dahil olmak üzere 12 ilde uygulanması planlanmıştır. LEADER yaklaşımını yaygınlık kazandırabilmek amacıyla çalışmalar başlamıştır (Olgun ve Sevilmiş, 2018).

Kentsel nüfusun, kentsel kullanımların, konut ve hizmet yatırımlarının, kentsel yaşam biçiminin kentsel bölgeye ve kırsal alanlara doğru yayılması "Rurbanisation" olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç, tersine bir nüfus hareketi olarak da görülebilir.

Kırsal alanlarda *kırsal kimliğin* yok olması önemli tehdit haline gelmiştir. Yaşanan değişim kırsal yerleşim planlamasında dikkat edilmesi gereken boyutları ortaya koymaktadır (Öğdül, 2013).

2.3 Kırsal Alanlara Dair Kavramlar

2.3.1 Kırdan Kente Göç

Göç kavramını tanımlayan Tosun (2019), göçü, “belirli bir yerde yaşayan insanların bazı sebeplerden coğrafi olarak yer değiştirmesi” olarak tanımlarken; Özcan (1990), iç göçü, “ülke içerisinde, bir yerleşimden başka bir yerleşime çalışmak ya da yeni bir yerleşimde hayat sürdürmek amacıyla yapılmış olan hareket” olarak tanımlamıştır. İnsanlık tarihi incelendiğinde geçmişten bugüne birçok sebebe bağlı olarak daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla insanların göç ettiği ve etmeye devam ettiği görülmektedir. Türkiye’de, Osmanlı döneminden bu yana göçleri önleyebilmek adına birçok tedbir alınmasına rağmen kırdan kente göç durdurulamamıştır (Özcan, 1990; Tosun, 2019).

Marshall yardımları ile tarımsal üretime makinenin girmesiyle birlikte kırsal alanda artı işgücü meydana gelmiş ve kırsal kesimin kentlere göç etmesine etken olmuştur (Tören, 2007). Türkiye’de gelişmekte olan ülkelerdekine benzer bir göç eğilimi yaşanırken özellikle 1950’li yıllardan sonra kırdan kente göçle beraber hızlı bir kentleşme yaşanarak, kentleşme oranı %70’lere ulaşmıştır. Kırsal alanlardan kentlere olan bu göç hareketi başlarda desteklenirken zamanla ortaya çıkardığı problemler nedeniyle Türkiye’nin yapısını etkileyen önemli değişimlere yol açmıştır (Özcan, 1990; Erdönmez, 2005; Kızılaslan ve diğ., 2014).

Kentlerde sanayinin gelişimi, tarımsal üretimde makineleşmeyle kırsal alanlar ülke ekonomisi içerisinde değerini yitirirken, kır-kent göçünün temel sebeplerinden olan bu değişimle birlikte kırdan kente büyük nüfus göçleri yaşanmıştır. Artan nüfusla kentler hızla bir biçimde kentleşirken, kırsal alanlara yönelik geliştirilen stratejilerde, kırsal alanların problemlerine odaklanarak değil, kentlerde ortaya çıkan gecekondular ve plansız kentleşme sorununa yönelik çözümler geliştirilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen

çözümler kentsel alanların ön plana çıkmasına neden olurken kır-kent arasındaki eşitsizlik giderek artmıştır (Yenigül, 2017).

Âmin ve Thrift (2002), 1980'ler sonrasında yeni bir kent türü geliştiğini belirtmiştir. Bu yeni kent insanların, malların, haberlerin akımlarıyla kesilen açık bir mekânsallığa tekabül etmektedir. Sınırları geçişken hale gelmiş, bütünlüğünden, merkezinden ve sabit parçalarından söz edilmeyen bir kent. Söz konusu olan birbiriyile ilişkili olmayan süreçlerin ve toplumsal heterojenliğin oluşturduğu bir amalgamdır. Bu amalgamın yakın ve uzak bağlantıları vardır ve yeni yönlerle açılan bir kenar oluşturabilmektedir. Tekeli (2016), kır-kent ayrımının belirsizleştiği yerleşimlerde araştırma ve planlama yapanların yeni yerleşme yapısının, meydana gelen gerçeklik içerisinde nasıl temsil edileceği ile ilgili bir soru ortaya koyarken, kır-kent arasındaki ayrımın belirsizleşmesi sebebiyle fiziksel, sosyal, ekonomik sınırların bulanıklaştığını ve güncel bir kır-kent tanımı yapılmasına gerek duyulduğunu belirtmiştir (Öğdül ve diğ., 2007).

AB komisyonunun hazırladığı raporda, kırdan kente göçün en iyi şekilde yönetilebilmesi için kırsal kalkınma çalışmaları başarılı bir şekilde yapılması gerektiği belirtilirken, Türkiye'nin planlı döneme geçişiyle kırsal kalkınma planlarının önem kazandığı, buna rağmen kırsal kalkınmada yeterli başarı sağlanamadığı dile getirilmiştir (Erdönmez, 2005).

Kalkınma Planlarında kırdan kente göç ile ilgili verilen bilgilere baktığımızda, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana nüfusun iki kat arttığı görülmektedir. Nüfusun çoğunluğunun köylerde ikamet etmesine karşın, kentlere yoğun bir göç olduğu kentlerde iş olanakları yaratılması ve sanayileşmenin hızlandırılması gerektiği 1.BYKP'da ifade edilirken 2. BYKP'da kentleşmenin olumlu bir eğilim olduğu buna paralel olarak sanayileşme hareketinin de arttığı bunun toplumu olumlu bir yönde etkilediğinden bahsedilmiştir. 3. ve 4. BYKP'da sanayileşmeyle birlikte kırsal alandan kentte göç eden nüfusun çoğunluğunun düşük gelirli oluşu, hızlı nüfus artışı sebebiyle konut probleminin yaşandığı bunun ise kötü konutların yapımın yol açarken gecekondulaşmayı arttırdığı açıklanmıştır. Ayrıca kentleşmeyle beraber kentsel altyapı hizmet ihtiyacı hızla artarken aynı zamanda gecekondulaşmayla kentin düzensiz bir şekilde büyümesinin büyük bir sorun haline geldiği, kırsal ve kentsel alanların yerleşme dokusunun bütün olarak değerlendirilerek kalkınmanın sağlanması ve kır-

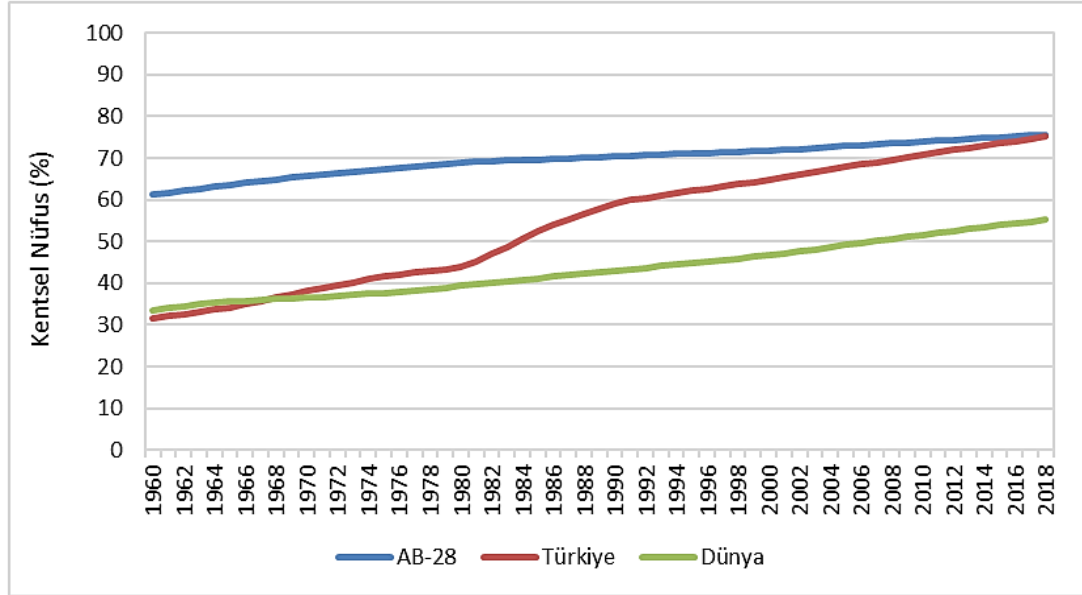
kent farkının azaltılması gerektiği düşünülürken, 5. ve 6. BYKP'larında göçün azaltılması ve dengeye ulaşılabilmesi için göç veren illere sosyal altyapı hizmetlerinin sağlanması ve orta büyüklükteki ve alt kademe şehirlerin kendine yeterli hale getirilerek kentlere olan göçün azaltılabileceği vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2021).

7. BYKP'da kırsal alanda kalkınmanın sürekli bir biçimde sağlanamamış olmasından, kentle arasındaki yaşam kalitesinin farkının arttığı ve kentlerde iş olanaklarının daha fazla olmasının kentleri çekici kılarak kırdan-kente göç arttırdığı belirtilmiştir. Kentlere olan göçten kaynaklanan sorunların tespit edilerek çözülmesi gerektiği 8. BYKP'da belirtilirken, planda tarımın yapısında meydana gelen değişim ve kırsal alandaki işsizlik sebebiyle kentlere göç eden yoksul, vasıfsız kişilere yönelik iş olanaklarının artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun haricinde planda kırdan kente göç eden kadınların iş gücüne katılımının sosyal baskılarla zorlaştığı için kente göç etmiş kadınların iş gücüne katılımının oranının düşük olduğu belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2021).

Kırsal alandan kentsel alana göç eden nüfusun eğitim seviyesinin düşük olması sebebiyle, vasıfsız işlerde çalışarak düzensiz gelir elde ederken, kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışıp kente göç eden kadınlar, işin niteliklerine uygun olmama, sosyal baskı vb. nedenlerle sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşamakta, kentlere olan yoğun göç sonucu çarpık kentleşme, işsizlik, terör ve kültürel hayata katılım sorunları yaşanırken bu sorunların çözülmesi gerektiği 9.BYKP'da belirtilmiştir. Kırdan kente göçün yavaşlamasına rağmen halen devam etmekte olduğu, bunun temel sebebinin ise kentteki imkanlara erişebilme isteği olduğu belirtilmektedir. Kırdan kent göçün önlenmesi için kırsalda alternatif iş olanaklarının ve yaşam kalitesinin artırılması ve tarım sektörünün iyileştirilmesi gerektiği 10.BYKP'da vurgulanırken, 11.BYKP'da kırdan kente göç ile işsizlik, yoksulluk, aidiyet yoksunluğu, sosyal ve mekânsal ayrışma yaşandığı ifade edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2021).

Dünya Bankası göstergelerine göre dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır. Avrupa nüfusunun %73'ü kentlerde yaşamaktadır. Türkiye'de yapılan nüfus sayımına göre 1927 yılında 13.648.270 olan nüfusun %75,8'i belde ve köylerde, %24,2'si ilçe ve il merkezlerinde yaşarken, 1950 yılı sonrasında nüfus kentsel alanda toplanmaya başlamış, Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'de 2018 yılında kentsel

alandaki yaşayan nüfus oranı %75,1 olarak tespit edilmiştir. 2050 yılına gelindiğinde nüfusun 3/2'sinin kentlerde yaşayacağı düşünülmektedir (ÇŞB, 2020). Şekil 2.6'da Dünyadaki ve Türkiye'deki nüfusu değişime ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Şekil 2.6: Yıllara göre dünyada ve Türkiye'deki nüfus oranında yaşanan değişimler

Kaynak: ÇŞB,2020

Şekil 2.6'ya bakıldığında, AB ülkelerinde kentsel nüfus oranının, Türkiye ile kıyaslandığında yıllar içerisinde oldukça az arttığı görülmüştür. 1960-2018 arası kentsel nüfus değişimine bakıldığında Türkiye'de 1960-2018 yılları arasında kentsel nüfus oranında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Dünya genelinde de kentsel nüfus oranında artış söz konusudur. Türkiye'de kır-kent ilişkisini ortaya koymak üzere ilçe bazında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaya göre ilçelerin %44,6'sının kırsallığı baskın iken, %17,4'ünün kentselliği baskın ve geriye kalan ilçelerin %38'inin ise geçiş bölgesi özelliği taşıdığı belirtilmiştir (Öğdül, 2013).

2.3.2 Yeni Çitleme Hareketleri

Çitleme kavramına kapsamında hazırlanan tez çalışmaları araştırıldığında; 11 yüksek lisans ve 1'i doktora tezi olmak üzere 12 çalışma tespit edilmiştir. Çitleme kavramı ilk olarak 2002 yılında yazılmış olan tez çalışmasında kullanılmıştır. 2019 yılından itibaren çitleme kavramına yönelik hazırlanan tez çalışmalarında sayıca artış görülmüştür (Tablo 2.7) (Ulusal Tez Merkezi, 2020).

Tablo 2.7: Çitleme hareketleri kapsamında yapılmış tez çalışmaları

Yıl	Tez Konusu	Tez Türü	Bölüm
2002	İngiliz Tarım Devriminin Türkiye Tarımındaki Yapısal Dönüşümle Bir Karşılaştırması	Yüksek Lisans	Ekonomi
2015	Müşterekler Siyasetinin Rasyonalitesi	Yüksek Lisans	Felsefe
2017	Mülsüz kadınların müşterekleşme mekânları; Diyarbakır Benusen Gecekondü Mahallesi çamaşır evi ve Filistin (Batı Şeria) Al-Fawwar Kampı meydan mimarlığı	Yüksek Lisans	Mimarlık
2017	Toplumsal Mekân Üretiminde Müşterekleştirme Pratikleri: Düzce Umut Evleri	Yüksek Lisans	Şehir Ve Bölge Planlama
2019	Müşterekleştirme Pratiklerinde Duyguların Yeri	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2019	Hayvancılık, Özel Ağaçlandırma ve Neoliberal Çitleme Deneyimleri: Marmara Adası Örneği	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2019	Fiyat Devrimi'nin Avrupa'nın Endüstrileşmesindeki Rolü: Avrupa'nın Sosyal ve Ekonomik Dönüşümüne Bağlı Bir Açıklama	Yüksek Lisans	Ekonomi
2019	Müşterekler Siyaseti Bağlamında HES Karşıtı Mücadeleler: Fındıklı ve Loç Örnekler	Yüksek Lisans	Enerji
2019	Sermayenin Doğa Varlıklarına Yoğunlaşması, Kamu Politikaları ve Çevresel Müştereklere Erişimde Eşitsizlik Avsallar Mahallesi (Alanya Antalya) Örneğinde Bir İnceleme	Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi
2019	Kent Mekânında Ortak Alan Mücadelesi: Haydarpaşa Garı Örneği	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2019	Özel Eğitim Okulu Yapılarının Michel Foucault'nun İktidar Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi	Yüksek Lisans	Mimarlık
2019	Kırsal-Ekolojik Müşterekler: İzmir Mera Alanları Vakası	Doktora	Şehir Ve Bölge Planlama

Kaynak: Ulusal Tez Merkezi, 2020.

Tez çalışmalarından Aslan'ın (2000) Ekonomi ve Gülşahin'in (2020) Mimarlık bölümlerinde yaptığı çalışmalar haricindeki tez çalışmaları, çitlemeyi, müşterekler kavramı üzerinden incelemiştir. Çitleme kavramı, tez çalışmaları içerisinde çitleme ve neoliberal dönemde yaşanan çitleme (yeni/ikincil çitleme) olarak farklı şekillerde anlatılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren “yeni bir çitleme harekâtı” (Benlisoy, 2014) olarak ifade edilen; tarım, orman ve mera alanlarının, kıyıların ve kamu arazilerinin inşaat,

turizm, maden ve enerji sektörleri önceliğinde özelleştirilmesi, neoliberalizm ve küreselleşme süreçlerinin hem kırsal hem de kentsel alanlarda kendini gösteren sosyo-mekânsal etkileri olarak kabul edilmiştir. Buna ek olarak, tespit edilen ampirik çalışmalar ve yerinde gözlemlerden anlaşıldığı kadarıyla, kırsal yerleşimler genç nüfus kaybetmekte ve/veya yaşlı nüfus barındırmaktadır. Ayrıca özellikle pandemi sonrası dönemde kentlerden uzaklaşma ihtiyacı sebebiyle kentten kıra olası bir tersine göç ile kırsal soylulaşma meydana gelebileceği de düşünülmektedir (Hazar Kalonya ve diğ., 2020).

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren “ikinci çitleme hareketleri” olarak ifade edilen neoliberal politikaların ekolojik müşterekleri baskılama süreci tarım alanları, ormanlar, meralar ve kıyı alanlarının inşaat, maden ve enerji sektörlerine tahsis edilmesi üzerinden devam etmektedir. Doğal kaynakların, kârın azamileştirilmesini gözeten ve durmaksızın çoğalan nüfus karşısında kısa sürede tükeneceğine dair görüşleri, Malthus’un aşırı nüfus artışı probleminde odaklandığı Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme (1789) adlı çalışması üzerinden temellendirilmiştir. Özellikle 1970-1990 arasında, “kaynak kötümserleri” olarak tanımlanan Yeni Malthusçular, çevrecilik söylemleri üzerinde baskın bir etkiye sahip olmuşlardır (Hazar, 2018).

Yeni Malthusçu ekolojist Hardin, Müştereklerin Trajedisi (1968) fikrini ortaya attığında, müştereklere sınırlı erişimi olan optimum bir nüfus ihtiyacından bahsetmiş ve kaynakların tükenmesini önlemenin sadece iki şekilde mümkün olabileceğini söylemiştir: (1) özelleştirme ve (2) devlet kontrolü. Hardin’in önerisi, özelleştirme ve devlet kontrolünün kaynakların sürdürülebilir kullanımını garanti edemeyeceği ve müşterekler üzerindeki sermaye baskısını, çitleme ve özelleştirme taleplerini artırdığı gerekçeleriyle eleştirilmiştir (Hazar, 2018).

Ancak, politik-ekonomist Ostrom, Hardin’in önerisi karşısında, müştereklerin yönetimi konusunda, mevcutta kolektif eylemlilik ve güven ilişkileri üzerinden oluşturulmuş alternatif sistemlerin işlediğini ispatlamıştır. Bugün, ilkel birikimin ve çitleme hareketlerinin iç içe geçen kavramlar olduğu anlaşılmışken, müşterekleştirme pratiklerinin, çitleme hareketlerinin karşısında konumlanıp, kapitalist sistemin ötesinde yeni bir sosyal-demokrat organizasyon formu ve siyaseti yaratıp yaratamayacağı tartışılmaktadır (Hazar, 2018; Karakaya Ayalp ve Alpaykut Bayrak, 2018).

2.3.3 Kırsal Dönüşüm

Kırsal dönüşüm kavramı ve olgusu kırsal alanlarda yaşam standartlarının iyileştirilmesi konusunda yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bu bağlamda, kırsal alanlarda eğitim, sağlık ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla politikaların geliştirilmesi, çiftçilerin piyasaya erişimi ve değer zincirine katılımını kolaylaştırmak amacıyla güvenli bir sistem planlaması gibi birçok alanda gelişmeyi sağlayarak kırsal yaşam standardının iyileştirilmesini hedeflenmektedir. Bütün bunların gerçekleşebilmesi, kırsal kalkınma için iyi bir kurumsal alt yapının oluşturulması ve tarımsal araştırmaların geliştirilmesi için kamu-özel iş birliğinde yatırımlar yapılması gerekmektedir (Boto ve diğ., 2012).

Kırsal dönüşümün ana gündemi aşağıdaki gibi özetlenebilir;

1. Kırsal nüfusun temel ihtiyaçlara (sağlık, barınma, eğitim, su, elektrik, ulaşım, iletişim) erişiminin sağlanması ve var olan yerleşimlerde kalite standartlarının iyileştirilmesi.
2. Kırdan kente göçün yönetilmesi.
3. Kasaba, orta büyüklükteki kentler (*intermediary cities*) ve kırsal alanlardaki yerleşimleri ekonomik olarak kendine yeterli hale getirilmesi. Bu amaçla bu alanlarda yeni istihdamlar oluşturulması.
4. Kasaba ve orta büyüklükteki kentlerin büyümesini sağlayarak, kırsal alan ile *hinterlandları* arasında güçlü bir bağ kurulması.
5. Ulusal ve küresel değer zincirinde küçük ölçekli ve aile üreticilerinin aktif bir rol oynamasını sağlayarak tarımsal kalkınmanın sağlanması.
6. Küresel iklim değişikliğinin önlemek amacıyla kırsal alanlarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi, kırsal dönüşüm olgusunun ana gündemleridir (Boto ve diğ., 2012).

Kırsal dönüşüme dair yapılan bilimsel çalışmalar Ulusal Tez Merkezi ve Google Akademik kaynaklarından taranmış ve kırsal dönüşüm kavramının ampirik ve kuramsal çalışmalarda 1950'li yıllardan itibaren kullanmaya başlandığı tespit edilmiştir (Tablo 2.8). Kırsal dönüşüm üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, çoğunlukla emek ve toprak mülkiyeti açısından ağırlıklı kesim olan küçük köylülüğün dönüşümü üzerine çalışmalar yapıldığı görülmüştür (Yıldırım, 2014).

Türkiye’de “kırsal dönüşüm” anahtar kelimesiyle yapılan tez çalışmaları incelendiğinde ise kavramın ilk olarak 1998 yılında kullanılmaya başlandığı ve 2020 yılı dahil olmak üzere toplamda **18** çalışma yapıldığı tespit edilmiştir (Ulusal Tez Merkezi, 2020). Yapılan tez çalışmalara ilişkin bilgiler tablo 2.8’de verilmiştir.

Tablo 2.8: Kırsal dönüşüm kapsamında yapılmış tez çalışmaları

Yıl	Tez Konusu	Tez Türü	Bölüm
1998	Toprak Ağalığı ve Kırsal Dönüşüm Adıyaman İli Boztepe Köyü Vaka İncelemesi	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2004	Kırsal Dönüşüm Sürecinde Kent Kadını ve Sorunları- Tarsus Örneği-	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2009	Sosyal Mekânda Farklılaşma: Denizli’de Kırsal/Kentsel Dönüşüm (1990-2000)	Doktora	Sosyoloji
2012	1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm: Osmancık ve Köyleri Örneği Çorum	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2012	Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi	Doktora	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
2012	Kırsal Dönüşümün Ekonomi-Politiği Üzerine Etnografik Bir Değerlendirme: Beğendik/Bedar (Siirt-Pervari) Örneği	Doktora	Antropoloji
2013	Metropolitan Kentsel Büyümenin Çeperdeki Kentsel-Kırsalla Etkileşimi: Antalya Örneği	Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2013	Türkiye’de Kırsal Dönüşüm: Malatya’dan İki Köy Örneği	Yüksek Lisans	Ekonomi
2014	1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği	Doktora	Kamu Yönetimi
2014	Kırsal Dönüşüm Sürecinde Kadınların Değişen Ataerkil Deneyimleri: Bir Orta Anadolu İlçesi- Avanos-	Doktora	Sosyoloji
2016	Kırsal Alanların Kentsel Alanlara Dönüşümü: Burdur Örneği	Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2017	Neoliberal Küreselleşme, Kırsal Dönüşüm ve Mülksüzleştirme Rejimleri	Yüksek Lisans	Sosyoloji
2018	Türkiye’de Kırsal Dönüşüm Mekansallaştırmak: Muğla ile Bozbük ve Kazıklı Köylerinde Turizm Ekseninde Mekânın Tüketimi, Köylülük Ve Geçim Kaynakları	Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi

Tablo 2.8 (devam): Kırsal dönüşüm kapsamında yapılmış tez çalışmaları

2018	Kırda Sanatın Rolü ve Sanat Köyleri: Konya Sonsuz Şükran Köyü	Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2019	Kırsal Yaşam Alanlarının Dönüştürülmesinde Enerji Etkin Yapı Kabuğu Sistemlerinin İrdelenmesi	Yüksek Lisans	Mimarlık
2019	İzmir-Menderes Örneğinde Küçük Meta Üreticiliğinin Dönüşümü	Doktora	Sosyoloji
2020	Türkiye'de Kırsal Dönüşüm, Göç Süreçleri ve Sınıfsal Dinamikler: Ünye Örneği	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
2020	Kırsal Dönüşüm ve Köylü-İşçilere Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Sera İşçisi Kadınlar Örneği, Batı Anadolu Bölgesi Türkiye	Doktora	Sosyoloji

Kaynak: Ulusal Tez Merkezi, 2020.

Yapılan çalışmalarda, sıklıkla “mülksüzleştirme”, “kırsal emek” ve “mevsimlik işçilik” ile ilgili konular çalışılmıştır. Şehir ve Bölge Planlama anabilim dalında ise “kırsal dönüşüm” kavramıyla ilişkili olarak ilki 2013 yılında yapılmış olmak üzere, 3 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalar, “kentsel saçaklanmanın önlenmesi amacıyla kırsal dönüşüm politikalarının geliştirilmesi”, “kırsal alanlarda kültür-sanatın rolü” ve “kırsal alanlarda metropoliten kentsel saçaklanmanın önlenmesi” konularına odaklanmıştır (Polat, 2000; Yeşilyurt Alkan, 2016; Çakıroğlu, 2018).

Kırsal dönüşüm üzerine Kıray'ın (1964) Ereğli'deki kasaba ve çevresindeki köyleri inceleyen çalışmasında, köylülerin piyasa için çilek üretimi yapmasıyla, kasabadaki tüccar ile küçük üreticilerin geçiş halindeki tampon ilişkisini göstermiştir. Kıray ve Hinderik'in (1970) çalışmasında ise, Çukurova köylerinde traktörlerin kullanılmaya başlanmasıyla kapitalist çiftliklerin ortaya çıkması sonrasında bazı ortakçıların kentlere göç etmesi ve köyde kalanların da ücretli işçi haline gelerek kapitalist ağaların ortaya çıkması gibi toplumsal farklılaşmaları incelendiği görülmektedir.

Akşit (1967), Antalya ilçesinde yer alan Ilica ve Gündoğdu köylerinde kırsal dönüşümün köylerdeki gelişimini araştırmıştır. Gündoğdu köyünde aşiret reisi siyasi ve hukuki yollarla el koyduğu topraklarda üretim yapmaya başlamış, üretimde

kullandığı teknolojik aletler ve çalıştırdığı ücretli işçiler ile kapitalist çiftçi haline gelirken, köylülerin tasfiye edilmemiş kuru topraklarda eski yöntemler ile çalışarak ortakçı haline geldiği görülmektedir. Ilica köyünde ise bakkallar sermaye biriktirerek traktör satın almış ve meraları tarım toprağına dönüştürerek zaman içerisinde tarımsal üretimden gelişen sermaye ile kapitalist işletmeler haline gelmiştir. Köyde tarımsal sermayenin artışıyla birlikte zaman içerisinde köylüler arasında ekonomik ve sınıfsal farklılıklar ortaya çıkmıştır (Akşit, 1988).

Gönüllü Atakan (2014) çalışmasında, 1980 yılından sonra Türkiye’de neoliberalleşme politikalarıyla birlikte tarımda yaşanan değişim sonucunda pazar için üretim yapılmaya başlamasıyla yaşanan kırsal dönüşümün kadınların ataerkil deneyimlerini nasıl değiştirdiğini araştırmıştır. Dalan Polat (2019) İzmir Aliğa ilçesi Horozgediği köyünde yaptığı çalışmada, 1970 yılından sonra köyün sanayileşme başlamasıyla kırsal dönüşümün yaşandığı süreç incelenmiştir. Önceden geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan köy 1970 sonrasında, Aliğa’da ağır sanayi bölgesi arazi kullanımın kararı verilmesiyle birlikte sanayileşmeye başlamıştır. Tarım alanlarının, sanayi alanı olarak kullanıma açılmasıyla birlikte köyde zaman içerisinde ekolojik denge bozulmuş, sanayiden kaynaklı kirlilik sonucu ortaya çıkan sağlık problemleri sebebiyle zorunlu göç başlamıştır (Hazar, 2018).

Önal (2006), kırsal dönüşümün, kapitalizme geçişle birlikte hızlı sanayi gelişiminin neden olduğu kır-kent eşitsizliğinin ortadan kaldırmak amacıyla yapılan düzenlemeler olduğunun ve kırsal dönüşümün kırsal alanların geliştirilmesi amacıyla yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Kırsal dönüşüm kavramının temelinde kapitalleşme süreci sonunda ortaya çıkan *kır-kent eşitsizliğinin* bulunduğunu belirtmiştir. Kapitalist ilişkiler, erken kapitalleşen ülkelerde (ör. İngiltere), kırsal alandaki üretimi de kapsayacak şekilde; geç kapitalleşen ülkelerde ise (gelişmekte olan ülkeler) kentlerde başlayıp sonradan kırsal alanlara yayılmaya başlamıştır. Kırsal alanda kapitalist ilişkilerin gelişimi bazı ülkelerde yavaş ilerlerken, bazı ülkelerde hiç gelişmemiş ve feodal ilişkiler sürdürülmüştür (Önal, 2006).

Hobsbawn (1996), 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Avrupa’da *köylülük* özelliği gösteren tek ülkenin Türkiye olduğunu söylemiştir. Ancak 2. Dünya Savaşının ardından Türkiye’de de kapitalleşme süreci görülmeye başlamıştır. Kapitalizmin kırsal alanlara yayılması, kırsal alanlardaki üretim ve yaşam ilişkilerinin değişmesine neden

olmuştur (Akşit, 1988). Özkan (2003) bu durumu *köylülüğün çözülmesi* olarak ifade ederken, bu çözülmeyi, zamanla köylünün alışkanlıklarını terk etmesi, yaşam şeklini değiştirmesi ve üretim tarzından yaşanan dönüşüm üzerinden açıklamıştır.

Türkiye’de 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte ekonomi politikasında değişim yaşanmış, dışa açılım ve serbest ticaret politikalarına doğru bir yönelim olmuştur. Dışa açılım politikasının sonucu Türkiye, 1948 yılında Marshall planına katılmış ve bu durum kırsaldaki dönüşüm sürecinin başlamasında etken olmuştur. Tarımsal üretimde makineleşme ile yeni tarım alanların üretime katılmış ve tarımsal iş gücüne ihtiyaç azalmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001; Özkan,2003).

Önceden hane ve birtakım ihtiyaçlarını karşılamak adına yapılan tarımsal üretim yerine pazar için üretim yapılmaya başlanmıştır. Emek yoğun üretimin yerini modern üretim araçları almıştır. Kullanımda olmayan topraklar kullanıma açılmış ve toprak açma sınırına ulaşıldığı için toprak bir meta yerine konularak alınıp satılmaya başlanmıştır. Tarımsal faaliyetin ticarileşmesiyle, modern girdileri kullanılmaya başlanmış zamanla köy-içi ve köy-dışı ilişkiler gelişmiştir. Büyük topraklı kapitalist çiftçi, ticaret yapan orta topraklı çiftçi, küçük toprak sahibi ve toprağı olmayan ücretli işçi sınıfları ortaya çıkmıştır. Zamanla yaşanan nüfus artışıyla birlikte mevcut topraklar parçalanmaya başlamıştır. Toprakların giderek küçülmesi sonucunda toprak toplulaştırması ve kutuplaşması durumları ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde toprağını kaybeden (mülksüzleşen) köylüler, kentlere göç etmeye başlamıştır. Köylerde yaşanan bu dönüşümler köylerin kentlere olan mesafelerine göre farklılaşmıştır (Akşit, 1988).

Bugün Türkiye kırsalında gözlemlenen dönüşüme sebep olan başlıca dinamikler, köylerde genç nüfusun azalması, yaşlanma, kırdan kente göç ve buna paralel olarak tarımsal işgücünde azalma, kırsal alanların tarımsal amaçlar dışında başka kullanımlarla çitlenmesi eğilimi ve kentten kıra tersine göç ile tetiklenen *kırsal soylulaştırma* olarak özetlenebilir. Bir süredir devam eden kentten kıra tersine göç olgusunun, COVID-19 pandemisi sonrası dönemde büyük kentlerdeki yaşam şartları ve izolasyon ihtiyacı sebebiyle, kent merkezlerinden kent çeperlerine ve kırsal alanlara doğru yeni bir desantralizasyona sebep olacağı düşünülmektedir (Hazar Kalonya ve diğ., 2020). Bu bağlamda, Lefebvre’in (1970) “kent hakkı” vizyonu, kentte ve “kentin ötesi” olarak tariflediği kırsalda yaşanan liberal-demokratik-kapitalist sosyal, politik

ve ekonomik ilişkilerin radikal bir yeniden yapılanması olarak, kırsal dönüşüm olgusu kapsamında değerlendirilebilir. Bu sayede, kırsal dönüşüm sürecinde *kırsal soylulaştırma* ile yerelin özgün değerlerinin kaybedilmemesi sağlanabilir.

Dönüşüm baskısına maruz kalan kırsal nitelikli alanların başında *kır-kent çeperleri* gelmektedir. Kır-kent çeperi, “*kırsal ve kentsel bölgeler arasında konumlanan, kentsel yapılaşmış alanın kenarında bulunan, karma ve bazen birbirine karışan/çatışan çeper kullanımlarının bulunduğu dinamik bir geçiş bölgesi*” olarak tariflenebilir (Hazar, 2017). Kır-kent çeperi içerisinde sıklıkla daha geniş alana ihtiyaç duyan tarım alanları, orman alanları, küçük çiftlikler, altyapı tesisleri, bölge hastaneleri, endüstri alanları, depolar, futbol stadyumları, havaalanları, kampüsler benzeri kullanımlar yer seçmektedir. Kır-kent çeperi, tarihsel gelişim, biyoçeşitlilik, üretim, rekreasyon, kimlik ve estetik peyzaj açısından çok çeşitli, dinamik, çok fonksiyonlu bir bölgedir. Kır-kent çeperinin planlama süreçlerinde göz ardı edilmesi, bu bölgedeki tarımsal kullanımları sıklıkla kentleşme baskısı altında bırakmaktadır. Kır-kent çeperinde bulunan tarım ve mera alanları, yanlış uygulamalar ve imara açılma durumunda gözden çıkarılmaları sebebiyle verimliliğini kaybetmektedir (Gallent ve diğ., 2006).

Kır-kent çeperleri *doğa odaklı bir kentleşme modeli* uygulamak için uygun alanlardır. Kent ve kır arasındaki düşük yoğunluklu ve alternatif kullanımlar, açık ve yeşil alanlar bir yeşil kuşak oluşturarak kır ve kent arasında bir tampon bölge oluşturabilir. Yeşil kuşaklar ulaşım bağlantıları, alternatif kamusal, rekreatif ve tarımsal kullanımlar ile daha düşük yoğunluklu, alternatif bir kentsel odak oluşturabilir. Büyük potansiyeller barındıran kır-kent çeperi, bir geçiş bölgesi olarak hem kentsel hem de kırsal nüfusun sosyo-mekânsal bütünleşme bölgesi olabilir. Bu sayede kır ve kent özgünlüğünü kaybetmeden ve biri ötekini yok etmeden bir bütün halinde işleyebilir. Kırsal dönüşüm sürecinde kır-kent çeperi doğru planlama politikalarıyla kentin kır üzerindeki olumsuz etkisini hafifletme potansiyeline sahiptir (Hazar, 2017).

2.3.4 Kırsal Planlama

Kırsal Planlama, “Kırsal alanların, doğal potansiyeli ile toplumsal gereksinimleri arasında denge sağlamaya yönelik, kırsal alanın ekonomik, sosyal, siyasal ve örgütsel bütün yönlerini kapsayacak katılımcı bir görüşle ele alınması gereken, kır-kent dengesini, kırsal alanların dışa açılımlarını ve kırsal alanların kalkınmasını sağlayan bir çalışma alanı ve planlama türü” olarak tarif edilebilir (Çelik, 2006b).

TDK (2020)’ye göre “Üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan” olarak tanımlanan kırsal alanların planlanması ya da kırsal yönelik planlama, Türkiye mekânsal planlama sistemi içerisinde bugüne kadar çok az yer edinebilmiştir (Çörek Öztaş ve Karaaslan, 2017).

Kırsal Planlama Alanında yapılan tez çalışmaları incelendiğinde 12 yüksek lisans, 2 doktora olmak üzere toplamda 14 çalışma tespit edilmiştir (Tablo 2.9). Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında yapılan çalışmalarda “kırsal planlama sorunları”, “kırsal planlama politikalarının geliştirilmesi”, “arazi toplulaştırması”, “kırsal yerleşim düzeyini etkileyen faktörler”, “köy tasarım rehberleri”, “planlama-siyaset ilişkisi”, “akıllı köy” gibi konular çalışılırken, Peyzaj Anabilim Dalında “kırsal alan planlaması” çalışmaları yapılmıştır (Ulusal Tez Merkezi,2020).

Tablo 2.9: Kırsal planlama kapsamında yapılmış tez çalışmaları

Bölümler	Tez Türü	
	Yüksek Lisans	Doktora
Şehir ve Bölge Planlama	10	2
Peyzaj Mimarlığı	1	-
Ziraat	1	-

Kaynak: Ulusal Tez Merkezi, 2020.

Son yıllarda planlama yazınında kent ve kır arasındaki kesin sınırlardan söz etmenin artık mümkün olmadığı sıklıkla dile getirilmektedir. Tekeli (2004), küreselleşmeyi yeni bir *sosyo-mekânsal süreç* olarak tariflediği *kent-bölgeler* kavramında, iç içe geçmiş ekonomik aktiviteler ve yeni coğrafi, ülke aşırı sınırlardan

bahsetmekte ve kırdan kente göçün sebeplerinin ortadan kaldırılması ve yaşam kalitesinin artırılması öncelikli çözülmesi gereken bir sorun alanları belirlemektedir (Tekeli, 2004).

Türkiye kırsalında son yıllarda önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerin yaşanmasında etken başlıca etmenler; (1) AB uyum süreci, (2) kırsal kalkınmada yatay örgütlenme ve iş birliğine dayalı yaklaşım ihtiyacı; (3) yanlış/eksik tarım politikaları; (4) çevre/doğa boyutunun ciddi bir tehlike haline gelmiş olması, (5) 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ve beraberinde getirdiği değişim süreci olarak sıralanabilir. 6360 Sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyesi olarak ilan edilen 30 ilde köy tüzel kişilikleri kaldırılarak bu yerleşimler *mahalle* statüsü kazanmış ve geleneksel olarak “kır” tanımı yapılan alanlar “kentsel alan” olarak kategorilendirilmiştir. Kırsal alan sorunları yeniden getiren bu durum ışığında, kırsal alan planlanması konusunda mevcut planlama mevzuatı ve pratiğinin yetersiz ve muğlak kaldığı görülmüştür (Çörek Öztaş ve Karaaslan, 2017). Bu alanlar artık “kırsal mahalle” olarak tarif edilse de uygulamada halen muğlaklıklar olduğu dikkat çekmektedir.

6360 Sayılı Kanun ile yeniden gündeme gelen kırsal alan planlaması kapsamında hangi planlama araçlarının (ör. bölge planları, stratejik planlar, kır tasarım rehberleri) kullanılabileceği planlama yazınında odaklanılması gereken bir konudur. Çörek Öztaş ve Karaaslan (2017) çalışmalarında, Türkiye’ye örnek olacak benzer deneyimler yaşamış ülkelerde (ör. Amerika, İngiltere, İspanya, Fransa) kullanılan kırsal planlama araçlarına yönelik yaptıkları karşılaştırmalı analizler ardından, çalışmanın ilerleyen bölümünde geliştirilmiş olan çeşitli *kırsal planlama politika ve kriterleri* önermiştir.

Türkiye’de günümüze kadar kırsal kalkınmanın sağlanması için çeşitli yöntemler denenmiştir. Bu kapsamda, Kırsal Kalkınma Modelleri, Ülkesel Politika ve Belgeler, Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP) ve Bölgesel Kalkınma Projeleri (BKP) ortaya konmuştur (Çelik, 2006b). Kırsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik yapılan bu yapılmış çalışmalardan ilk olarak BYKP’leri incelenmiştir (Tablo 2.10).

Tablo 2.10: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kırsal alana yönelik yapılmış çalışmalar

	Projeler	Mekânsal Boyut	Ekonomik Boyut	Sosyal Boyut
1.BYKP 1963- 1967	Toplum kalkınması, köy kalkınması eş anlamlı kullanılmıştır (Geray, 2011).	Tarımsal verimin artırılması, sulama ve altyapı hizmetlerinin sağlanması hedeflenmiştir (DPT,1963)	İstihdam ve ücret politikası ve bazı tarımsal ürünlere yönelik politikalar geliştirilmiştir (DPT,1963).	Kırsal alanda eğitim, sağlık gibi (sosyal altyapı) Hizmetlerinin sağlanacağı belirtilmiştir.
2.BYKP 1968- 1972	Tarım Reformuyla, tarım ile ilgili sorunlara önlem alınabileceği ifade edilmiştir (Geray,2011).	Köylerde temel altyapı hizmetlerinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. (DPT,1968)	Tarım sektöründeki fazla işgücünün tarım dışı faaliyetlere yönlendirilmesi hedeflenmiştir.	Köylerde sosyal altyapı alanlarının oluşturulması hedeflenmiştir.
3.BYKP 1973- 1977	Merkez Köy projesi bahsedilmiştir (DPT,1972) “Toprak Reformu Kanunu”	Dağınık köy yerleşmelerine altyapı hizmeti götürülmesinde yeterli düzeyde başarı sağlanamadığı ifade edilmiştir (DPT,1972).	Kırsal alana yapılacak yatırımlarda, kırsaldaki iş gücünden kullanılması, Tarım ürünlerine destekleme ve pazarlanmasını yardım (DPT,1972).	Güneydoğu köylerinin dağınık yapıda olması ve altyapı eksikliği nedeniyle okullaşma oranında istenen artışın sağlanamadığı belirtilmiştir (DPT,1979).
4.BYKP 1979- 1983	4. Beş Yıllık Kalkınma Planında Köykent modeli önerilmiştir (Yenigül, 2017).	Altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi öncelik verildiği ve Köyken projesi ile alt yapı hizmetlerinin köyler daha hızlı ulaşacağı ifade edilmiştir (DPT,1979).	Köykent ile tarıma dayalı sanayinin kırsal alanda geliştirileceği belirtilmiştir (DPT,1979).	Kırsal alanlarda sosyal altyapının yetersiz olduğu yerleşimlerde sağlanması

Tablo 2.10 (devam): Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kırsal alana yönelik yapılmış çalışmalar

5.BYKP 1985- 1989	Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin geliştirilmesi (Çelik, 2006b)	Merkez köy modeliyle köylere gerekli hizmetlerinin sağlanması hedeflenmiş, dağınık yerleşim yapısından istenen sonuca ulaşamamıştır. (Yenigül, 2017).	Kırsal alanda yaşayanlara tarımsal üretim dışında, tarıma dayalı sanayi ve ek projelerle ek gelir sağlanması hedeflenmiştir.	Kırsal alanda öncelikle altyapı ve üst yapı eksiklerinin giderilmesini n kırsal alanda yaşam standartlarını artırabileceği belirtilmiştir (DPT,1979).
6.BYKP 1990- 1994	-	Kırsal alana sağlanan altyapı hizmetlerinin arttırılması hedeflemiştir (DPT,1989).	Kırsal alanda tarım dışı faaliyetlerin destekleneceği belirtilmiştir (DPT,1989).	-
7.BYKP 1996- 2000	-	Kırsal alanda tarımsal altyapı eksikliklerinin giderilmesine yönelik çalışmaların yapılacağı ifade edilmiştir (DPT, 1995).	-	-
8.BYKP 2001- 2005	İlk defa “kırsal kalkınma” kavramı kullanılmıştır (Çelik,2006b). Köykent projesi uygulanmıştır	Kırsal alanda altyapının her yerde sağlanabilmesi için yerel yönetimlerle işbirliği yapılması hedeflenmiştir.	Kırsal alandaki nüfusun gelirini arttırmak ve işsizliği azaltmak amacıyla yerel zenginliklerin iş kolları haline gelmesi hedeflenmiştir.	Kırsal alanda verilen eğitimde yaşanan sorunlara değinilmiştir (DPT,2006).
9.BYKP 2007- 2013	2006’da hazırlanan UKKS uyarınca Kırsal Kalkınma Planı hazırlanmıştır (Bollukcu ve Açüksöz,2013).	Kırsal yerleşim altyapısının düzenlenmesi için KÖYDES projesi uygulanmaya konulmuştur (DPT,2006).	Kırsal alanda ekonomik kazancı arttırmak ve iş kollarını geliştirebilmek için e-ticaret teşvik edilmiştir (DPT,2006)	-

Tablo 2.10 (devam): Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kırsal alana yönelik yapılmış çalışmalar

10.	“Kırsal alan”		Kırsal alanda
BYKP	tanımında	-	tarım dışı
2014-	düzenleme		istihdam
2018	yapılmıştır.		imkânlarının
			artırılmasının
			önemine
			değinilmiştir
			(Kalkınma
			Bakanlığı,
			2013).
11.	Kırsal kalkınma		Tarım
BYKP	yatırımları		teknolojileri,
2019-	destekleme	-	ürün
2023	programı,		pazarlamasında
	kalkınma ajansı		çeşitlilikler
	destekleri		hedeflenmiştir.
	hedeflenmiştir		Köylerin
			üstyapı
			eksikliklerinin
			giderilmesi
			hedeflenmiştir

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2020.

Tablo 2.10’a göre, 1.BYKP’da kırsal alanların geliştirilmesi ve kalkınması amacıyla *Toplum Kalkınması Modeli* geliştirilmiştir. Toplum Kalkınması Modelinde kırsal alandaki köylerde yaşayan insanların kendi yerleşimleri yönelik yapılacak çalışmalara maddi ve fiziki olarak katılımının sağlanarak köy yerleşimlerinin sorunlarının çözümlenebileceği düşünülmüştür. Toprak reformu, kooperatifleşme, kredi imkanlarının artırılması 1. BYKP’nın önerdiği çözümler içerisinde yer almıştır. Tarım reformuyla birlikte tarımsal alanların asgari büyüklüklerine kavuşmasının sağlanacağı ve tarımsal üretimde yeni üretim teknikleri ve teknolojik girdilerin kullanılabilmesine değinilmiştir (Keleş, 1998; Geray, 2011).

2. BYKP’da *Toplum Kalkınması Modeli* benimsenerek halkın bilinçlendirilmesi ve örgütlenmesi hedeflenmiştir. Kırsal alanda tarım dışı sektörlerin oluşturulması, “toprak reformu” yerine “tarım reformu” ifadesinin kullanılarak, bu reform çerçevesinde topraksız ve az toprağı bulanan köylünün toprak sahibi yapılması gerektiği belirtilmiştir (Çelik, 2005; Geray, 2011).

3. BYKP’da *Kırsal Yerleşme* başlığı altında kırsal alanların dağınık ve çok sayıda olması sebebiyle altyapı hizmetlerinin bütün kırsal yerleşimlere götürülememesi gibi *yerleşme sorunları* belirtilmiştir. Kırsal alana altyapı hizmetlerinin götürülmesine öncelik verildiği için üretimi arttıracak yatırımlara yeterli

kaynak tahsis edilemediği belirtilmiştir. Kırsal yerleşimlerin dağınık yapısından dolayı hizmet götürülmesini kolaylaştırmak amacıyla *Merkezköy Modeli* önerilmiştir. Sanayileşmeyle birlikte artan iş gücü talebinin, tarımdaki gizli işsizliği azaltmasına karşın kırdan kente göçün yönetilmesi için kırsal alana yapılacak yaptırımlarda kırsal iş gücünün kullanılması gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 1972). 2. BYKP’da olduğu gibi *Tarım Reformu* ile ilgili politikalar geliştirilmiş fakat gerçekleştirilmemiştir (Çelik, 2005).

4. BYKP’da *Köylüye Yönelik Politikalar* başlığı altında; köylünün kalkınmasının tarımsal gelişmeyle bağlantılı olduğu için tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin ancak köylünün desteğiyle olabileceği ifade edilmiştir. *Köykent Modeli* ile yeni yerleşim düzeni ve iş imkanları sağlarken, toprak reformu, tarımda kooperatifleşme ve devlet desteğiyle köylülerin yaşam standartlarının ve kalkınma olanaklarının arttırılabileceği belirtilmiştir. Kalkınmada belirlenen öncelikli yörelere projeler hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 1979). 4. BYKP’nın kırsal kalkınma açısından önceki planlara göre daha kapsamlı olmasına karşın, Köykent ve geri kalmış bölgeler için geliştirilen politikalarda hedeflenen başarıya ulaşılamamıştır (Çelik, 2006b).

5. BYKP’da köyünün ekonomik ve sosyal gelişimi sağlanarak yaşam kalitesinin arttırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Merkezköy modelinin kullanılmasına karar verilmiştir. Kırsal alanda hizmetlerin sağlanması için *Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin* (KKP) uygulanacağı ve öncelikli yörelerin kalkındırılmasıyla bölgeler arası eşitsizliğin minimum düzeye indirileceği vurgulanmıştır (Çelik, 2006b).

Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri kapsamında, kırsal alanda yaşayan toplumun yaşam standardının yükseltilmesi yönünde çalışmalar yapmak amacıyla KKP uygulamıştır. KKP’ler kırsal alanda iş imkanları yaratmak, altyapının iyileştirilmesi, eğitim yoluyla kırsal alanda yaşayan toplumun bilinç düzeyinin arttırılması ve tarımsal, hayvansal ve gelir getirisi olan işlerin geliştirilmesi amaçlamıştır. İlki 1972 yılında uygulamak üzere toplam 6 KKP’si uygulama imkânı bulunmuştur (Armağan, 2021).

Kırsal Endüstrileşmeden ilk kez 6. BYKP’da bahsedilirken, aynı zamanda kırsal alan planlaması yaklaşımı doğrultusunda tarıma dayalı sanayi yatırımlarının kasaba ve merkez köylere yönlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Geray, 2011). 7. BYKP’da kırsal altyapının güçlendirilmesi amacıyla toprak ve su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi ve tarımsal altyapının oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Kırsal kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesini sağlamak amacıyla yerel kaynakların değerlendirilmesi, kırsal sanayinin kurulması gibi planda belirtilen birçok politikanın uygulanması öngörülmüştür (Yenigül, 2017).

2006 yılında hazırlanan 8. BYKP’da ilk defa *Kırsal Kalkınma* kavramı kullanılmıştır. 9. BYKP, AB uyum sürecinden dolayı 7 yıllık sürece uygun olarak hazırlanmıştır. Bu plan dahilinde kırsal kalkınma projelerine çerçeve oluşturabilmek amacıyla 2006’da UKKS hazırlanmış ve kırsal yerleşimlerde altyapıyı iyileştirmek için İl Özel İdareleri ile mahalli idare birliklerine kaynak oluşturularak, *KÖYDES* projesi uygulanmaya başlanmıştır (DPT, 2006; Bollukcu ve Açıksöz, 2013).

Devam eden AB uyum süreci kapsamında 9. BYKP döneminde çalışmalarına başlanmış olan UKKS’nin, 10. BYKP döneminde ikincisi hazırlanmıştır. Bu doğrultuda kırsal alanın tarım, sanayi ve hizmet potansiyellerinin en iyi şekilde değerlendirilerek ulusal kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır (Yenigül, 2017). 11. BYKP’nda bahsedildiği üzere kırsal kalkınma ve tarıma yönelik birçok politika geliştirilmesine rağmen, uygulamaların plalarda önerilen politikalarla örtüşmediği görülmüştür (TMMOB, 2019).

Hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında kırsal kalkınmanın sağlanması için projeler ve örgütlenmeler yapılmış; ancak kırsalda örgütlenme sağlanamamıştır (Gülçubuk ve diğ., 2010; Başbüyük, 2011). Kırsal alanların kalkındırılması sosyal, fiziki ve ekonomik planlamanın yapılmasıyla olduğu için kalkınma modellerinin fizibilite raporları doğrultusunda ve güncel koşullar uyarınca hazırlanması gerektiğini belirtirken, kentleşmenin yarattığı sorunların çözülebilmesi için 1960’lı yıllardan itibaren siyasi içerikli kalkınma modellerinin geliştirildiğini belirtmiştir. Kırsal alanın kalkındırılması ve sorunların çözümüne yönelik ***Örnekköy, Merkezköy, Köykent, Tarımkent*** gibi odak köy yerleşimlerinin olduğu projeler geliştirilmiştir (Tablo 2.11).

Tablo 2.11: Kırsal alanlara yönelik gerçekleştirilen kalkınma modellerinin mekansal, sosyal ve ekonomik boyutları

Projeler	Mekânsal Boyut	Sosyal Boyut	Ekonomik Boyut
Köy Enstitüleri (1940-1954)	Köy altyapısının oluşturulması, köylerde okulların kurulması, enstitülerin ulaşım yollarına yakın kurulması ve mekânsal olarak kampüs ortamı	Köy aydınının oluşması, köy edebiyatının ortaya çıkması, okur-yazar oranının artması, kültürün zenginleşmesi, kültürel aktivitelerin yapılması, kadın-erkek arasında fırsat eşitliği	Zirai ve teknik konularda köye ve civardaki köylere bilgi sağlayarak üretimin artması ve çeşitlenmesi
Örnekköy (1963-1965)	Tarım ve kültür sitelerinin inşa edilmesi, köylerin altyapı eksikliklerinin giderilmesi, iletişim altyapısının sağlanması	Köye götürülen hizmetten çevre köylerinde faydalanması	Tarım ve hayvancılıkla ilgili sorunları çözerek verimliliğin artırılması
Toplum Kalkınması (1963-1972)	Altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sağlık ve eğitim alanlarının kurulması	Yerel toplulukların, kendi problemlerinin çözümüne katılım sağlaması toplumun örgütlenmesi	Toprak reformunun sağlanması, topraksız köylülerin, tarımsal üretime katılması, üretimde verimliliğin artırılması
Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması (1965-1970)	Altyapı hizmetleri	Kırsal alanların kendine yeterli birimler haline gelmesi	Tarımsal gelişmenin sağlanması
Merkezköy (1971-1983)	Altyapı hizmetleri	Eğitim ve sağlık alanı kurulması	Tarımsal gelişmenin sağlanması
Köykent (1978-1980)	Altyapı hizmetleri	Eğitim, sağlık alanı ve kooperatif kurulması	Kırsal nüfusa ekonomik katkı sağlanması

Kaynak: Köy Enstitüleri Kanunu, 1940; Keleş, 1998; Kırsal Kalkınma Komisyonu, 2004; Çelik, 2006b; Geray, 2011.

Tablo 2.11’de özetlenen *Kırsal Kalkınma Modelleri* incelendiğinde; Örnekköy Modeli, köy sorunlarına köylülerin katılımı sağlamak, köye götürülen hizmetlerde

eşgüdüm sağlayarak çevre köylerinin bu hizmetten yararlanabilmesini ve başka köyler için örnek model oluşturmasını sağlamak amacıyla geliştirildiği görülmektedir (Tütengil, 1979).

Köy sayısı çok olmasına rağmen Örnekköy seçiminde ön çalışma yapılmadığı ve çalışmanın mali giderleri hesaplanmadığı için Örnekköy modelinin toplum kalkınması yaklaşımıyla bağlantısı kurulamamıştır. Çalışmada ana yola yakın olan köyler seçilirken, köylerde yürütülen çalışmalarda altyapı iyileştirmesine ağırlık verilmiş böylece köylünün ekonomik ve sosyal alanda gelişmesi sağlayacak koşulların sağlandığı varsayılmıştır ancak köylünün katılımını sağlamaya yönelik bir çalışma yapılmamıştır (Geray, 1974).

Yavuz (1964), toplum kalkınması modelini toplumun devletle işbirliği içerisinde, kendi sorunlarının çözmek amacıyla örgütlenmesi, yerel kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda devletin malzeme, teknik bilgi ve teknik personel destek sağlanması olarak ifade ederken (Geray, 1965); Çelik (2005), toplum kalkınması modelini; kırsal alanda yaşayan halkın gönüllü katılımıyla, devlet ile işbirliğinde bulunarak kırsala yapılacak hizmetlere fiziki ve maddi kaynakları ile katılması olarak açıklamıştır.

1. BYKP' da 1967 yılı sonuna kadar modelin her ilden bir ilçenin köylerinde uygulanması, 1977 yılı sonunda ise bütün köylerin toplum kalkınmasına katılacağı varsayılmıştır. Deneme çalışmalarının nasıl yürütüleceği ile ilgili başlıklar belirlenmiştir. DPT' nin 1963 yılı programında çalışmanın il ve ilçede var olan kuruluşlar tarafından yürütüleceği, kurumların teknik personel eksiliğinin giderilerek yeni bir örgüt kurulacağı ve yürütülen çalışmaların tarım, sulama, altyapı, köy konutları ve el sanatlarını kapsayacağı belirtilmiştir. Fakat çalışma için ayrı bütçe oluşturulmamıştır. 1963 yılında 6 ilde çalışmalar başlanırken, 1965 yılında 17, 1968 yılında 41 ilin 53 ilçesinde toplum kalkınması modeli denemesi uygulanmıştır (Geray, 1974).

2. BYKP' da *Toplum Kalkınması Enstitüsünün* kurulması gerektiği belirtilirken eğitim alanında çalışmada öngörülen başarı sağlanamamıştır. DPT'nin *Köy ve Köylü Sorunu Sektörü Ön Raporunda* toplum kalkınması uygulanması için yönetsel yapıda gerekli düzenlemelerin yapılmadığı, eğitsel programların

uygulanmadığı ve köy-ilçe-il-bölge planları arasında kademeli birliktelik sağlanamadığı belirtilmiştir. Raporda belirtilen eksiklerin giderilmesi amacıyla önlem alınması için sorunlar açıklanmıştır. Ancak toplum kalkınması çalışmasından vazgeçilerek, Köy İşleri Bakanlığı tarafından *çok yönlü kırsal alan çalışmasına* ağırlık verilmiştir (Geray, 1974).

Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Hollanda ve İtalya gibi ülkelerde uygulanmış bir model olarak, köylerin kendilerine yeterli hale gelmesini ve kır-kent arasındaki farkın azaltılmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda yerel kaynakları en iyi şekilde kullanılmasını ve kırsal alan tüm yönleriyle ele alarak planlamayı amaçlamıştır (Keleş, 1998). Model toplum kalkınması ve Köykent modeli yöntemlerini içerisine alacak şekilde Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülmüştür (Arslan, 2011). Ancak maddi ve teknik yetersizliklerden ve yerel yönetimlerin uygulamada başarısız olmasından dolayı Çok Yönlü Kırsal Alan Planlamasında başarı sağlanamamıştır (Çelik, 2005).

Merkezköy Modeli ise dağınık köy yerleşimlerine hizmet götürülmesi problemine çözüm olarak geliştirilmiş ve önerilen model ile kırsal alana götürülecek her türlü hizmet ve yatırım için yerleşmelerin mekânsal olarak düzenlenmesi ve örgütlenmenin sağlanabilmesi amaçlanmıştır (Eminağaoğlu ve Çevik, 2005).

1975 yılında 86.000 civarında kırsal yerleşmenin çok sayıda ve dağınık yapıda oluşu bu merkezlere götürülecek olan hizmetlerin maliyetini azaltarak, tüm yerleşimlere gerekli kamu hizmetlerinin verilebileceği şekilde merkez köylerin araç olarak kullanılması düşünülmüştür. Merkezköyler, sağlık ocakları, sağlık merkezleri, temel eğitim, yatılı bölge okulları, mesleki köy kursları, tarımsal kurumlar, PTT, karakol gibi birçok kamu hizmetinin verileceği ve çevre köyleri yararlanabileceği bir yerleşim olurken aynı zamanda bu alanlarda nüfusun artacağını düşünmüştür (Tütengil, 1979). Ancak, çalışmada hizmet boyutuna ağırlık verilirken ekonomik yönü eksik kaldığı için köylerin kalkındırılması boyutu eksik kalmıştır (Çelik, 2005).

Köykent Modelinde fiziki, sosyal, ekonomik şartlar dikkate alınarak köy kümelerinin belirlenmesi ve küme içerisindeki köyler arasında iş birliği sağlanarak temel hizmetlerin köylere planlı olarak ulaştırılması amaçlanmıştır. Model sayesinde çalışmalara halkın katılımının sağlanması, kırsal alanda yeni istihdam alanlarının

yaratılması, kentteki imkanlara köy yerleşiminden ayrılmaksızın ulaşılmasının sağlanarak kırsal alandan kentsel alan göçün tersine döndürüleceği varsayılmıştır (Başbüyük, 2011). Köykent modeliyle köylerin kazandırılması hedeflenen işlevler, ekonomik, toplumsal, yönetsel, örgütsel ve yerleşime dayalı olarak sıralanmıştır (Geray ve diğ., 1978):

Ekonomik bağlamda; Köykent yerel kaynakları en iyi biçimde kullanmayı, yeni iş olanakları oluşturmayı ve kırsal alanda üretime yönelik kurulacak olan sanayilerle ekonomiyi hareketlendirmek istemiş ve bunun tarım satış kooperatifleri ve halka açık ortaklıklar aracılığıyla sağlanabileceği ifade edilmiştir. *Toplumsal bağlamda;* kazandırılmak istenen işlev, altyapı hizmetlerinden kırsal alanda yaşayanların yararlanmasını sağlanması, yeni iş olanakları oluşturularak kırsal alanın itici faktörlerinin azaltılması ve bu sayede kentlere olan nüfus göçünün yavaşlayacağı ve kentleşmenin yönetilebileceği varsayılmıştır. *Yönetsel bağlamda;* Köykentlere iki işlev kazandırılacağı düşünülmüştür: (1) Kamu hizmetlerinin köykentte yoğunlaştırılması “Merkezköy” işlevi olarak belirtirlerken; (2) Köykentin çevresinde yer alan yerleşimler ile yerel yönetim birim işlevi meydana getireceği ifade edilmiştir. *Örgütsel bağlamda;* kırsal alanda Köykentin başarılı olabilmesinin kooperatifin gelişimine bağlı olduğu ve kurulacak olan kooperatiflerin çok işlevli ve çok amaçlı olması gerektiği belirtilmiştir. Son olarak, *Yerleşim bağlamında;* Köykentlere yerleşim kademelenmesinde (köy ve köy altı yerleşim birimleri, merkez köyler, kasabalar, kentler vb.) köy ve daha üstünde bir yerleşim işlevi kazandırılması düşünülmüş, ancak yerleşim kademelenmesinde hangi işlevi daha çok yükleneceği belirtilmemiştir (Geray ve diğ., 1978).

Tarımkent Modeli bölgenin özelliğine göre 8-10 köylük birimlerin bir araya getirilmesiyle birlikte bu köylerin merkezindeki yerleşimin Tarımkent yapılması düşünülmüş fakat bu model de gerçekleştirilmemiştir (Çelik, 2005).

Türkiye kırsalına yönelik yapılan olan ***Köykent*** ve ***Merkezköy*** projeleri önemlidir. Merkezköy projesi yerleşimlere hizmet götürülmesi dışında hedeflerine ulaşamamıştır. Köykent çalışması, Merkezköy çalışmasına ek olarak köylere hizmet götürme ve yönetim dışında yerel örgütlenmeyi de hedeflemiş ve ekonomik kazanç sağlanabilmesi için *kooperatifçiliği* teşvik etmiştir. Ancak Köykent ve Merkezköy projelerinde köylerde altyapı iyileştirilmesi ve kooperatifler kurulması dışında

istenilen hedeflere ulaşılamamıştır (Başbüyük, 2011). Her iki çalışmaya baktığımızda kırsal alanda yaşayan nüfusun uzun vadede kalkınmasına, gelişmesine yönelik katkı sağlamadığı görülmektedir.

Geray (1974), *Köy Enstitülerini* incelendiğinde, projenin uygulandığı köy ve çevresine eğitim, kültürel, sosyal, ekonomik ve mekânsal olarak katkıda bulunduğu ve kırsal alanda yaşayan insanlara önemli bir örnek teşkil ettiğini tespit etmiştir. Bu bağlamda Köy Enstitüleri, kırsal alanda yaşayan nüfusa yönelik yapılan çalışmalar arasında *çok boyutlu olması ve en çok katkıyı sağlaması* açısından öne çıkmaktadır.

Buna ek olarak, Türkiye’de kırsal alanda doğal kaynakların değerlendirilmesi ve sosyo-ekonomik farkın azaltılması amacıyla birçok ilde *Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP)* uygulanmıştır. Kırsal kalkınma projeleri, *Dünya Bankası* ve *Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonunun (IFAD)* sağladığı kaynak ile finanse edilmiştir (Yavuz, 2005).

Çorum-Çankırı KKP’si; Türkiye’nin ilk KKP’si olmuştur. Proje kırsal altyapının güçlendirilmesi, tarımsal üretim geliştirilmesi ve çiftçilerin sosyo-ekonomik durumların düzeltilmesini hedeflemiştir. 8 yıl içerisinde tamamlanan proje neticesinde tarımsal üretimde daha fazla verim elde edilmiştir. Ayrıca tarımsal sulama çalışmaları ve alt yapı hizmetleri yapılmıştır. Çalışmanın finansmanı Dünya Bankası sağlamıştır (Gülçubuk, 1997).

Erzurum KKP’si; Türkiye’de uygulanan ikinci KKP’si olmuştur. Projeye tarımsal üretim arttırılması, çiftçilere eğitim, danışmanlık gibi hizmetlerin verilmesi, kredini imkânın sağlanması, köylerde iş olanaklarının arttırılarak çiftçilerin sosyo-ekonomik olarak kalkındırılabilmesi amaçlanmıştır. Türkiye IFAD ve Dünya Bankası ile yaptığı anlaşmayla ulusal kaynaklardan faydalanmıştır. Proje bitiminde Erzurum merkez ve çevre illere olan göç %6,6’lı bir azalma yaşandığı tespit edilmiş ve proje kapsamında 1200 çiftçi tarım, hayvancılık ve tarım aletleri konusunda eğitilmiştir (Gülçubuk,1997)

Bingöl-Muş KKP’si; Kırsal alanda yaşayan ailelerin gelir ve refah düzeyinin iyileştirilmesi için tarımsal ve hayvansal üretimin ve iş olanaklarının arttırılması, çiftçilere kredi imkânı, kadınların yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve köylere altyapı

hizmetlerini sağlanarak yörenin kalkındırılması amaçlanmıştır (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004b).

Yozgat KKP'si; Doğal kaynakları koruyarak en verimli şekilde kullanmak ve çiftçi ailelerinin yaşam standardını arttırmayı amaçlamıştır. IFAD aracılığıyla yürütülen çalışmada tarım, hayvancılık, ormancılık, sulama ve köy altyapı hizmetlerini sağlanmıştır (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004b). Proje süresinde kent merkezi ve diğer ilçelere az da olsa göç yaşanmıştır (Çelik, 2006b).

Erzincan-Sivas KKP'si: Kırsal alanda yaşayan yoksul ailelerin kendine yeterli hale getirilmesi için tarımsal verimliliğin ve gelirlerin artırılması, kırsal alanda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, iş olanakların artırılması bu kapsamda küçük aile işletmelerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (Işık ve Baysal, 2011). Projenin en önemli yanı *katılımcı yaklaşıma* önem vermesidir. Bu kapsamda kadın çiftçi grupları, kooperatifler, köy ve besici birlikleri, kalkınma komitelerinin kurulmasının destekleneceği ifade edilmiştir (Anonim c, 2013).

Ordu-Giresun KKP'si; Kırsal alanda yaşayan toplumun refah seviyesini arttırmak, gelir seviyelerini yükseltmek ve mevcuttaki doğal kaynaklara zarar verilmeden en iyi şekilde değerlendirmek amaçlanmıştır. Proje dönemi içerisinde tarımsal üretim ve hayvancılıkta verimi arttırmak amacıyla modern teknik ve yöntemler uygulanmış, 1995 yılında başlanılan proje 2006 yılında tamamlanmıştır (Yılık, 2011; Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Kırsal alanları etkileyen diğer önemli çalışmalar ***Bölge Planı*** ve ***Havza Planıdır***. İlk bölge planı denilebilecek çalışma Osmanlı zamanında yapılırken, ilk defa bölge planı kavramı, 2. Dünya Savaşı sırasında Zonguldak'ta yapılan bir çalışma sırasında kullanılmıştır. 1950'den sonra kırsal alandan kentsel alana göçün artmasıyla birlikte kentlerde meydana gelen sorunların çözümlenebilmesi için 1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığının görevleri arasında "*bölge planı hazırlanması gerektiği*" ibaresi bulunurken, bölge planının üst ölçekli olduğu da vurgulanmıştır (Tekeli, 2013). Ancak 1984'te yapılan düzenlemeyle Bakanlığın görevleri arasında bölge planı yapma görevi bulunmamıştır (Kayan, 2012).

1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda bölge planları yapma yetkisi DPT'ye verilmiştir. Fakat kanunda bölge ve çevre düzeni planları hazırlanmasına bir zorunluluk getirilmemiştir (Resmî Gazete, 1985). Türkiye'deki bölge kalkınma planlarına aşağıda özetlenmiştir;

1. Köyceğiz-Dalaman Bölge Kalkınma Planı (1957)
2. Doğu Marmara Bölge Kalkınma Planı (1960)
3. Zonguldak Bölge Kalkınma Planı (1963-1964)
4. Antalya Bölge Kalkınma Planı (1960-1965)
5. Çukurova Bölge Kalkınma Planı (1960-1970)
6. Keban Bölge Kalkınma Planı
7. Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı (GAP) (1961-19??)
8. Yeşilirmak Havzası Kalkınma Planı
9. Zonguldak-Bartın-Karabük Kalkınma Planı
10. Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP)
11. Doğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı (DAP)
12. Marmara Bölge Kalkınma Planı
13. Doğu Akdeniz Bölgesel Kalkınma Planı

Köyceğiz-Dalaman, Doğu Marmara, Zonguldak ve Antalya Bölge Kalkınma Planları büyük bir öneme sahip olmalarına rağmen uygulanmamıştır. Toplam **13** tane bölge kalkınma planı yapılmasına karşın *bölge planlaması* ile ilgili yasal bir çerçeve oluşturulmamıştır (Kayan, 2012).

Bölge planları ölçeklerinden dolayı kırsal alanları da kapsamaktadır fakat kanunda bu planların hazırlanmasında herhangi bir zorunluk olmaması ve farklı yöntemlerle parçacıl olarak uygulanmaları sebebiyle bölge planları kurumsallaşamamıştır. Bölge planlarının ulusal plana uyumlu olması gerekirken, ulusal planlar yol göstermekle sınırlı kalmıştır. Ayrıca bölge planları alt kademe yönetimle koordine olamazken, üst yönetimle uyum sağlamıştır (Ecemiş Kılıç, 2004; Çelik, 2006b). Genel olarak bölge planlarının uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, yasal boşluklar, ülke planlama sistemiyle bütünleşememesi, kurumsallaşma eksikliği ve belediyelerin bölge kalkınma planına dahil olmaması olarak sıralanabilir.

Çelik (2006), kırsal alan planlamasında, “kırsal alanları bir bütün olarak değerlendiren ve havza bazından gerçekleştirilecek, yerel ihtiyaçlarla ulusal programlar arasında eşgüdümü sağlayacak, yukarıdan aşağıya yaklaşımı ile aşağıdan yukarı olan yaklaşımın eşgüdümünün sağlandığı ve bölge planı ölçeğinde temellenen bir yaklaşım” önermiştir.

Havza Planı, bölgesel ölçekte ekosistem bütünlüğü korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Havza planlamasına geçmeden önce havzayı tanımlanacak olursak, Un (1997)’a göre havza, “İnsanları, kentsel-kırsal yerleşimleri, tarım ve orman alanlarını, sanayi, iletişim-haberleşme sistemlerini, hizmet sektörü, rekreasyonel alanları kapsayan bütüncül bir biyofiziksel, sosyal, ekonomik bir sistemdir”. Türkiye’de havza yönetim yaklaşımlarına bakıldığında su kaynaklarıyla ilgili çalışmalar 1930’lu yıllarda başlamış ve Bayındırlık Bakanlığına bağlı “Sular Umumi Teşkilatı” kurulmuştur. 1954 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün kurulmasıyla, havza planlama ve suyun yönetimi anlayışına geçilmiştir (Öztürk, 2011). Türkiye **26** hidrolojik havzaya ayrılmıştır. Havza kapsamında yapılan ilk çalışma 1958 yılında “Kızılcahamam Su Toplama Havzası Yönetim Projesi” olmuştur (Öztürk ve diğ., 2011).

1980’lerden itibaren ekonomik ve sosyal kalkınmanın, havza kaynaklarının iyileştirilmesini amaçlayarak, geniş çaplı planlama çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalardan bazıları; Güney Anadolu Projesi, Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi, Kelkit Havzası Gelişim Projesi, Çoruh Havzası Katılımcı Rehabilitasyonu Master Planı ve Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon Projesidir. Kalkınma amaçlı projelerin çoğu su kaynağını veya su havzasını temel almaktadır (Tüzün, 2010).

Türkiye’de havza planlaması ve yönetiminde dağınık, karmaşık bir yasal yapının olması, birçok kurumda yetki ve sorumluk bulunması sebebiyle uygulama araçlarının etkin kullanılmadığı görülmektedir. Türkiye’de ÇDP’lerinde su toplanma havzaları gösterilmekte fakat planlar bir havzanın sınırları göre değil idari sınırlara göre hazırlanmaktadır. ÇDP’leri, planlama hiyerarşisinde, bölge planlarıyla yerel planlar arasındaki ara bir kademedir. Ulusal ölçekteki planla, yerel ölçekteki plan arasında bir bütünlük sağlayabilme olanağı bulunmaktadır. Türkiye’de bölge planlamasında zorunluluğun olmamasında bu olanak değerlendirilememiştir. Havza

ölçeğinde, havza sınırları çerçevesinde yapılacak planlama çalışmalarında ÇDP bir araç olarak değerlendirilmelidir (Tüzün, 2010).

2.3.5 Kırsal Alanlara Yönelik Yapılan Yasal Düzenlemeler

Tarım politikaları ve yasal düzenlemelerin Türkiye kırsalındaki değişimler üzerindeki etkileri büyüktür. Kırsal alanları etkileyen başlıca yasal düzenlemeler incelenerek Tablo 2.12’de gösterilmiştir.

Tablo 2.12: Türkiye kırsalını etkileyen başlıca yasal düzenlemeler

Yasalar	Yıl	Kırsal Alana Etkileri
442 sayılı Köy Kanunu	1924	Köy, tüzel kişiliği olan bir yerel yönetim birim olarak kabul edilmiştir. Köylü ve muhtarın köye olan sorumlulukları belirtilerek, köylerin sınırları belirlenmiştir.
2510 sayılı İskân Kanunu	1934	Toprağı olmayan ve az toprağı olan köylülere geçimlerini sağlayabilmeleri için toprak verileceğı belirtilmiştir.
2644 sayılı Tapu Kanunu	1934	Sahibi olmayan toprakları bayındırlaştırılan kişilere, ücretsiz tapu verilmesine karar verilmiştir.
4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	1945	Büyük toprak sahiplerinin yanında çalışan, toprağı olmayan ya da az toprağı olan işçi, yarcı gibi çalışanlara, yanında çalıştıkları büyük toprak sahibinin toprağının belirli bir bölümünün aralarında paylaşılmasına karar verilmiştir.
2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu	1982	Turizm Teşvik Kanunuyla kırsal alanlarda turizm alanı olarak ilan edilen yerlerde, ikincil konutlar inşa edilmeye başlanmıştır.
3213 sayılı Maden Kanunu	1985	Kanunla değerli hammaddeleri çıkartmak amacıyla kırsal alanlarda, maden araması yapılmasına izin verilmiştir.
4342 sayılı Mera Kanunu	1998	Mera ve çayır, yaylak alanları köylünün ortak malı sayılmış ve bu alanlar Mera kanunu ile korunmuştur.

Tablo 2.12 (devam): Türkiye kırsalını etkileyen başlıca yasal düzenlemeler

5216 sayılı Büyükşehir Kanunu (Pergel Yasası)	2004	İstanbul ve Kocaeli hariç diğer büyük şehirlerde valilik merkez kabul edilerek, büyükşehirlerin nüfus miktarına göre 20-50 kilometre yarıçap arasında büyükşehir sınırları genişletilmiştir. Bu sınırın içerisinde kalan köylerin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür
5393 sayılı Belediye Kanunu	2005	Kanun ile meskûn alanlarının, özek meskûn alanına en fazla 5000 metre mesafe uzaklıkta bulunan köylerin ve köylerin toplam nüfusunun 5000 üzerinde olduğu hallerde birleşerek belde kurulabilmelerine karar verilmiştir.
5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun	2005	Yasayla birlikte kırsal alanlarda yenilenebilir enerji kaynaklarının yer seçimine (ör. RES, HES) öncelik verilmiştir.
5403 Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	2005	Tarımsal arazinin asgari büyüklüğünün sınıflandırılması ve kanununun 8/i maddesi uyarınca belirli şartlarda tarım arazilerine ön alım hakkı verilmiştir.
5488 sayılı Tarım Kanunu	2006	Tarım politikaları ve tarımsal desteklemenin politikalarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.
5474 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	2008	Nüfusu 2000 altında olan belde belediyeleri kapatılarak köylere dönüştürülmüştür.
6360 sayılı Büyükşehir Kanunu	2012	6360 sayılı Büyükşehir Yasası (2012) ardından köy tüzel kişilikleri tümüyle kaldırılmış, büyükşehir sınırları içerisinde kalan köyler mahalle statüsü kazanmıştır. Köy ortak alanlarının sorumluluğu hazine ve belediyeye devredilmiştir.
6357 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kanunu	2014	Yasa ile toprağın amaç dışı kullanımını ve tarım arazilerinin asgari büyüklüklerinin belirlenerek küçülmesi önlenmiştir.

Tablo 2.12 (devam): Türkiye kırsalını etkileyen başlıca yasal düzenlemeler

7254 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	2020	Çıkarılan kanun uyarınca 5216 sayılı Büyükşehir Belediye kanunu ek madde eklenmiştir. Köy ve beldelerin başvurmaları halinde, başvuran yerleşimin kırsal özellik taşıdığı tespitinde kırsal mahalle statüsü verileceği kararlaştırılmıştır.
7255 Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun	2020	Yasa ile 5403 sayılı kanunu 8/İ maddesinin 2. fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Kaynak: 442 sayılı Köy Kanunu (1924); 2510 sayılı İskân Kanunu (1934); 2644 sayılı Tapu Kanunu (1934); 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945); 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu (1982); 3213 sayılı Maden kanunu (1985); 4342 sayılı Mera Kanunu (1998); 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu (Pergel Yasası) (2004); 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005); 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun (2005), 5403 Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu(2005); 5474 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun(2008); 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu (2012); 6357 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kanunu (2014); 7254 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2020); 7255 Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun (2020) .

442 sayılı Köy Kanunu (1924), köyleri tüzel kişiliği olan, kendi yönetim organları, bütçesi olan yerleşimler olarak kabul etmiştir. Yasada köy toplumunun yapacağı işleri zorunlu ve isteğe bağlı işler olarak ayırırken, köy derneğinin gönüllük esasına dayalı olan işleri zorunlu kılabilceği de ifade edilmiştir. Yasa doğrultusunda verilen görevlerin ne kadar gerçekleştirildiğine dahil bilgi bulunmamakla birlikte, 1929 ekonomik krizi ardından 2. Dünya Savaşının yaşanması, yasanın uygulanmasını geciktirmiştir. Savaş sonrasında köylere yapılan altyapı hizmetleri devlet tarafından yapılmıştır. Bunun sebepleri köy gelirlerinin büyük bir kısmının yönetim giderlerine ayrılması ve teknik personel yetersizliği olmuştur (Geray, 1974).

Köy Kanununun 1. maddesinde köy, nüfusu iki binden az olan yerleşim birimi olarak kabul edilirken, DPT çeşitli yayımlarında köy tanımlanırken 10 bin nüfus ölçütü kullanmıştır. Bunun dışında, 3. BYKP’ da 2 bin ile 10 bin nüfus arasında değişimine farklı bir tanım yapılarak, yasanın geçerli olduğu dönem içerisinde, köy ile ilgili nüfus bazında farklı tanımlamalar yapıldığı belirlenmiştir (Tütengil,1979).

Buna ek olarak, Köy Kanunu ile köylere tanınan tüzel kişilik sonradan gelen yasal düzenlemelerle kaldırılmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu (2004) ile Büyükşehir mülki sınırları genişletilmiş ve bu sınır içerisinde kalan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle statüsü kazanmıştır. Yasanın kentlerde çizilmiş olan Büyükşehir sınırları içerisinde kalan köy ve bazı beldelerin tüzel kişiliklerine son verilirken, Büyükşehir sınırları içerisinde kalan ilçe belediyeleri, Büyükşehir ilçe belediyesine ve belde belediyeleri de ilk kademe belde belediyesine dönüştürülmüş, 5393 sayılı Belediye kanununda yer alan belediye tüzel kişiliklerinin kaldırılması ve belediyelerin birleştirilmesine ilişkin hükümlerin uygulanmayacağı öngörülmüştür (Geray, 2011).

5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla (2008), nüfusu 2000 altında olan belde belediyesi ve ilk kademe belediyeleri kapatılmasına karar verilirken, bu kararın kamuoyuna danışılmaksızın alındığı için çeşitli tartışmalara yol açılmıştır (Anonim b, 2008).

Kırsal alanda yaşayan halkı toprak sahibi yapmak amacıyla, 2510 sayılı İskân Kanunu (1934), 2644 sayılı Tapu Kanunu (1934), 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945) çıkarılmıştır. 2006 yılında çıkartılan Tarım Kanunu ile tarımsal desteklerin çerçevesi ortaya konurken, AB Müktesebatıyla uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. 6357 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kanununda (2014), tarım alanlarının asgari büyüklüğü, tarımsal alanın türüne göre belirlenmek üzere daha altına ifraz edilmeyeceği vurgulanmıştır. Belirli şartlar dahilinde tarım alanın maliklerine ve tarım alanı sınırdaş malikleri ön alım hakkına sahip olacağı belirtilirken (Anonim a, 2014), 2020 yılında çıkarılan 7255 Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanununun 20. maddesine göre tarım alanına sınırdaş maliklerinin ön alım hakkının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bunun sebebi ise sınırdaş maliklere verilen ön alım hakkının kötüye kullanarak tarımsal arazinin değerinin altında satıldığına bu durumun birçok çiftçinin mağduriyetine yol açtığı açıklanmıştır.

Kırsal alanlara dair en güncel ve tartışmalı yasal düzenlemelerden biri 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu'dur (2012). Bu kanun ile Büyükşehir bulunan yerleşimlerde il özel idarelerinin de tüzel kişiliği kaldırılmış ve köyler **mahalle statüsü** kazanmıştır. Kırsal alanlara dair 4342 sayılı Mera Kanunu (1998) önemlidir. Bu kanunda, mera,

yaylak ve çayır alanları köylünün ortak malı sayılmış; bu alanların özel mülkiyete geçirilemeyeceği, satılamayacağı ve kiralanamayacağı belirtilmiştir. Ancak, 6360 sayılı Kanun sonrasında mahalleye dönüştürülen köylerde mera, yaylak ve ortak alanların nasıl kullanılacağı belirsiz bir hal almıştır. Kanunun kabulünden sonra geçen süre içerisinde mahalle statüsü kazanan köy ve beldelerin mera alanları, taşınmaz ve malları belediyeye geçmesiyle bazı belediyeler köylerin mera alanları satarken, tarım alanlar da amaç dışı kullanılmaya başlanmıştır. Köylerin mahalle statüsü kazanmasıyla, köylerde ahır gibi ihtiyaç duyulan yapıların yapımı zorlaşmış, hayvancılık faaliyetlerine yönelik yapılan çeşitli şikâyetler sebebiyle bu mahallelerde (köylerde) hayvancılığın yapılması zorlamıştır (Hazar, 2018; Yıldırım, 2021).

Bunun haricinde 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehirlerin kentsel alanının il mülki sınırı olarak kabul edilmesi, köylere yönelik yapılacak planlarda karışıklığa neden olmuştur. Hazırlanacak planların kent imar planı mı yoksa köy imar planı olarak mı hazırlanacağı belirtilmemiştir (Ceylan ve Somuncu, 2018). Buna ek olarak, Ceylan ve Somuncu (2018) *“İlin tamamı kentsel alan iken, kalkınma ajanslarının ve merkezi yönetimin kırsal kalkınma politikaları oluşturması ve uygulaması yaşanan belirsizliği”* daha açık gösterdiğini ifade etmiştir.

Tekeli (2016), 6360 sayılı Kanun’a farklı bir açıdan bakarak, kır, köy, kent gibi kavramların sanayi toplumundan, bilgi toplumuna geçişle birlikte yaşanan bu dönüşüm sürecinde yerleşim yapısını tanımlamakta yetersiz kaldığını, Büyükşehir yasasında yapılan değişimle kır ve kent ayrımına dayanan kavramsal farklılığın ortadan kaldırıldığını ve bu sayede haritalar üzerinde noktasal olarak gösterilen kentlerin alansal olarak temsil edilmesine ve kır-kent ayrımının kaldırılmasına neden olduğunu belirtmiştir (Tekeli, 2016).

Son olarak, 7254 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2020) ile 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu’na yapılan ekleme sonucunda, Büyükşehir sınırları içerisinde yer alan mahalleye dönüşen köy ve beldelerin, başvuru yapmaları halinde yapılan araştırmalar neticesinde kırsal yerleşim özelliği taşıdıklarına karar verilirse, başvuran yerleşimlerin ***kırsal mahalle statüsü*** verilmesine karar verilmiştir.

Ayrıca 7254 sayılı kanuna göre kırsal mahallelerin, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu (1970) uyarınca alınan emlak vergisinden muaf oldukları ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa (1981) göre imar ve bina inşaatı harcına ilişkin bu alanlardan haraç alınmayacağı belirtilmiştir. Kırsal mahalle statüsü kazanan yerleşimler 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005) 12. maddesinin 7. fıkrası ile 6381 sayılı Orman Kanunu (1956) 17. maddesinin hükümlerinden yararlanmaya devam edecekleri ve 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu (2012) 1. maddesinin 15. ve 29. fıkralarının bu alanlarda uygulanmayacağı belirtilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1 Saha Çalışması

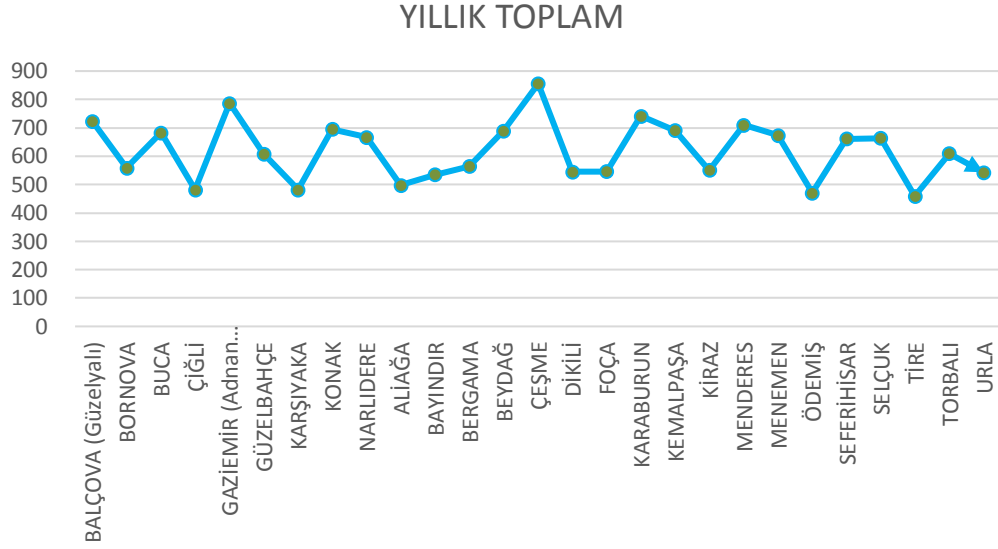
Çalışmanın saha alanı olarak seçilen Ödemiş ilçesi, İzmir'in kır-kent çeperinde bulunan kırsal karakterli bir ilçe olması ve İzmir ilinin kırsal yerleşim bakımından önemli bir nüfusu barındırması bakımından önemlidir. İzmir ili, Ege Bölgesi'nin batısında, 38-39 enlem 27-28 boylamları arasında yer almaktadır. İzmir İlinin doğusunda Manisa kuzeyinde Balıkesir ve güneyinde Aydın illeri yer almaktadır. 11 merkez ilçe olmak üzere toplam 30 ilçesi bulunan İzmir'in 2020 yılı nüfusu 4.394.694 kişidir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: İzmir'in konumu

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

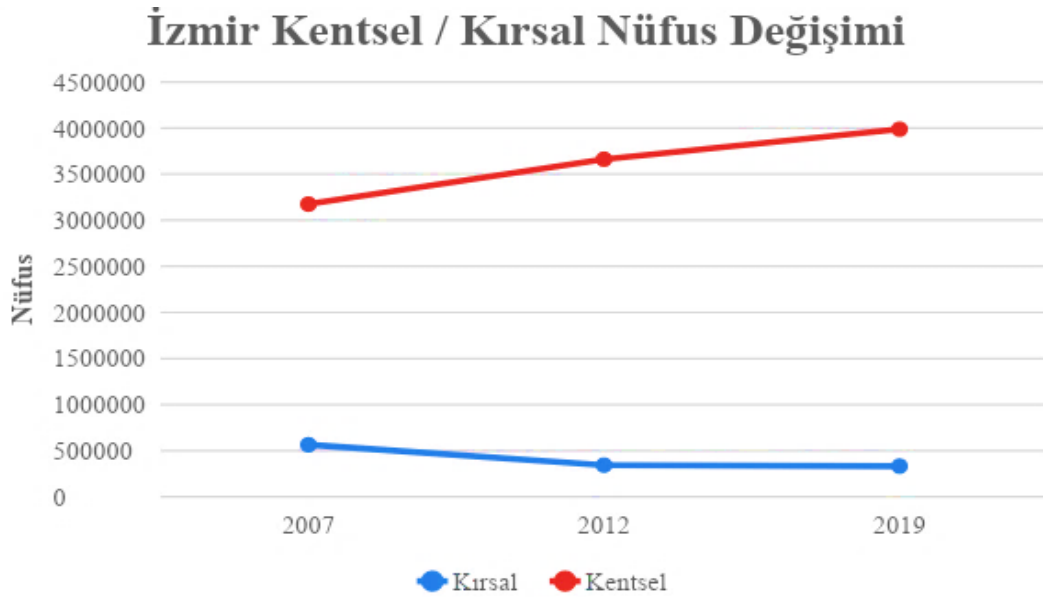
Yarı kurak bir iklim kuşağında bulunan İzmir, yıl içerisinde 3/2 kere ekilebilen verimli topraklara sahiptir ve sanayisinin gelişmişliği nedeniyle su kaynakları yetersizdir. Yıllık yağışların az olması nedeniyle su ihtiyacının tamamen karşılanamaması sebebiyle, maden çalışmaları, tarımsal üretim, sanayi ve daha birçok alanda yer altı suları kullanılmaktadır. Bu nedenle ciddi bir yer altı su kaybı yaşanmaktadır. Su kaynaklarının yetersiz kaldığı İzmir'de halen su ihtiyacı fazla ürünler yetiştirilirken, hatalı sulama ve ilaçlamayla bilinçsiz tarımsal üretim yapıldığı söylenebilir (Şekil 3.2), (Tekeli, 2018).

Şekil 3.2: İzmir ilçeleri 2015 yılı yağış durumu

Kaynak: İzmir ili Gıda Tarım İl Müdürlüğü, 2020'den elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

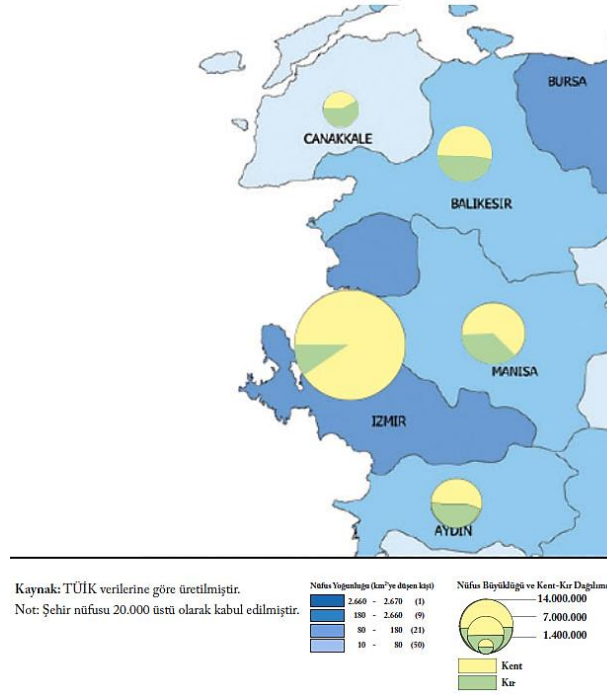
İzmir'de ilçe bazında kırsal ve kentsel yerleşimler arasındaki nüfus hareketliliği incelendiğinde, Karaburun ve Beydağ ilçelerinin kentsel ve kırsal nüfus kaybı yaşarken; **Ödemiş**, Kiraz, Tire, Bayındır, Selçuk, Torbalı, Kınık ve Bergama ilçelerinin kırsal nüfus kaybı yaşarken, kentsel nüfusunun arttığı görülmektedir (Şekil 3.3). İlçelerde azalan kırsal nüfusun ilçe merkezlerine ya da kent merkezine göç ettiği tespit edilmiştir (İZKA, 2015).

Şekil 3.3: İzmir kentsel-kırsal nüfus değişimi

Kaynak: TÜİK 2019, 2012 ve 2007 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

10. BYKP' da verilen haritaya göre İzmir'in nüfus büyüklüğüne göre kent-kır nüfusu dağılımına bakıldığında kır nüfusunu kent nüfusuna oranla oldukça düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir'in oldukça kentleşmiş ancak halen önemli kırsal nitelikleri bulunan bir il olduğu söylenebilir. İzmir'in kentsel-kırsal nüfus değişimi Şekil 3.4'te görülmektedir.

Şekil 3.4: İzmir ilçesi kır-kent nüfus dağılımı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2013

İzmir-Manisa Bölgesi Çevre Düzeni Planında verilen bilgilere göre Aliğa, Kemalpaşa, Torbalı, Tire ilçelerinde sanayi gelişiminden kaynaklı olarak, Çeşme Dikili, Foça, Karaburun, Seferihisar, Urla gibi kıyı yerleşmelerinde ikinci konut gelişimiyle bağlantılı nüfus artışı yaşanırken; Urla'da İzmir merkezli düşük yoğunluklu konut talebi bulunmakta ve Bergama'da turizm, hayvancılık, tarımsal sanayi nedeniyle 2025 yılında nüfusun aratacağı tahmin edilmektedir (Tablo 3.1) (ÇŞB, 2014).

Bayındır, Beydağ, gibi ilçelerin kırsal nitelikte olması sebebiyle fazla nüfus artışı beklenmezken, kırsal nüfus yapısına sahip olan ve sürekli göç veren Kınık ilçesinde Organize Sanayi Bölgesinin (OSB) faal duruma gelmesiyle göçün duracağı öngörülmektedir. Kiraz ilçesi kent merkezinde düzeli bir nüfus artışı söz konusudur. Buna ek olarak planda, **Ödemiş** OSB ve Beydağ barajıyla beraber gelecek yıllarda

yerleşme dışına göçün duracağı varsayılmıştır. **Ödemiş** ilçesinde gelecek yıllarda düzenli bir nüfus artışı olacağı tahmin edilmektedir (ÇŞB, 2014).

Tablo 3.1: İzmir merkez kent dışında yer alan ilçelerin nüfus tahminleri

İlçeler	2017 Nüfus	2025 Nüfus
Aliağa	94.07	160.000
Bayındır	40.258	65.000
Bergama	102.961	142.000
Beydağ	12.391	22.000
Çeşme	41.278	70.000
Dikili	41.697	78.000
Foça	31.061	57.000
Karaburun	105.506	27.000
Kemalpaşa	28.271	174.000
Kınık	28.271	49.000
Kiraz	43.859	60.000
Ödemiş	132.241	177.000
Seferihisar	40.785	88.000
Selçuk	35.991	50.000
Tire	83.829	134.000
Torbalı	172.359	280.000
Urla	64.895	112.000

Kaynak: ÇŞB Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, 2014

Beydağ'da yaşayanlar genellikle çevre ilçelere göç etmektedir. Ayrıca Beydağ'da kamu kurumlarında çalışanlar Ödemiş ilçesinde ikamet etmektedir. Beydağ ve Kiraz ilçeleri sağlık, alışveriş gibi ihtiyaçlarını Ödemiş ilçesinden temin etmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2016). Ödemiş genellikle kendi mahallelerinden (köy, belde) nüfus almaktadır. Yapılan projeksiyonlarda nüfus azalması en çok yaşanacağı yerleşmeler Ödemiş'in ilçe sınırında yer alan köy yerleşmeleri olacağı görülmüştür (ÇŞB, 2014).

İZKA (2013) raporunda, İzmir'in *birincil tarım kuşağını* oluşturan Menemen, Kemalpaşa, Menderes, Torbalı ve Seferihisar ilçelerinde tarımsal faaliyetin devamının sağlanması için verimli toprakların başka kullanımlara tahsis edilmemesi ve korunması gerekliliği belirtilmiştir. Bu ilçelere ek olarak, İzmir'in *ikincil tarım kuşağını* oluşturan Dikili, Bergama, Kınık, Kiraz, Beydağ, **Ödemiş**, Bayındır, Tire ve Karaburun ilçelerinde tarladan sofraya güvenli gıda yaklaşımı doğrultusunda, *iyi tarım, organik tarım, entegre kontrollü üretim* vb. çevre dostu ve izlenebilir sertifikalı

üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması önerilmektedir. İzmir’de tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, konut, maden, sanayi, turizm vb. sektörler sebebiyle yıllar içerisinde artmıştır (İZKA, 2015). Topçu (2012) çalışmasında, İzmir’de 1.648 hektar tarım arazisinin amaç dışı kullanıldığını ve bu sebepten azaldığını tespit etmiştir. İzmir’in yıllar içerisinde geçirdiği arazi dağılım değişimi tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2: İzmir ili yıllara göre arazi dağılımı değişimi (ha)

Yıl	Tarım Alanı	Orman	Çayır ve Mera	Diğer Arazi	Toplam
1995	379,442	513,705	120,939	183,214	1,197,300
2018	345,022	455,570	50,623	357,395	1,208,611

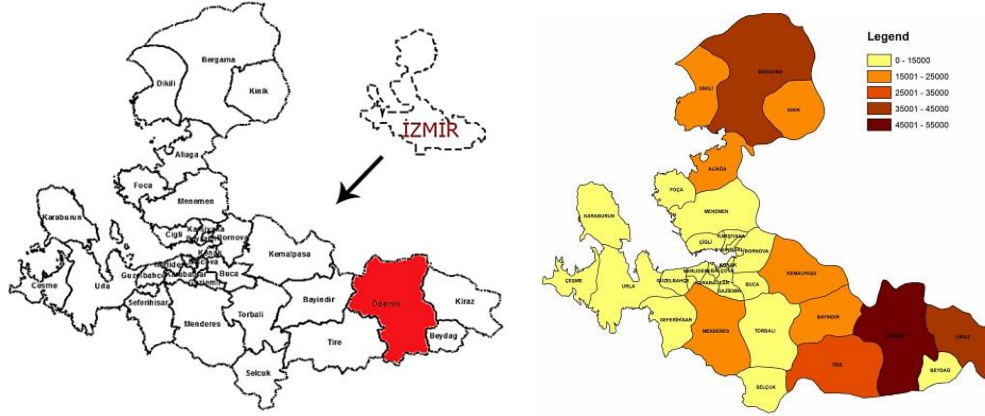
Kaynak: İzmir Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 1995-2018 verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

İzmir bütününde yıllar içerisinde tarım alanı, çayır ve mera alanlarında azalış görülürken, diğer arazi kullanımlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Son 20 yılda, İzmir ili genel arazi dağılımında en ciddi azalış **%5,8** oranla mera alanlarında görülürken, tarım alanları **%3,5** oranında azalmıştır. Bu durumun, tarım ve hayvancılık sektörünü olumsuz etkilediği ve kırdan kente göçü tetiklediği görülmektedir.

3.1.1 Ödemiş İlçesi

İzmir ilinin *ikincil tarım kuşağında* bulunan (İZKA,2015) Ödemiş ilçe nüfusunun büyük çoğunluğu kırdan kente göç eden kesimler tarafından oluşturulmuştur. Bu bağlamda, üretim bu bağlamda, üretim ilişkileri ve yaşam biçimlerinde kırsal karakter ön plandadır. Ödemiş köyleri 2007 yılı nüfusu 57.034, 2012 yılı nüfusu 53.428 ve 2019 yılı nüfusu 50.102 kişidir. Ödemiş ilçesinin kırsal nüfusu azalırken, kentsel nüfusun arttığı görülmektedir (İZKA, 2015; TÜİK, 2020).

Ödemiş ilçesi Küçük Menderes Havzasında bulunmaktadır. İlçenin kuzeyinde Bozdağları, güneyinde Aydın Dağları arasında yer alan ovada kurulmuştur. İlçenin batısında Bayındır ve Tire ilçeleri, doğusunda Kiraz ve Beydağ ilçeleri, kuzeyinde Manisa ve güneyinde Aydın illeri bulunmaktadır. İzmir ilinde kırsal nüfusun ilçelere göre dağılımı Şekil 3.5’te gösterilmiştir.

Şekil 3.5: Solda, Ödemiş ilçesinin konumu; sağda İzmir'in kırsal nüfusunun ilçelere göre dağılımı

Kaynak: Solda, yazar tarafından hazırlanmıştır; Sağda, Can Oğuz, 2012

Küçük Menderes Havzasında bulunan ilçelerin göç istatistiklerine bakıldığında Ödemiş ilçesinin net göçün nüfus içerisindeki payının **%18,6** olacağı öngörülmektedir. 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonucunda meydana gelen tarımsal dönüşümle birlikte maddi kazanç sağlayamayan küçük üretici ilçeden göç etmiş ya da tarım dışı sektörlerle yönelmiştir. Küçük Menderes Havzasında bulunan Menderes ve Torbalı ilçeleri dışında kalan 6 ilçenin, tarım dışı istihdam nedeniyle göç ederek nüfusunun yaşlanacağı öngörülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016). Çalışmada öncelikle Ödemiş ilçesine yönelik yapılmış olan tez çalışmaları incelenmiştir. Bu çalışmalardan mekânsal, çevresel ve ziraat konulu tezler Tablo 3.3'te özetlenmiştir.

Tablo 3.3: İzmir Ödemiş ilçesi kapsamında yapılan tezler

Bölümler	Yüksek Lisans	Doktora
Coğrafya	6	3
Çevre Mühendisliği	1	-
Gıda Mühendisliği	4	-
İnşaat Mühendisliği	4	-
Jeoloji Mühendisliği	9	6
Kamu Yönetimi	1	1
Mimarlık	8	3
Şehir ve Bölge Planlama	3	-
Turizm	2	-
Ulaşım	-	1
Ziraat	35	31

Kaynak Ulusal Tez Merkezi, 2020.

Ödemiş ilçesi kapsamında yapılan tezler incelendiğinde, Ziraat Bölümlerinde yapılan **35** yüksek lisans ve **31** doktora tezi tespit edilmiştir. Ziraat Bölümünün diğer bölümler arasında öne çıkması, Ödemiş ilçesinin tarımsal niteliğini kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte, Ödemiş’in kırsal ve kentsel alanlarını *mekânsal* açıdan ele alan **14** çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan **8** tanesi mekânı *koruma* perspektifinden ele almıştır: Ödemiş ilçesi demiryolu hattı (Bölceci Yılmaz, 2019); Lübbey (Devrim Genç, 2019); Lübbey (Güler, 2016); Lübbey (Acar, 2015); Ödemiş (Kazas, 2008); Günlüce (Dabbay) ve Karakova (Şenli, 1997); Birgi (Gül, 1995); Birgi (Ayhan Selçuk, 2013) Ödemiş ilçesine yönelik yapılan *mekânsal ve koruma odaklı* tez çalışmalarıdır.

Buna ek olarak, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Ödemiş ilçesine yönelik yapılmış olan **3** tez çalışması tespit edilmiştir. Tezler “Kentsel alanlarda koruma-kullanma dengesi gözeterek yeşil yolların tasarlanması” (Ayhan Selçuk, 2019); “6360 sayılı Kanun sonrası kırsal yerleşimlerin planlanmasında, köy tasarım rehberlerinin kullanılması” (Kut Görgün, 2017); ve “Tarihi yapıların korunması ve koruma amaçlı imar planları hazırlanırken belirleyici olarak trafik titreşimlerin ölçülmesi ve modellenme” (Bölceci Yılmaz, 2019) konularında hazırlanmıştır (Tablo 3.4).

Tablo 3.4: İzmir Ödemiş ilçesi kentsel ve kırsal alanını mekânsal açıdan değerlendiren tez çalışmaları

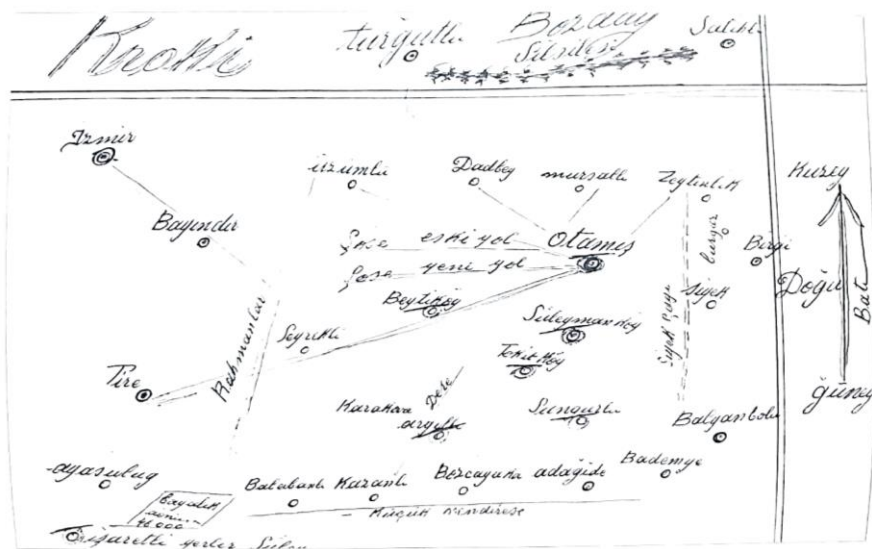
Yıl	Tez Konusu	Tez Türü	Bölüm
2019	Kentsel alanlarda koruma kullanma dengesi temelinde yeşil yolların tasarlanması: Ödemiş (İzmir) Örneği	Y. Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2019	Kırsal Yerleşimlerin Koruma Sorunsalının İrdelenmesi Ve Model Geliştirilmesi	Doktora	Mimarlık
2017	6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu sonrası kırsal yerleşimlerin planlanmasında köy tasarım rehberlerinin geliştirilmesi: Ödemiş/İzmir örneği	Y. Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2016	Türkiye’de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü örneği	Doktora	Mimarlık
2016	Büyükşehir belediye sisteminin kırsal alanlar üzerindeki etkisi: Ödemiş örneği	Y. Lisans	Kamu Yönetimi
2016	Ödemiş- Tire- Kemalpaşa yöresi kırsal turizm ve girişimciliğini tespitiye yönelik bir araştırma	Y. Lisans	Turizm
2015	Terkedilmiş yerleşimlerin geleceği (İzmir-Ödemiş-Lübbey köyü örneği)	Y. Lisans	Mimarlık

Tablo 3.4 (devam): İzmir Ödemiş ilçesi kentsel ve kırsal alanını mekânsal açıdan ele alan tez çalışmaları

2014	Antik dönemde Ödemiş ve çevresi	Y. Lisans	Arkeoloji
2014	Ödemiş şehrinde suçların coğrafi analizi	Y. Lisans	Coğrafya
2013	Tarihi Amaçlı Yapıların Korunmasında Ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının Hazırlanmasında Bir Belirleyici Olarak Trafik Kaynaklı Titreşimlerin Ölçülmesi Ve Modellenmesi	Y. Lisans	Şehir ve Bölge Planlama
2008	Endüstriyel miras kapsamındaki alanların kentsel yenilemeyi oluşturmadaki rolünün irdelenmesi: Ödemiş Örneği	Doktora	Mimarlık
2002	Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi yapılarının kentsel mekân bağlamında irdelenmesi	Y. Lisans	Mimarlık
1997	Ödemiş yöresinde geleneksel köy mimarisinin araştırılması ve koruma sorunları	Y. Lisans	Mimarlık
1995	Birgi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Koruma İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi	Y. Lisans	Mimarlık

Kaynak Ulusal Tez Merkezi, 2020.

14. yüzyılda Aydınoğulları egemenliğinde olan Birgi merkez kent olmak üzere Küçük Menderes Havzası topraklarını idare etmiştir. Birgi'den sonra en büyük yerleşim Süleymanlı köyüdür. **Ödemiş**, eski Süleymanlı köyüne bağlı altı çiftlikten biridir: Merkez Süleyman köy (1), Argıllı (2), Beyti köy (3), *Ödemiş çiftlikleri* (4), Sungurlu (5), Tekirköy (6). Süleymanlı köyüne bağlı çiftlikler sonradan *köy* olarak adlandırılmıştır (Şekil 3.6). Ödemiş köyü/çiftliği Birgi'ye bağlı serbest tımar olarak kayıtlara geçmiştir (Güneş, 1997; Yavuz, 1998; Dural, 2004).

Şekil 3.6: Halil Dural'ın çizmiş olduğu kroki
Kaynak Dural, 2004 elde edilmiştir

15. yüzyıla gelindiğinde Küçük Menderes havzası merkezi Tire olmak üzere Aydın iline bağlı bir yerleşim haline gelmiştir. Osmanlı egemenliğinde savunma ihtiyacının ortadan kalkması, ulaşım kolaylığı nedeniyle yerleşimler düzlüklerde kurulmaya başlamış, *Hypaipa* (Günlüce) önemini yitirerek köy haline dönüşürken bu eski şehrin devamı niteliğindeki *Otamiş* (Ödemiş) ileriki yüzyıllarda kurulmuştur (Yavuz, 1998).

1476 yılı Osmanlı kayıtlarına göre Ödemiş, 38 haneden oluşan 200 nüfuslu bir köy iken, 1530 yılında 56 haneli, 280 nüfuslu bir köy yerleşimi olmuştur. Bu dönemde Sungurlu köyü ise 3 haneden oluşmuştur (Başaranbilek, 2015). Ödemiş'in büyümesi, 1684 yılında Türkmenlerin göçebelikten yerleşik hayata geçmeleriyle olmuştur. 17. yüzyıl başlarında Ödemiş ve çevresinde meyan kökü yetiştiriciliğinin yapılması ve dış pazara satılan bu ürünün iyi kazanç sağlaması sebebiyle göç alan köy gittikçe büyümüştür (Güneş, 1997).

Ödemiş köyü ilk olarak *Serbest Tımar*, ikinci *Otamiş* köyü, üçüncü *Boyalık Tımarı*, son olarak ise Süleymanlı köyüne bağlı *Ödemiş mukataası* olmak üzere 4 isimle anılmıştır. Süleymanlı köyüne bağlı olan diğer 5 köy zamanla çeşitli sebeplerle ortadan kaybolmuştur (Dural, 2004). Ödemiş, 18. yüzyılda Birgi'ye bağlı bir nahiye (bucak) olarak adlandırılmış ve *kasaba* haline gelmiştir (Yavuz, 1998).

19. yüzyıla yılına gelindiğinde Ödemiş kasabası, 10 Müslüman ve 2 Gayrimüslim mahallesinden oluşmaktadır. Müslüman mahallerinde toplam 1136 hane yaşadığı bilinmektedir. Güran (1985) çalışmasında, 594 haneye ilişkin erişilen kayıtlar doğrultusunda, hanelerin 5/2'sinin *tarımla*, 5/2'sinin *esnaflık* ve *tarımsal ticaretle* uğraştığı, 5/1'inin ise doğrudan üretim faaliyetlerine katılmadığını tespit etmiştir. Bu dönemde tarımla uğraşanların bir kısmı kendi toprakları haricinde başkalarıyla ortaklık yaparak tarımsal faaliyetten ek gelir elde ederken geriye kalan kısmı tarım işçiliğiyle geçinmiştir (Güran, 1985).

1850'de Ödemiş'te *arastanın* açılması ve demiryolunun gelmesiyle ticaret artmış ve eski kervan yolları önemini kaybetmiştir (Güran,1985). Batı Anadolu'da maden, incir, pamuk, üzüm ve tütün gibi mallar ihraç edildiği için ilk demiryolları çalışması bu bölgede başlamıştır. 1888 yılında Ödemiş demiryolu tamamlanarak Ödemiş-Tire hattı ulaşımına açılmıştır (Şekil 3.7) (Keskin, 2013).

Şekil 3.7: Ödemiş İstasyonu (Eski İstasyon)

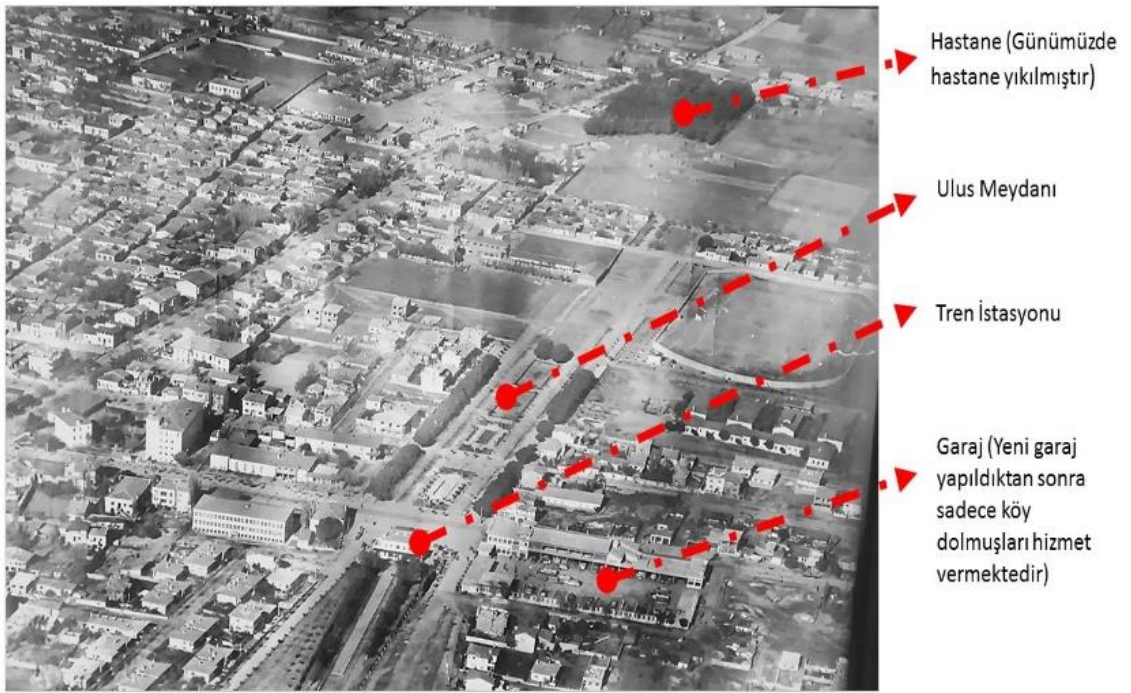
Kaynak: Keskin, 2007

1876 yılında Ödemiş'in ilk belediye Teşkilatı kurulmuştur. 1912 yılında Rakıp Bey Ödemiş'in şehir haritasını yeniden çizdirmiş, kente gelen su yollarını araştırılmış, ancak yollar düzenlenmemiştir (Keskin, 2013).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ödemiş nüfusu 16.000 kişidir (Başaranbilek, 2003). Bu dönemde Ödemiş'in her plansız olarak geliştiği görülmektedir. Yerleşim olarak açıklandığında Müslüman ve Gayrimüslimlerin oturduğu mahalleler bitişik olmalarına karşın farklı şekillerde konumlanmış iki ayrı köye benzetilmiştir. Müslüman mahalleleri güneyde ovaya yakın, Gayrimüslimler ise Kuzey yönünde yamaçlara doğru yerleşmiştir. 19. yüzyılda görülmeye başlanan Rum mahallelerinde şehircilik anlayışıyla gelişmiştir. Müslüman mahallelerinin tersine taş döşeli daha düzgün yollar, bitişik nizamlı avlulu gösterişli yapılar yapılmıştır. Bu dönemde Ödemiş'in ticaret bölgesi büyük cami ve küçük camii arasında gelişmiştir (Keskin, 2013).

Ödemiş'in yıpranmış bir kasabadan, çağdaş bir kente dönüşme süreci 1927-1934 yılları arasında belediye başkanı Mustafa Şevket'in yürüttüğü çalışmalarla olmuştur. Bu dönemde *Macar Scarpa* tarafından Ödemiş'in ilk planı yapılmıştır. Plan doğrultusunda yollar düzenlenmiş, su ve elektrik problemleri çözülmüş, çevre

düzenlemeleri yapılmış, kent içerisindeki Türk ve Rum mezarlıkları taşınmış ve Gölcük ve Bozdağ turizme açılmıştır (Güneş, 1997; Keskin, 2013). Ödemiş merkezindeki küçük caminin önünü *Spiro Zulamoğlu Hanı* ve çevresindeki binalar yıkılarak Lozan Meydanı oluşturulmuş, meydanın çevresindeki yollara genişletilerek Müslüman ve Rum mahalleleri bağlantılı hale getirilmiştir (Altınoluk, 2003). Ödemiş ilçesi 1930'lu yıllardan itibaren yürütülen çalışmalarla Osmanlı kasabası kimliğinden, Cumhuriyet kentine doğru bir dönüşüm geçirmiştir. 1938 yılında İstanbul, İzmir ve Ankara'dan sonra ilk santrale kavuşan yerleşim olmuştur. Kentin ilk imar planı ise 1944 yılında ulusal bir yarışma ile yapılmıştır (Şekil 3.8), (Kazas, 2008).

Şekil 3.8: Ödemiş Ulus Meydanı ve çevresi hava fotoğrafı (1950)

Kaynak: ÖYKAM, 2020

1945 yılında onaylanan imar planı doğrultusunda 13 yeşil alan belirlenmiş ve yeni istasyonun karşısından kentin kuzeyine doğru yeşil bir kuşak (Ulus meydanı) tasarlanmıştır (Şekil 3.9). 1951 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçle birlikte Ödemiş'e gelen göçmenler ilçedeki eski kışlanın yerine inşa edilen Atatürk ilkokulu çevresinde yerleştirilmiştir (Keskin, 2013).

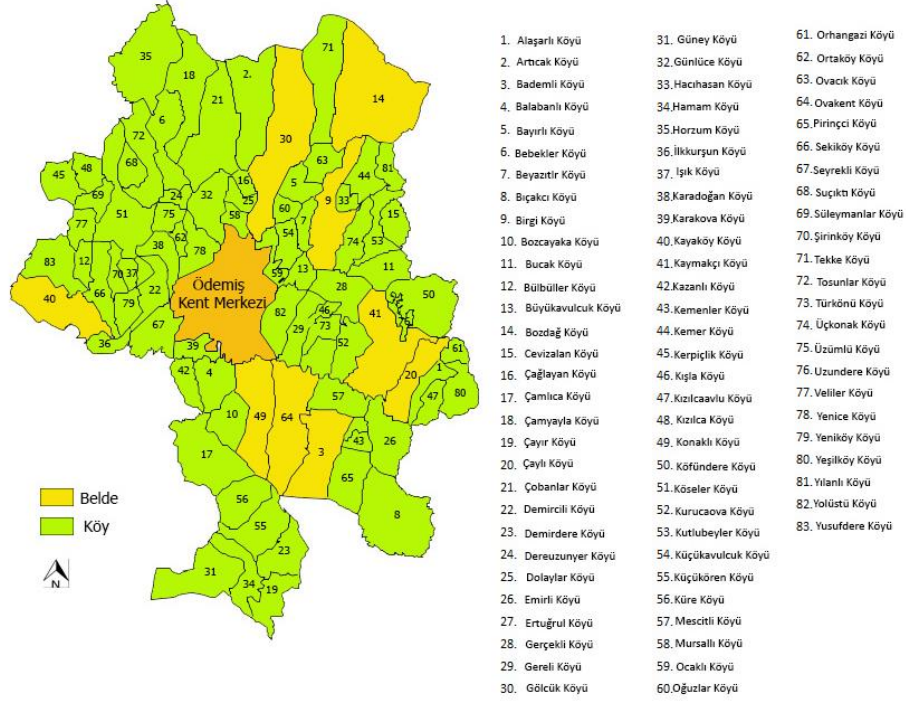
Şekil 3.9: Ödemiş kent haritası (1951)

Kaynak: Keskin, 2013

Ödemiş'te verimlilik yönünden dünyada 3. sırada gösterilen ova toprakları 1980 sonrasında başlayan hızlı kentleşme baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Buna ek köylerden ve başka kentlerden Ödemiş merkeze gelen göçle beraber ilçede kentsel ve ekonomik problemler baş göstermeye başlamıştır (Kazas, 2008).

Ödemiş ilçesinin 74 köyü, 9 beldesi, 16 merkez mahallesi bulunmaktadır. 2008 yılında çıkarılan 5747 sayılı beldeler, köy statüsü kazanmış ardından 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasayla köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak, mahalle statüsüne

sahip olmuştur (Şekil 3.10). Ödemiş ilçesi 2012’de mahalle statüsü kazanan yerleşimler ve ilçe kent merkezi mahalleriyle birlikte toplam 99 mahalleden oluşmaktadır. Ödemiş ilçesi 2019 yılı nüfusu 132.876 kişidir (TÜİK, 2020). Ödemiş kent merkezi 16 mahalleden oluşmaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3.10: Ödemiş ilçesi beldeleri ve köyleri

Kaynak Ödemiş Belediyesi, 2014 verileri kullanılarak yeniden düzenlenmiştir.

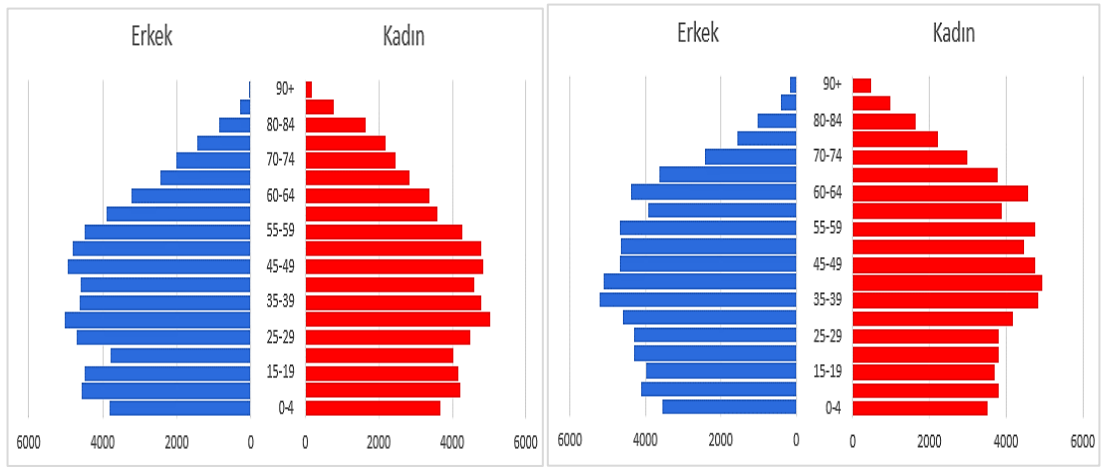

Şekil 3.11: Ödemiş merkez mahalleleri

Kaynak Google Earth, 2020 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2013 yılından yayınlanan İzmir Bölge Planı İlçe Toplantıları “Ödemiş İlçe Raporunda”, 2023 yılında Ödemiş’te 10-19 yaş arasındaki nüfusun %15, 30-34 yaş arasındaki nüfusun %20 azalacağı ve 60-75 yaş arasındaki nüfusun %150 artacağı öngörülmüştür (İZKA, 2015). Buna durum Türkiye’de kırsal alanlarda yaşlanma eğilimi olduğunu doğrular niteliktedir.

Ödemiş’in 2011-2020 yılları arasındaki nüfus değişimlerine bakıldığında 10-19 yaş arasındaki nüfusun %11, 30-34 yaş arasındaki nüfusun %13 azaldığı, 90 yaş üstü nüfusun %189 arttığı görülmektedir (Şekil 3.12).

Şekil 3.12: 2011-2020 yılı Ödemiş ilçesi nüfusu

Kaynak TÜİK, 2020.

Elde edilen verilere göre köylerde anaokulu bulunmamaktadır. Köylerde yaşayan öğrenciler çevre köylere ya da merkeze taşınmalı eğitimle gidip gelmektedir. İlçede bulunan Aile Sağlığı Merkezi (ASM) ve Aile Sağlık Evi sayısının köylerde oldukça yetersiz olduğu anlaşılmıştır. İlçede yılın belli dönemlerinde kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Ödemiş Kültür, İnanç, Yayla, Botanik, Kamp ve Karavan Kış, kuş gözetleme turizmi potansiyeline sahiptir (İzmir Ticaret Odası, 2019).

Ödemiş’te 32.000 hane tarımsal üretimle geçim sağlamaktadır. İlçede **34.889** ha alan tarımsal üretim için kullanılmakta, toplam tarım alanlarına oranlandığında **%34,3'lük** bir oran ile İzmir ili ortalaması üzerinde kaldığı görülmektedir. Yapılan tarımsal faaliyetlerin büyük bölümü sebze ile meyve üretimine dayanırken en çok üretilen tarım ürünleri patates ve silajlık mısırdır (Ödemiş Ticaret Odası, 2019; ÇŞB, 2020).

Ayrıca ilçe Türkiye'nin önde gelen fidan üretim merkezleri arasındadır. İlçede meyve fidanı üretim kapasitesi 22 milyon adet olmakla beraber Ödemiş Ticaret Odasında (2019) verilen bilgiye göre 2019 yılı için sertifikalandırılan fidan sayısı ülke fidan üretiminin yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır (Ödemiş Ticaret Odası, 2019).

Ödemiş ilçesinin ekonomik yapısı tarım sektörüne dayalı olmakla birlikte son yıllarda hayvancılık sektörünün de gelişmeye başladığı ve ilçedeki yatırımcıların tarıma dayalı sanayiye daha fazla yatırım yaptıkları görülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016). Ödemiş, hayvancılık açısından Ege Bölgesi ve Türkiye açısından önemli bir konumdadır (İzmir Ticaret Odası, 2016). Ödemiş peyniri marka potansiyeli taşıyan bir üründür. 2011 yılı itibarıyla toplam arı kovani sayısı İzmir'de Bergama ve Kemalpaşa ilçelerinden sonra %13'lük pay ile 3. sırada gelmektedir (İZKA, 2013). Ödemiş kent merkezinin güneyinde küçük sanayi sitesi yer almaktadır. Ödemiş'te sanayi faaliyetleri tarımsal hammaddelere dayalı olarak gelişmiştir (ÇŞB, 2020).

Ödemiş ilçesi işgücüne oranlarına bakıldığında **ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık** sektörü 2000 yılında **%70,42'lük** oranla birinci sıradayken; 2023 yılına gelindiğinde sektörde yaklaşık %15'lik kayıpla yine ilçede birinci sırada olacağı öngörülmektedir (Tablo 3.5) (İZKA, 2013). İzmir Ticaret Odası (2016), ilçedeki tarım potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla ilçede salça, cips, patates, bamya, iplik, yem ve süt fabrikaları açılabilceğine dair önerilerde bulunmuştur.

Tablo 3.5: Ödemiş ilçe düzeyinde sektörel işgücü oranları ve projeksiyonu, 2000-2023

Sektörler	Yıl / Yüzde	
	2000 (%)	2023 (%)
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	70,42	55,28
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	0,03	0,01
İmalat Sanayi	6,87	9,61
Elektrik, Gaz ve Su	0,15	0,33
İnşaat	2,61	5,22
Toptan ve Perakende Ticaret	7,63	11,96
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	1,46	2,22
Mali Kurumlar	1,26	1,98
Toplum Hizmetleri	9,53	13,38
Diğer Faaliyetler	0,03	0

Kaynak İZKA, 2013'den elde edilmiştir.

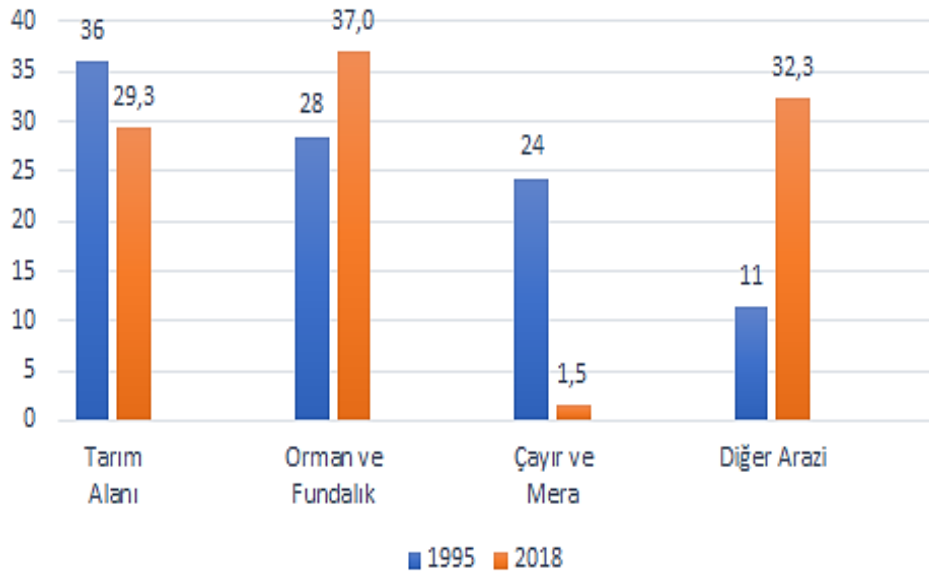
Tablo 3.6'ya göre, Ödemiş ilçesi **%12,9** oranıyla, *İzmir bütününde en fazla çiftçi sayısına sahip ilçedir*. Ancak buna karşın Ödemiş köyleri nüfus kaybetmektedir.

Tablo 3.6: 2014 yılı ilçelere göre çiftçi sayıları

İlçeler	Çiftçi Sayısı	İzmir İlindeki Payı (%)
Bayındır	4.566	9.6
Beydağ	1.277	2.7
Kiraz	4.998	10.5
Menderes	2.249	4.7
Ödemiş	6.110	12.9
Selçuk	1.272	2.7
Tire	5.424	11.4
Torbali	2.941	6.2
Proje Bölgesel Toplamı	28.837	60.8
İzmir	47.420	100

Kaynak: İZKA, 2013'den elde edilmiştir.

Şekil 3.13'e bakıldığında Ödemiş ilçesinin 1995-2018 yılları arasında tarım, ormanlık, çayır ve mera alanlarının alırken diğer arazi kullanımının arttığı görülmektedir.

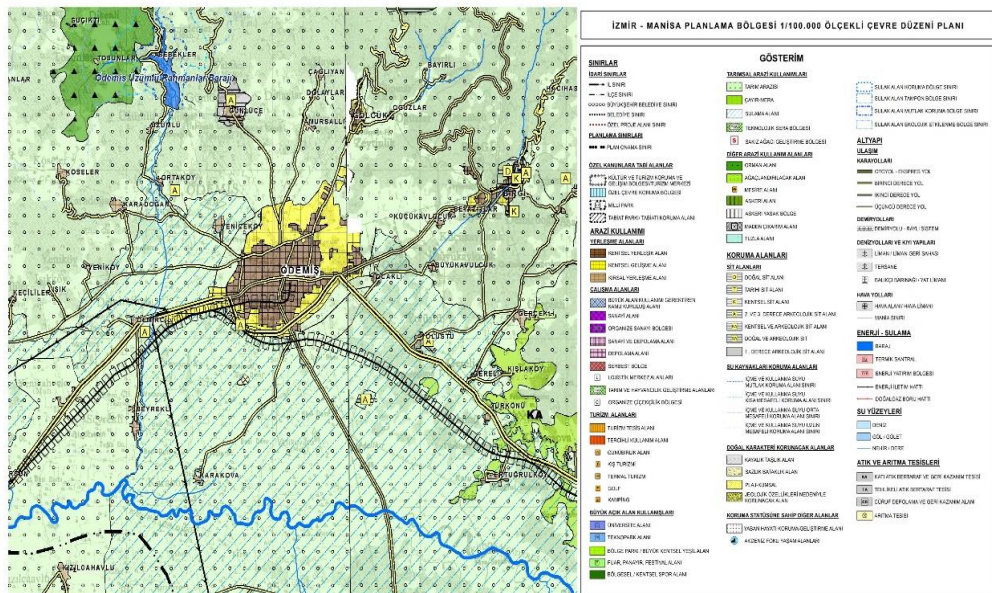
Şekil 3.13: Ödemiş ilçesi yıllara göre tarım alanı değişimi

Kaynak: İzmir Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 1995-2018 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

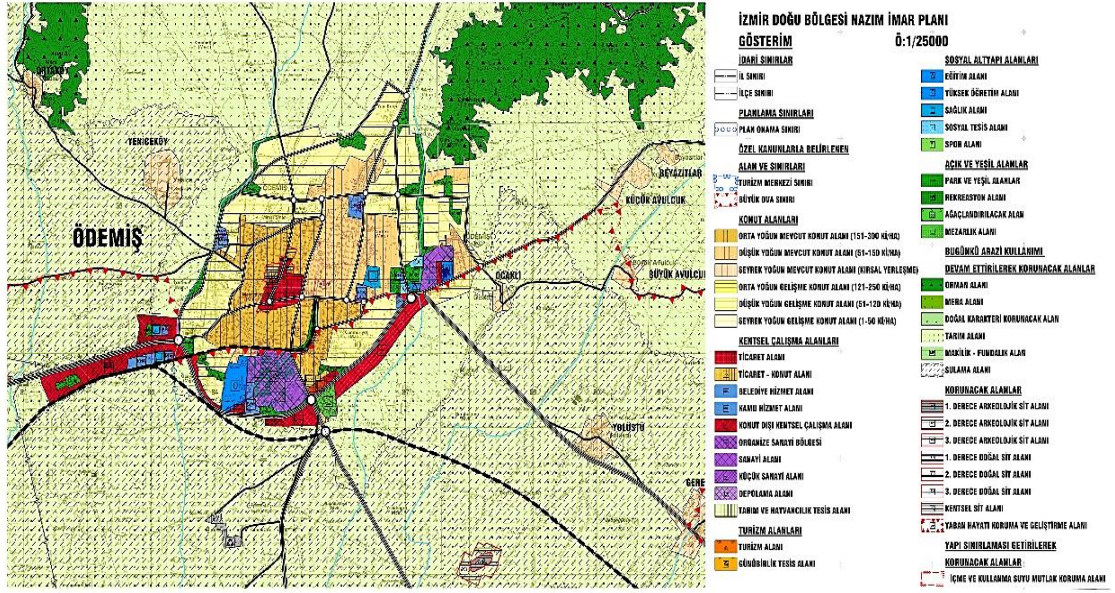
Ödemiş ilçesi nüfusunun 2025 yılında yaklaşık **177.000** kişi olacağı öngörülmektedir. Ödemiş kent merkezi kendi köy ve beldelerinden nüfus almaktadır. İlçe merkezi plan dönemi içerisinde gerçekleşecek olan nüfus artışını karşıladığı için yeni kentsel gelişme alanına ihtiyaç olunmadığı, mevcut imar planında henüz yapılaşmamış alanlarla, toplu konut projesi alanları “kentsel gelişme alanı olarak” düzenlendiği belirtilmiştir. Ayrıca ÇDP raporunda kurulan OSB’de Havzada yetişen tarımsal ürünlerin değerlendirilebileceği ve tarımsal makineler konusunda ihtisaslaşmanın olacağı öngörülmektedir (Şekil 3.14) (ÇŞB, 2014).

1/25.000 İzmir Doğu Bölgesi Nazım Planı incelendiğinde, Ödemiş ilçe merkezi çevresinin tarım alanlarıyla çevrili olduğu görülmektedir. İlçe, “seyrek yoğun konut gelişme alanı” (1-50 kişi/ha.) ve “konut dışı kentsel çalışma alanları” olarak tarım alanlarına doğru gelişmektedir. Şekil, 3.14 ve 3.15’te verilen planlar incelendiğinde, planların kademeli birliktelik ilkesine uygun olduğu görülmektedir.

Tülek ve Saner (2020), 1960’lı yıllarda “orman amenajman rejiminin” uygulanması sonucunda, orman içerisinde bulunan köylerin (ör. Lübbey) odunculuk faaliyetinden elde ettiği gelirin azalması ve teknik altyapı eksiklikleri (ör. tarımsal sulama imkanları, elektrik) sonucunda köylerden ilçe merkezine ya da diğer belde/köylere göçün arttığını belirtmiştir. Bu durumda, Ödemiş ilçesinde kırdan kente yaşanan göçün temel sebeplerinden birinin köylerde teknik altyapı, tarımda sulama vb. eksiklikler olduğu söylenebilir.

Şekil 3.14 : Ödemiş ilçesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı
Kaynak: ÇŞB, 2014

Şekil 3.15: Ödemiş 1/25.000 ölçekli İzmir Doğu Bölgesi Nazım İmar Planı

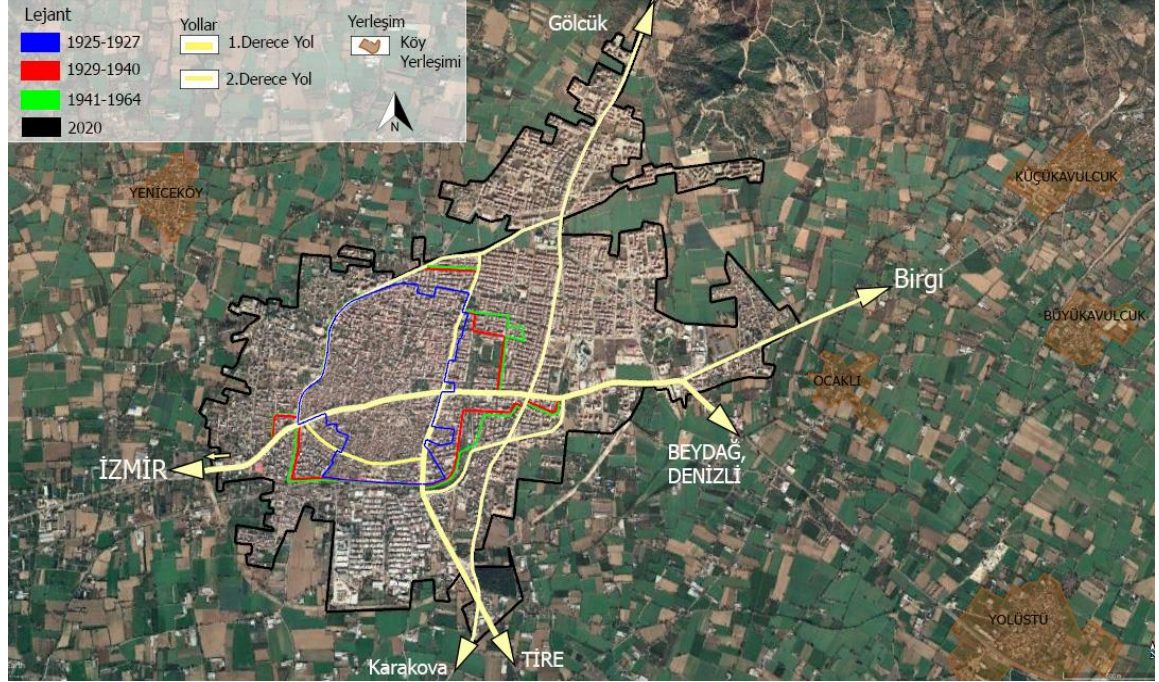
Kaynak: Ödemiş Belediyesi, 2020

3.1.1 Analiz ve Tespitler

Ödemiş ilçesinin tarihsel süreçteki sosyo-mekânsal gelişimi incelendiğinde, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar var olan Osmanlıya özgü kent dokusu korunmamış ve yıllar içerisinde kaybolmuş olduğu görülmektedir. Günümüzde ilçede tarihi yapıların korunmaması, kentin özgün kimliğinin yitirilmesine sebep olmaktadır. Planlı döneme geçilmesiyle birlikte ilçedeki eski Ödemiş konakları/evlerinin bazılarının harabeye dönüşürken, bazılarının yıkılarak yeni evler yapıldığı görülmektedir. İlçede planlı döneme geçiş ile birlikte çok katlı yapılaşma başlamıştır. Müstakil 1-2 katlı avlulu evlerin yerini 3-7 kat arasında değişen apartmanlar almıştır.

Ödemiş ilçesinin kentsel gelişimine bakıldığında 1925-1927 yılları arasında 145 hektar iken 66 hektar artarak 1929-1940 yılları arasında 211 hektara ulaşırken, 1941-1964 yılları arasında 12 hektar artarak 223 hektara, sonraki yıllarda 726 hektar artarak 2020 yılında ise 949 hektara ulaşmıştır. Ödemiş ilçesine bakıldığında 1929-1940 ile 1941-1964 arasında hektar olarak çok büyük bir artış göstermemiştir. Bunun sebebi kentsel alanda yer yer büyük arazi boşlukları bulunması ve yeni yapıların kent içerisindeki arazi boşluklarına yapılmış olmasıdır.

Ödemiş ilçesi mekânsal olarak değerlendirildiğinde verimli tarımsal alanlarla çevrili olduğu görülmektedir. Bundan dolayı kentin sürekli olarak tarım alanlarına doğru yayılımı ve tarım alanlarında kentleşme baskısı ortaya çıkmaktadır (Şekil 3.16).

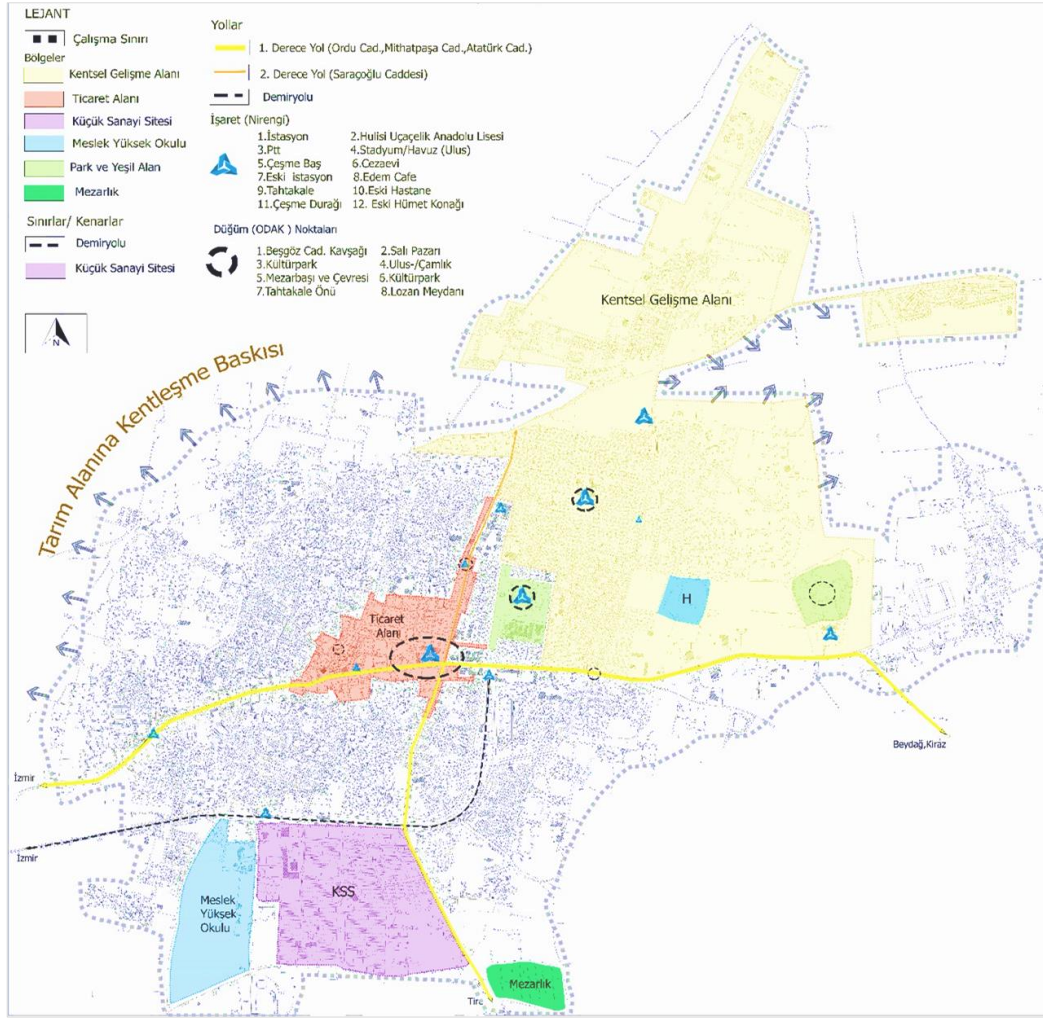

Şekil 3.16: Ödemiş ilçe merkezi kentsel gelişme lekesi

Kaynak: Google Earth, 2020; ÖYKAM, 2020; Keskin, 2007 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ekonomik açıdan ilçe coğrafi işaretli ürünlere sahiptir, potansiyele sahip olan ürünlerin bu tanıtılması ve marka halini alması sağlanmalıdır. OTP dolayı desteklemelerin değişmesinin ardından zamanla ilçede pamuk yetiştiriciliği azalmıştır. Ekolojik olarak, su kaynaklarının bilinçsiz kullanım gelecekte bölgede ciddi problemlere yol açabilir bu yüzden üreticinin bilinçlendirilmesine yönelik olarak kurumlar, yerel kuruluşlar iş birliğiyle çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. İlçe genelinde yapılan etkinlikler daha çok tarımsal ürünler üzerinedir.

Ödemiş kent merkezi “**Lynch analizi**” tekniğiyle yazar tarafından mekansallaştırılmıştır (Lynch, 1960). Ödemiş tarım alanları içerisinde gelişmiş bir yerleşim olmakla beraber, nüfus artışıyla kentin tarım alanlarına doğru kontrolsüz bir şekilde yayıldığı gözlemlenmektedir (Şekil 3.17).

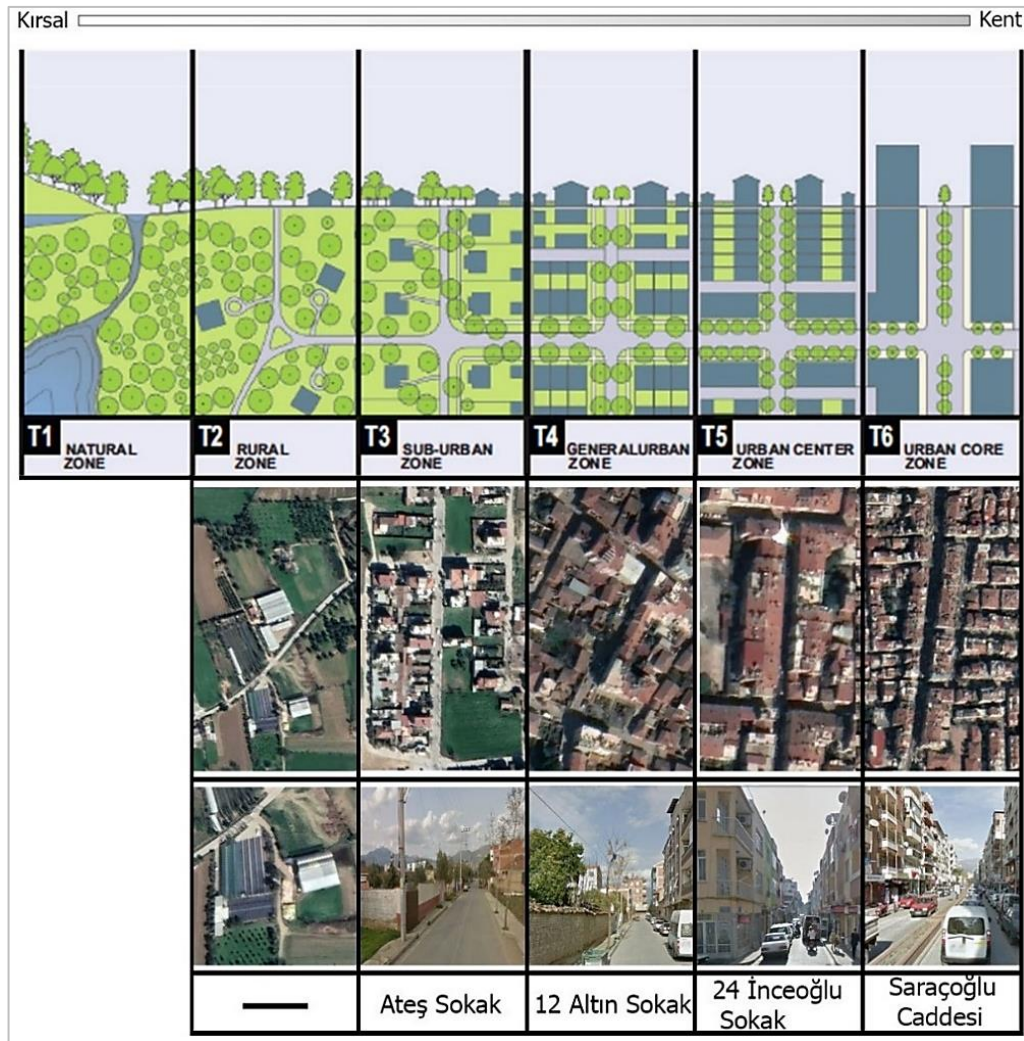

Şekil 3.17: Ödemiş ilçe merkezi Lynch analizi

. Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Buna ek olarak, Ödemiş'in kır-kent çeperi Bohl ve Plater-Zyberk (2006) çalışmasından uyarlanarak “**Transect analizi**” üzerinden değerlendirilmiştir. Hava fotoğraflarından kesit alınarak yapılan analize göre, Ödemiş çevresinde “**T1- doğal bölge**” bulunmadığı tespit edilmiştir. İlçe “**T2- kırsal bölge**” içerisinde gelişmiştir. Ayrıca **T2** bölgesinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin yaşadığı ev ve ahır gibi dağınık yapılar bulunmaktadır. “**T3- alt kentsel bölge**” büyük kısmı tek katlı müstakil yapılardan oluşan, bazı müstakil yapılarda kümes hayvanlarının bakıldığı, yer yer boş arazilerin bulunduğu bir bölgesidir. “**T4- genel kentsel bölge**” ise müstakil bahçeli yapılar ile 2-4 kat arasında değişen apartmanların bulunduğu geleneksel mahalle tarzlı, organik dokunun görüldüğü yerleşimlerdir. “**T5- kentsel merkez**” ise konut ve ticaret karma kullanımlarından oluşan, bitişik nizam 3-5 katlı yapıların bulunduğu bir bölgedir. “**T6- kentsel çekirdek**” ilçedeki en yoğun caddelerden biridir. Bitişik nizam 6 katlı, ticaret ve karma kullanım apartmanlardan oluşan kesit bölgesidir. Kentin planlı

gelişme dönemine kadar organik kent dokusuna sahipken, planlı dönem sonrasında ızgara plan dokusuyla geliştiği görülmektedir (Şekil 3.18).

Şekil 3.18: Ödemiş ilçe merkezi Transect analizi

Kaynak: Bohl And Plater-Zyberk, 2006 görselinden uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Öğdül ve diğerleri (2007), kır-kent tanımlamasına yönelik yaptıkları çalışmada, ülke genelinde ilçelerin iç potansiyellerini değerlendirmek amacıyla (1) tarımsal üretim, (2) tarım dışı üretim, (3) demografik yapı, (4) iş gücü ve (5) eğitim koşullarını; kır-kent ilişkisini anlamak içinse, (6) para mal akışı gösterecek grup değişkenlerden faktör analizini incelemişlerdir. İlçeler düzeyinde elde edilen kümelenme analizine göre ilçeleri *kırsal bölgeler*, *geçiş bölgeleri* ve *kentsel bölgeler* olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda tarımsal faktörlerin geçiş bölgeleri üzerinde daha belirgin iken tarım dışı sektörlerini kentsel bölgelerde daha yüksek çıktığı ve eğitim

faktörünün kırsal bölgelerde belirleyici olduğunu açıklamıştır. Para mal akışı ve demografi faktöründe ise kentsel alanların ağırlıklı olduğu görülürken, iş gücü faktörünün kırsaldan kente doğru arttığı tespit edilmiştir (Öğdül ve diğ., 2007).

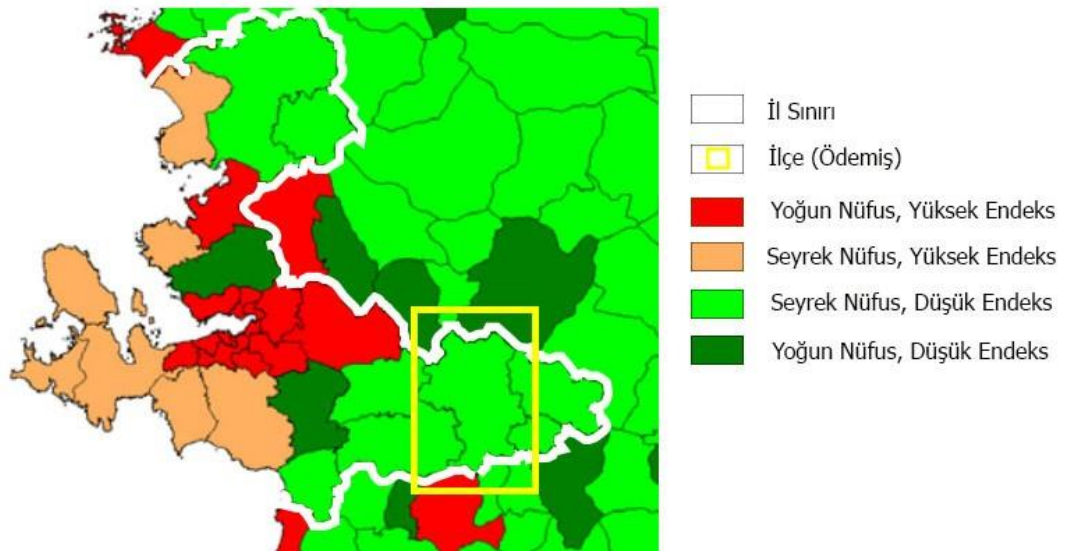
Kır-kent dokusunun istatistiksel bölge sınıflandırması Düzey 1, Düzey 2, Düzey 3'e göre kırsal bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentsel bölgeler olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır. 3 düzeyde de kır-kent dokusuna göre İzmir'in *geçiş bölgesi* niteliğinde olduğu görülmektedir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7: Nuts 1,Nuts 2, Nuts 3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması

	Kod	Bölgeler	Kırsal Bölgeler	Geçiş Bölgeleri	Kentsel Bölgeler
NUTS 1	TR-3	Ege	25,83	54,17	20
NUTS 2	TR-31	İzmir	5,26	57,89	36,84
NUTS 3	TR-311	İzmir	5,26	57,89	36,84

Kaynak: TUBİTAK/SOBAG 105K076, 2007 yılı verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Sârı ve diğ. (2007) çalışmasında, nüfus yoğunluğu ve kentsel işleve göre yapılan hesaplamalar sonucunda İzmir'de **4 düzey** bölge tespit etmiştir: (1) *yoğun nüfus-yüksek endeks*, (2) *seyrek nüfus-yüksek endeks*, (3) *seyrek nüfus-düşük endeks*, (4) *yoğun nüfus-düşük endeks*. Ödemiş ilçesinin *nüfus yoğunluğunun seyrek ve kentleşme endeksinin düşük* olduğu görülmektedir (Şekil 3.19).

Şekil 3.19: Nüfus yoğunluğu ile kentsel işlevler endeksinde göre gruplanmış ilçeler

Kaynak: Sârı ve diğ., 2019 haritasından uyarlanmıştır

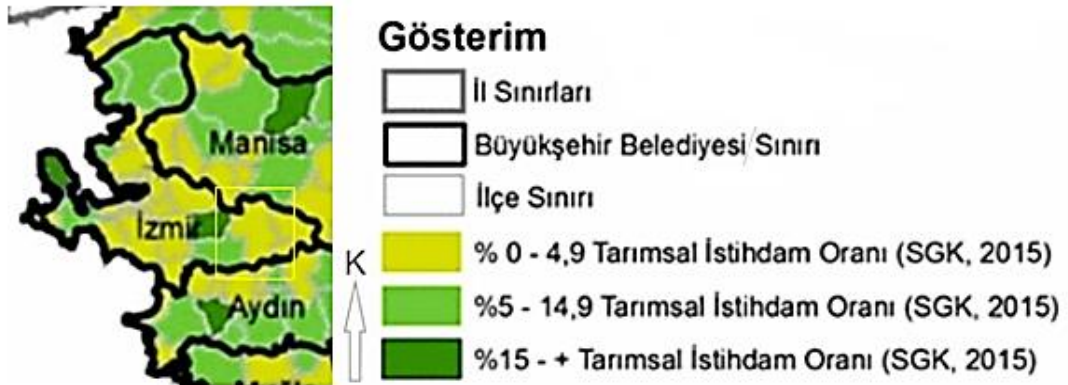
Çörek Öztaş (2017) çalışmasında, OECD sınıflandırmasına göre, kırsal nüfusun kentsel nüfusu içerisindeki payını dikkate alarak **3 düzey** kırsal ve kentsel bölge tespit etmiştir: (1) *baskın kırsal bölge*, (2) *orta düzey kırsal bölge*, (3) *baskın kentsel bölge* (Şekil 3.20).

Bu çalışmaya göre Ödemiş ilçesi, nüfusun %15 ile %50 arasındaki kısmının kırsal alanda yaşadığı, *orta düzey kırsal bölge* olarak kategorilendirilmiştir. 2015 ilçe tarımsal istihdam verilerine göre tarımda çalışan nüfus oranlarına bakıldığında, Ödemiş'in tarımsal istihdam oranı *%5'in altında* olmasına karşın *tümüyle kentsel özellik göstermeyen* ilçeler arasında olduğu görülmektedir (Şekil 3.21).

Şekil 3.20: İzmir kırsal ve kentsel bölgeler

Kaynak: Çörek Öztaş, 2017 haritasından uyarlanmıştır.

Şekil 3.21: İzmir tarımsal istihdam oranı

Kaynak: Çörek Öztaş, 2017 haritasından uyarlanmıştır.

Çörek Öztaş (2017) çalışmasına göre, İzmir merkez ilçeleri baskın kentsel bölge; kır-kent çeperinde bulunan ilçeler orta düzey kırsal bölge ve Karaburun, Beydağ ve Kiraz ilçeleri baskın kırsal bölge konumundadır.

Saha araştırması ve medya analizinden elde edilen bulgulara göre, Ödemiş ilçesinin potansiyel ve riskleri *mekânsal, ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel* boyutlarıyla Tablo 3.8’de özetlenmiştir.

Tablo 3.8: Ödemiş ilçesi potansiyeller ve riskler

Boyutlar	Potansiyeller	Riskler
Mekânsal	Ödemiş ilçesinin kır-kent özelliği taşıması İlçenin önemli bir tarihi geçmişi ve yapısının olması Ödemiş'in verimli topraklara sahip olması (Yılda 2 /3 kez ürün elde edilmesi)	Coğrafyası nedeniyle çevre illere ulaşımın zor olması Ödemiş merkez yerleşimin tarım alanlarına doğru yayılması Ödemiş köylerinden ilçe merkezine ve İzmir merkeze göç olması Ödemiş merkez ve köylerde tarihi yapıların iyi korunmamasından dolayı yitirilmesi Tarım ürünlerinin muhafaza edileceği soğuk hava depolarının olmaması İlçe merkezine köylerden devam eden göç ile kırsal nüfusun azalması
Ekonomik	Ödemiş merkez ile kırsal yerleşimler arasında üretim-tüketim ilişkisinin olması, Tarım ve hayvancılıkta gelişmiş olması İlçenin tarımsal üretiminin yüksek olmasından dolayı tarım dayalı sanayi potansiyeli İlçenin coğrafi işaretli ürünlerinin olması (Patates, Kestane, Çekişte Zeytinyağı) Fidan yetiştiriciliği açısından büyük bir önem taşıması	İlçede istihdam olanaklarının yetersizliği sebebiyle gençlerin göç etmesi Yörede pamuk gibi bazı ürünlerin yetiştirilmesinde, geleneksel tarım yöntemlerini bilen kişilerin azalması
Ekolojik	Barajlar sayesinde sulanabilir tarım alanlarının artması Güneş enerjisi potansiyeline sahip olması	Su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı Su kaynaklarının bilinçsiz kullanımdan kaynaklı olarak yer altı suyu çekilmesi Yapılan barajların ekosistemi olumsuz etkilemesi Tarımsal üretimde kontrolsüz ilaçlama ve gübreleme

Tablo 3.8 (devam): Ödemiş ilçesi potansiyeller ve riskler

Sosyo- Kültürel	İlçenin köylerle ilişkisinin güçlü olması	Kültür etkinliklerinin ve yerel ürünlerin tanıtımının iyi yapılamaması
	Çevre ilçelerle ilişkisini güçlü olması	
	Kooperatif ve tarım birlikleri açısından varlığı	
	Ödemiş ilçesinin birçok turizm türünü barındırması	
	Yerel lezzetlerinin olması	
İlçede kültür etkinliklerinin düzenlenmesi (Bademli Kiraz ve Fidan festivali, Birgi İncir Festivali, kadın emeği panayırı vb.)		

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Çalışma kapsamında, Ödemiş ilçesinin mevcut durumu ve kırdan kente göçe sebep olan faktörlerin tespiti için kartopu mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatların birinci aşamasında Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü (İTM), Ödemiş Ziraat Odası (ZO) ve Ödemiş Tarım Kredi Kooperatifi (KO) ile görüşülmüştür (Tablo 3.9).

Tablo 3.9: Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü ve İlçe Ziraat Odası ile mülakat.

	Projeler	Kır-Kent İlişkisi	Problemler	Öngörüler	Öneriler
İTM	Mazot ve gübre desteği (ÇKS), aşılama, Genç Çiftçi Projesi, Organik Tarım Projesi	Üretim/tüketim, malzeme/hizmet alımı	Sistemsiz üretim, tarım politikası olmaması, çevreye zararlı hayvancılık faaliyetleri, soğuk hava deposu bulunmaması, kooperatifçiliğe önem verilmemesi	Yerel örtük bilginin (geleneksel yöntemler) unutulması	Üretimde kontrol, yaptırım, yerelde üretim ve tüketim politikalarının geliştirilmeli
ZO	Genç Çiftçi Desteği	Üretim/tüketim, iş/yaşam alanı	-N/A	-N/A	Ürün girdi maliyetleri azaltılmalı, destek, kırsal planlama
KO	Çiftçilere kredi imkânı, Mazot, Hayvan yemi ve gübre desteği	-N/A	Hammadde ihtiyaçları için aldıkları ürünün kredilerini faiziyle ödemeleri ve yeterli kazanç sağlayamamaları	-N/A	Tarımda modern tekniklerin kullanımı teşvik edilmeli (ör. damla sulama sistemi), ürün girdi maliyetleri azaltılmalı

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Çalışma kapsamında, kartopu mülakatları gerçekleştirilmiştir. Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü ile yapılan görüşmede, Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanların geleceğine dair görüşler sorulduğunda, yerel örtük bilginin unutulması sonucunda gelecekte ürünleri ekecek tecrübeli ve bilgili kişileri dışarıdan bulmak gerekeceği ifade edilmiştir. Ödemiş Ziraat Odası ile yapılan görüşmede ise Ödemiş'te Genç Çiftçi Desteği için odaya kaydolmak dışından başka bir işlem yapılmadığı ifade edilmiştir.

Ödemiş Tarım Kredi Kooperatifi ile yapılan görüşmede, kooperatife kayıtlı olan çiftçilerden her yıl ortaklık payı alındığı ve zirai tohum, mazot, makine gibi tarımsal girdi ihtiyaçlarını çiftçilere kredi imkânı sunulduğu öğrenilmiştir. Kooperatiflerden hammadde ihtiyaçları için aldıkları ürünün kredilerini faiziyle ödemeleri ve yeterli kazanç sağlayamamaları çiftçiyi zorlayan önemli sorunlardan biri olmuştur. Sonuç olarak, zaman içerisinde tarımsal üretimden yeterli gelir sağlayamayan nüfusun, kırdan kente göç ettiği tespit edilmiştir.

Ziraat Odası ile yapılan görüşmede odaya kayıtlı olan 16.926 şahıs ve kurum bulunmaktadır. Ödemiş ilçesinin 99 mahallesinde toplam 16.624 kişi kayıtlı olurken bunun içerisinde Ödemiş kent merkezi mahallerinden toplam 4206 kişi odaya kayıtlıdır (Tablo 3.10).

Tablo 3.10: Ödemiş merkez mahallerinde yaşayan ve Ziraat Odasına kayıtlı olan üye sayısı

Mahalle	Üye Sayısı
Akıncılar Mahallesi	84
Anafartalar Mahallesi	341
Atatürk Mahallesi	505
Bengisu Mahallesi	253
Cumhuriyet Mahallesi	424
Emmioğlu Mahallesi	150
Hürriyet Mahallesi	401
İnönü Mahallesi	367
Kuvvetli Mahallesi	77
Meşrutiyet Mahallesi	54
Mimar Sinan Mahallesi	138
Süleyman Demirel Mahallesi	171
Türkmen Mahallesi	309
Umurbey Mahallesi	291
Üç Eylül Mahallesi	314
Zafer Mahallesi	327

Kaynak: ZO, 2020.

Ziraat Odasından elde edilen veriye göre 99 yerleşim içerisinde Bademli ve Kaymakçı beldelerinden sonra ziraat odasına üye sayısı en yüksek olan yerleşim Atatürk mahallesidir.

Mülakatların ikinci aşamasında, orta düzey kırsal bölge özelliği gösteren Ödemiş kent merkezinde kır-kent ilişkisinin tespit edilmesi için merkez mahalle muhtarlarıyla görüşme yapılmıştır. Mahallede yaşayan nüfusun sosyal yapısı ve göç edilen yerleşimle ilgili sayısal veri bulunmaması sebebiyle kamu kurum temsilcilerinden olan, sorumlu olduğu mahalle ile ilgili en yetkin kişi olan muhtarlar ile görüşülmüştür. Muhtarlara sormak üzere hazırlanan mülakat sorunlarında; Ödemiş köylerinden, Ödemiş kent merkezine göç eden nüfusun olup olmadığı, göç eden nüfus varsa köyle olan ilişkilerinin değişimi hakkında bilgi edinmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda muhtarlara sorulmak üzere 9 ana soru hazırlanmıştır.

Görüşmeden elde edilen verilere göre, Ödemiş kent merkezi mahallelerinde kırsal alandan kent merkezine göç eden bir köylü nüfusu yaşamaktadır. Kent merkezine göç eden nüfusun kırsal alanlarla olan ilişkisi sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Ödemiş kent merkezinde yaşayıp köyünde tarımsal üretim yapan, köylere ücretli işçi olarak giden, ya da kentte çalışan ve kırsal alanlara hafta sonları gezme amaçlı gidenler bulunmaktadır (Tablo 3.11-3.12).

Tablo 3.11: Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar

M	Mahalle	Nüfus	Geldikleri Köyler	Göç Nedeni	İstihdam Alanları
1	Üç Eylül	4716	Deliler, Kerpiçlik (batı köyler)	-N/A	Tarım, hayvancılık, mevsimlik işçilik, dayı başlık, bedel, günlük işçi, inşaat
2	Türkmen	4585	Kerpiçlik, Sekiköy, Dokuzlar, Yeşildere, Veliler, Bülbüller, Kayaköy, Günlüce, Dolaylar, Mursallı (batı ve kuzey köyler)	Köyün alt ve üstyapı eksiklikleri, kırsaldaki zor koşullar, geçim sıkıntısı	Bahçecilik, sezonluk tarım (6 ay yaz köyde kalıyorlar)

Tablo 3.11 (devam): Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar

3	Kuvvetli	1669	Çamyayla, Üzümlü, Dabbay (Günlüce) (kuzey-batı köyler)	Köye baraj yapılması	Mevsimlik işçilik, çiçekçilik
4	İnönü	9366	Bursalı, Günlüce, Dabbay (Günlüce), Dolaylar (kuzey köyler)	-N/A	Sezonluk tarım, ek işler
5	S. Demirel	9157	-N/A	Ödemiş kent merkezinde yaşamın daha kolay olması, eğitim imkânı	Mevsimlik işçilik, çiçekçilik
6	Cumhuriyet	4243	Balabanlı, Kazanlı, Adagide (Ovakent), Bademli (güney köyler)	İş ve eğitim	Tarım, hayvancılık, esnaflık
7	Anafartalar	9349	Bademli, Gereli, Gerçekli, Benzinli (doğu ve güney köyler)	İlçe merkezinde yaşarken tarımsal üretime devam etme imkânı, evlilik, daha rahat yaşam imkanları	Tarım, mevsimlik işçilik, esnaflık
8	Bengisu	4962	Çobanlı, Mursallı, Dolaylar, Çağlayan (kuzey köyler)	-N/A	Sanayi, inşaat, tarım, mevsimlik işçilik
9	Zafer	1038 7	Bozdağ, Birgi, Zafer (kuzey ve doğu köyler)	Mevsimlik göç (kışları ilçe merkezinde, yazları köyde), eğitim, sağlık	Tarım, ek işler, mevsimlik işçilik
10	Akıncılar	1642	Adagide (Ovakent) vd. köyler	İş, eğitim, sağlık	Tarım, esnaflık

Tablo 3.11 (devam): Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar

11	Atatürk	9206	Gölcük, Bozdağ (kuzey köyler)	Eğitim, rahat yaşam İş, eğitim, evlilik,	Tarım
12	Umurbey	2882	Balabanlı, Kazanlı, Bohçakaya, Adagide (Ovakent), Bademli (güney köyler)	çalışılacak tarım alanlarının azalması	Tarım, hayvancılık
13	Mimar Sinan	2013	Batı köyler	İş ve eğitim	Sezonluk tarım, ek işler
14	Meşrutiyet	1054	Demircili, Üzümlü, Yusufdere (batı köyler)	Eğitim	Tarım, esnafılık
15	Hürriyet	5561	Güney ve batı köyler	İş, eğitim, sağlık	-N/A
16	Eminoğlu	1982	Adagide (Ovakent), Bademli, Pirinççi (güney köyler)	İş ve eğitim	Sanayi

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Tablo 3.12: Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar

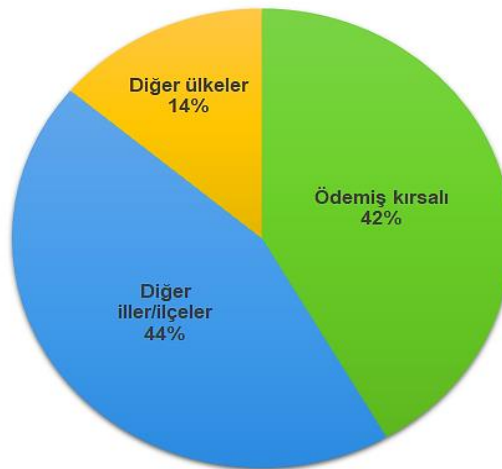
M	Mahalle	Geldikleri Diğer Ülkeler/İller/İlçeler	Sosyo-Demografik Yapı	İstihdam Alanları
1	Üç Eylül	Doğu illeri, Kiraz ve Beydağ ilçeleri	Gelir seviyesi düşük, yeşil kartlı nüfus, düşük kira, Doğudan gelen kırsal nüfus	Tarım, mevsimlik işçilik (Suriyeliler)
2	Türkmen	Afyon	-N/A	-N/A
3	Kuvvetli	Muş, Kars	Kırsal ağırlıklı nüfus, düşük kira, mahalle kültürü	Memur (öğretmen, polis, jandarma, zabıta vb.), hayvancılık
4	İnönü	-N/A	Yaşlı ve genç nüfus mahallede ikiye ayrılmış	Memur
5	S. Demirel	Kiraz ilçesi	-N/A	-N/A
6	Cumhuriyet	Suriye	Orta yaşlı nüfus, kentsel dönüşüm ile beraber memur kesiminin artışı, müstakil kesimlerde güçlü komşuluk ilişkileri	Memur (öğretmen, sağlıkçı, polis vb.)

Tablo 3.12 (devam): Ödemiş merkez mahallerindeki muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlar

7	Anafartalar	-N/A	Orta gelirli nüfus	Memur
8	Bengisu	-N/A	Orta yaşlı nüfus	Memur
9	Zafer	Kiraz, Beydağ ilçeleri	-N/A	Memur (amir, polis, öğretmen)
10	Akıncılar	Kiraz, Beydağ ilçeleri	-N/A	Memur
11	Atatürk	-N/A	-N/A	-N/A
12	Umurbey	Romanlar	Eğitim, kültür seviyesi düşük, orta yaşlı nüfus	Süpürgecilik, orkestracılık (Romanlar)
13	Mimar Sinan	-N/A	Orta gelirli nüfus, memur ve köylü nüfus	Memur
14	Meşrutiyet	-N/A	Kırsal ağırlıklı, orta ve düşük gelirli nüfus	Memur
15	Hürriyet	-N/A	Orta gelirli nüfus, memur ve köylü nüfus, güvenlik sorunları (uyuşturucu vb.)	-N/A
16	Eminoğlu	Suriye	Kırsal ağırlıklı nüfus, düşük kira, Suriyeliler, yaşlı nüfus, komşuluk ilişkileri	Tarım ve hayvancılık (Suriyeliler)

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Muhtarlarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre, Ödemiş ilçe merkez nüfusunun **%42'si** köylerden göç ederek ilçe merkezine yerleşen nüfustan meydana gelmektedir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22:Ödemiş ilçe merkezi mahallerine dışarıdan gelerek yerleşen nüfusun dağılımı

Kaynak: Özgün Araştırma,2020

Bu nüfusun %44'ü ülke içerisinde göç ederek Ödemiş'e yerleşen nüfustan oluşmuştur. Muhtarların beyanlarına göre, bu nüfus çoğunlukla Kiraz ve Beydağ ilçelerinden gelen ve/veya kamu kurumlarına atanarak göç eden nüfustan oluşmaktadır. Ödemiş'in köylerinden olup Ödemiş ilçe merkezinde diğer işlerde (ör. memurluk) yapan bir kesim de söz konusudur. Mahallelerin konumuna göre, mahalleyle yakın köylerden gelip yerleşenler daha fazladır.

Görüşülen muhtarların tümü Ödemiş'in *kırsal karakterli bir ilçe* olduğunu ifade etmiştir. Muhtarlara 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu'na yönelik algıları sorulduğunda, muhtarların algısının çoğunlukla olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Muhtarlar, 6360 sayılı Kanun ile İzmir il sınırı içerisindeki bütün yerleşimlerin idaresinin İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne verilmesinin, kurumun sorumluluğunu artırdığı ve yerleşimlerin ihtiyaç ve sorunlarının tespit edilmesi ve çözüm süreçlerinin uzadığını ifade etmiştir. Belediyelerin iş yükünün artmasının Ödemiş kent merkezi ve köylerine giden hizmetlerin aksamasına neden olduğu dile getirilmiştir.

Mülakatların üçüncü aşamasında, Ödemiş kırsal ve/veya kentsel alanında yaşayan kırsal üreticilerle kartopu mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlarda kırsal alanların mevcut durumu, kır-kent ilişkisi, kırdan kente göç etme sebebi vd. bilgiler edinilmiştir (Tablo 3.13).

Tablo 3.13: Kırsal üreticiler ile mülakat

KÜ	Göç edilen köy	Ek gelirler	Kırsal alandaki yetersizlikler	Ödemiş ilçe merkezine göç sebebi
1	Tekke	Ücretli tarım işçisi	Sağlık, eğitim, sosyal altyapı	Kredi ödeme sorunu, mallarını satıp işçi olmak için köyünden ayrılmış
2	Bozdağ	Emekli	Ulaşım, hizmet	Yaşlılık
3	Birgi	Emekli	-N/A	Beldede yaşıyor
4	Birgi (İrimağzı)	Mevsimlik işçilik	Ulaşım, sosyal altyapı	Beldeye bağlı İrimağzı mevkiinde yaşıyor
5	Horzum	Hayvancılık	Ulaşım	Kredi ödeme sorunu, mallarını satıp işçi olmak için köyünden ayrılmış

Tablo 3.13 (devam): Kırsal üreticiler ile mülakat

6	Çobanlar	-N/A	Ulaşım, sosyal altyapı	Köyde yaşıyor
7	Günlüce (Dabbay)	Emekli, hayvancılık	Sağlık ocağı, eczane	Köyde yaşıyor
8	Birgi	Emekli, hayvancılık, mevsimlik işçilik	Kargo firması, giyim, gıda vd. hizmetler	Beldede yaşıyor
9	Birgi	Pazarcılık	-N/A	Beldede yaşıyor
10	Birgi	-N/A	-N/A	Köyde yaşıyor
11	Ocaklı	Hayvancılık	Ulaşım	Kırsalda işsizlik
12	Birgi	Kira geliri	Ulaşım	-N/A
13	-N/A	Ücretli tarım işçisi	-N/A	-N/A
14	Birgi	Köyde muhtar ve köy otobüsü var	-N/A	Beldede yaşıyor
15	Küçükavulcuk	Ücretli tarım işçisi	Kadınlar için köyde istihdam alan ve sosyalleşme mekanlarının eksikliği	-N/A
16	Gereli	Esnaf	Sosyal altyapı	İşsizlik, Kendi köylerinden göç etmiştir, esnaflıktan kazandıkları para ile başka bir köyde (Demircili) hayvancılık yapmaya başlamıştır
17	Bozdağ	Emekli	Sağlık ocağı	Yaşlılık

Tablo 3.13 (devam): Kırsal üreticiler ile mülakat

18	Birgi (İrimağzı)	-N/A	-N/A	Beldeye bağlı İrimağzı mevkiinde yaşıyor
19	Tekke	Esnaf	Ulaşım, sosyal altyapı, sağlık ocağı	Tarımsal üretimden zarar ettikten sonra göç etmiştir
20	Hacıhasan	Eşinin maaşı	Kargo firması, giyim, gıda	-N/A
21	Suçıktı	Başkasının tarlasında çalışıyor	Sosyal altyapı	İşsizlik
22	Dolaylar	Serbest Meslek	Sosyal altyapı	İşsizlik
23	Yolüstü	Hayvancılık	Yol ve köy köprüsü kötü durumda, sosyal alt yapı	Köyde yaşıyor
24	Ertuğrulköy	Hayvancılık	Kanalizasyon eksikliği, sağlık ocağı (hafta 1 doktor geliyor ama yeterli değil)	Köyde yaşıyor
25	Bademli	Ev hanımı	Sosyal altyapı, Kadınlar için köyde istihdam alan ve sosyalleşme mekanlarının eksikliği	Çocukların eğitimini için Ödemiş merkeze göç etmiş
26	Yolüstü	Emekli	-N/A	Köyde yaşıyor
27	Kurucaova (Burcuova)	Hayvancılık	Sosyal altyapı, sağlık ocağı (kaymakçıya gidiliyor)	Köyde yaşıyor
28	Kaymakçı	Hayvancılık	Gençlere istihdam alanı yaratılmalı	Beldede yaşıyor
29	Kurucaova (Burcuova)	Ücretli tarım işçisi	-N/A	Köyde yaşıyor

Tablo 3.13 (devam): Kırsal üreticiler ile mülakat

30	Bademli	Emekli/Ev kirası		Köyde yaşıyor
31	Yolüstü	Ücretli tarım işçisi	-N/A	Çalışmak için

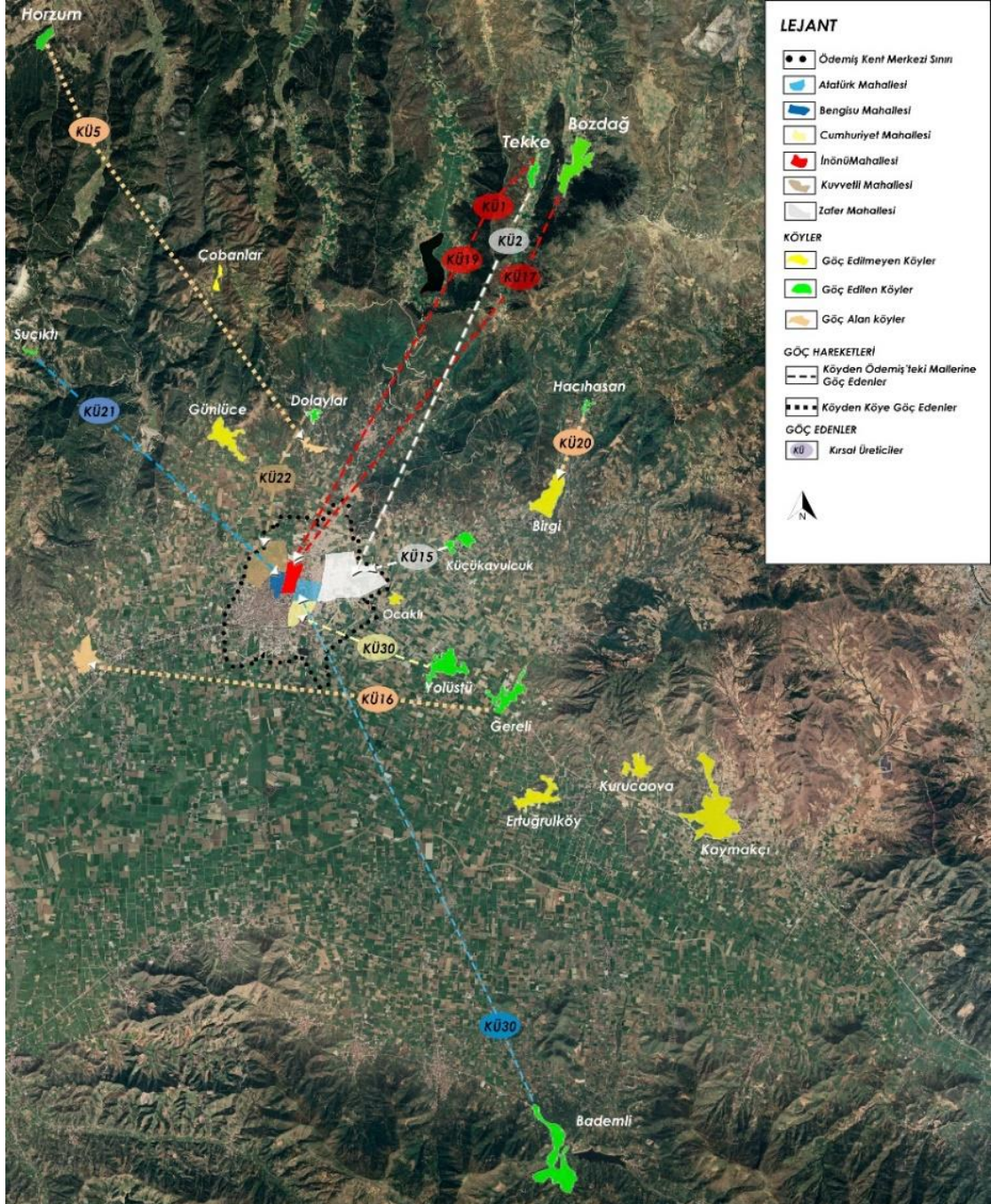
Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Kırsal üreticiler ile yapılan mülakatlar sonucunda, kırsal ve kentsel yerleşimlerin sürekli bir etkileşim halinde olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilik yapan kişiler üretimin girdi maliyetlerinin yüksek ve aldıkları tarımsal desteklerin az olduğunu dile getirmişlerdir. Kırsal üreticiler, maliyetlerin yükselmesi sebebiyle organik tarım yapamamaktadır. Ayrıca, nihai ürün satışının girdi maliyetinden az olması ve borçlanma sonucunda zaman içerisinde topraklarını sattıklarını ve büyük toprak sahiplerinin yanında ücretli çalışmaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Gözlemlenen bu durum, Türkiye kırsalındaki *mülksüzleştirerek birikim* (Harvey, 2004) sürecini doğrular niteliktedir. Buna ek olarak, toplu taşıma imkanının olmaması, sağlık kurumlarına uzak olması, banka, gıda vb. ihtiyaçların özel taşıt olmadan karşılanamaması gibi faktörlerin *itici faktörler* olduğu söylenebilir.

Köy yerleşimlerinin Ödemiş ile ilişkilerini değerlendirmeleri istendiğinde Tablo 3.13'te yer alan 3, 4, 8, 9, 10, 18, 23, 26 ve 28 numaralı küçük üreticilerin kırsal alanda yaşamalarına rağmen Ödemiş ilçesine sağlık, eğitim çeşitli ihtiyaçları sebebiyle gittiklerini ifade etmiş ayrıca köy halkının da sağlık, eğitim ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gidenler haricinde köylerinden Ödemiş merkeze çalışmaya giden kişilerin olduğunu dile getirmişlerdir. Yapılan görüşmede kırsal yaşayan, bazı üreticiler (Köy halkı) gıda ihtiyaçlarını Ödemiş'te kurulan haftalık pazarlara gelerek karşıladıklarını ifade etmiştir.

Köy yerleşimlerinin Ödemiş ile ilişkilerini değerlendirmeleri istendiğinde, 5. küçük üretici Horzum köyünün, Ödemiş merkeze en uzak köylerden biri olması sebebiyle ilişkisinin zayıf olduğu çoğu köylünün, Manisa'ya bağlı Salihli ve Turgutlu ilçelerindeki fabrikalarda çalıştıklarını, çocuklarının köylerinde okul olmadığı için oradaki okullara gittiği ve ihtiyaçlarını oradan karşıladıklarını belirtmiştir. Diğer küçük üreticilerin ise Ödemiş kent merkezine ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geldiklerini belirtmişlerdir.

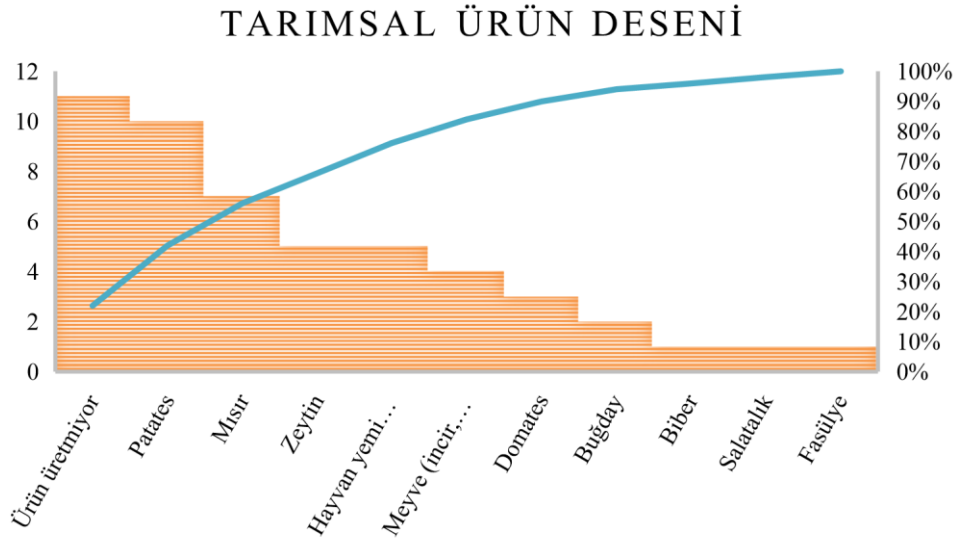
Görüşülen kırsal üreticilerden bazıları köylerinden göç etmezken, bazıları ilçe merkezine ya da başka bir köye göç ettiğini ifade etmiştir. Köylerinden, ilçe merkezine göç edenler yön ve ulaşım olarak kendilerine yakın olan köylere yerleşmiştir. Bu doğrultuda kırsal üreticiler ile muhtarların açıklamalarının uyumlu olduğu görülmüştür (Şekil 3.23).

Şekil 2.23: Göç krokisi

Kaynak: Özgün Araştırma, 2021

Görüşülen kırsal üreticilerin tarımsal ürün desenine bakıldığında, patates, zeytin, mısır ve hayvan yeni en çok üretilen ürünler olmakla birlikte, üreticilerin %36'sı artık üretim yapmadığını; emekli, esnaf ya da ücretli tarım işçisi olduğunu ifade etmiştir (Şekil 3.24).

Şekil 3.24: Ödemiş tarımsal ürün deseni

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Kırsal üreticilerle yapılan görüşmeler genel olarak değerlendirildiğinde, Ödemiş kent merkezinde yaşayıp kırsal alanlar ile ilişkisini sürdüren ciddi bir nüfus olduğu görülmektedir. Günümüzde ulaşım mesafelerine bağlı olarak hem kentte hem de kırsal alanlarda aynı anda yaşanabilmektedir (mevsimsel göç); kır ve kentteki sosyal, ekonomik ilişkiler birbirlerini etkilemekte ve kır-kent ayrımını belirsiz hale getirmektedir (Brown, 2012; Tekeli, 2016). Bu durum özellikle orta düzey kırsal bölge özelliği gösteren kır-kent çeperlerinde görülebilmektedir. Çörek Öztaş (2017) çalışmasında, Büyükşehir belediyeleri sınırları içerisinde kalan her bir yerleşim alanında farklı kırsal kademelerde ilçelerin bulunduğu ispatlamıştır.

Ödemiş ilçesi, İzmir'in kır-kent çeperinde bulunması, kırsal ve kentsel özellikleri bir arada barındırması, teknik altyapı, sosyal altyapı, alternatif iş olanakları vb. sebepleriyle ilçe merkezine ya da diğer ilçelere taşınan, tarım sektöründen kopan ya da yolculuk yaparak üretimini sürdüren kırsal üreticilere sahip olması sebepleriyle kır ve kent ayrımının belirsizleştiği örnek bir sahadır. Kır-kent çeperindeki yerleşimlerin çoğu gibi Ödemiş de kentleşme baskısı altında kalmakta ve kırsal

özelliklerini kaybetmektedir. Son yıllarda, literatürde ve ampirik çalışmalarda bu durumun önüne geçmek için kırsal dönüşüm ve kırsal planlama politikaları önerilmektedir (ör. tezler, ÇŞB kırsal alan projeleri). Yapılan çalışma, öneri kırsal planlama kriterleri puanlama sistemiyle Ödemiş'in kırsal yerleşim olarak mevcut durumunu, eksikliklerini ve sorunlarını tespit etmeyi ve kırsal dönüşüme yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada, Çörek Öztaş'ın (2017) karşılaştırmalı çalışmasında belirlemiş olduğu kırsal planlama kriterleri, sahadan elde edilen veriler doğrultusunda geliştirilmiş ve Özdemir ve Kaptan Ayhan'ın (2020) kriter puanlama sistemine uyarlanmıştır. Çalışmada, öneri kırsal planlama kriterleri değerlendirme sistemi kapsamında kırsal alanların sürdürülebilirliği için **4 politika** ve **19 kriter** belirlemiştir.

Ödemiş Belediyesi, İlçe Tarım Müdürlüğü, Ziraat Odası ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Ödemiş ilçesinin dahil olduğu projeler, raporlar ve basına çıkan haber içerikleri medya analizi yöntemiyle incelenerek, kırsal planlama kriterleri yazar tarafından değerlendirilmiştir (Tablo 3.16).

Çalışmada belirlenen kırsal planlama politika ve kriterleri;

P1. Çevresel (Ekolojik) Politikalar

- a. Yenilenebilir Enerji
- b. Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm
- c. Biyoçeşitlilik Çalışmaları
- d. Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri
- e. Gıda Nakliyesi, Soğuk Zincir ve Sulama Tedbirleri
- f. İklim Değişikliği Politikaları

P2. Mekânsal Politikalar

- a. Mekânsal Planlama Çalışmaları
- b. Uluslararası/Ulusal Yatırımlar
- c. Kentsel Yayılmayı Önleme Çalışmaları
- d. Tarımsal Arazi Kullanım Planlaması Çalışmaları

P3. Sosyal Politikalar

- a. Yerel Örgütlenme Çalışmaları
- b. Kültürel ve Yerel Miras Koruma Çalışmaları
- c. Sosyal Altyapı Çalışmaları
- d. Eğitim ve Sosyal Hizmetler
- e. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmaları

P4. Ekonomik Politikalar

- a. Kırsal Üretici Destekleri
- b. Pazarlama Çalışmaları
- c. Sektör Çeşitliliği Çalışmaları
- d. Tarım Sektörü ve Alternatif Ekonomik Sektörlere Teşvikler

Çalışmada, kriter değerlendirmesi için uygulanan 1-5 puan arasındaki skala ile her bir kriterin puanlanması ile, en düşük ve en yüksek puanlar üzerinden *iyi*, *orta* ve *zayıf* değer ölçekleri belirlenmiştir. Yapılan mülakatlar, yerinde gözlemler ve ilgili literatür kapsamında, Ödemiş için zayıf olduğu tespit edilen kriterler için öneriler geliştirilmiştir (Tablo 3.14-3.15).

Tablo 3.14: Kırsal planlama kriterleri puanlama sistemi

Kriter Değerlendirmesi	Puan
A. Konuya çözüm veya geliştirme yok	1
B. Konuyla ilgili çalışmalar sınırlı	2
C. Konuyla ilgili çalışmalar orta düzeyde	3
D. Konuyla ilgili çalışmalar üst düzeyde	4
E. Konuyla ilgili herhangi bir sorun yok ve/veya çalışmalar tamamlanmış	5

Kaynak: Özdemir ve Kaptan Ayhan, 2020 çalışmasından uyarlanmıştır.

Tablo 3.15: Kırsal planlama politikaları puanlama sistemi

Kırsal Planlama Politikaları	En düşük puan	En yüksek puan	Değer ölçeği	
P1 Çevresel (Ekolojik) Politikalar	6	35	6-17 18-23 24-35	Zayıf Orta İyi
P2 Mekânsal Politikalar	4	20	4-11 12-15 16-20	Zayıf Orta İyi
P3 Sosyal Politikalar	5	25	5-14 15-19 20-25	Zayıf Orta İyi
P4 Ekonomik Politikalar	4	20	4-11 12-15 16-20	Zayıf Orta İyi

Kaynak: Çörek Öztaş, 2017 ve Özdemir ve Kaptan Ayhan, 2020 çalışmasından uyarlanmıştır

Tablo 3.16: Ödemiş kırsal planlama kriterleri değerlendirmesi.

Politika	Kriter	Puan	Değer	Kırsal Planlama Politikalarına Dair Öneriler
P1	P1.a. Yenilenebilir Enerji (3) P1.b. Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm (3) P1.c. Biyoçeşitlilik Çalışmaları (1) P1.d. Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri (1) P1.e. Gıda Nakliyesi, Soğuk Zincir ve Sulama Tedbirleri (2) P1.f. İklim Değişikliği Politikaları (1)	11	Zayıf	- Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması - Atık yönetiminin ve geri dönüşüm uygulamalarının geliştirilmesi ve halkın bu konuda eğitilmesi - Biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için bölgenin flora ve faunasının ve yerel endemik türlerin incelenmesi ve mekânsallaştırılması - Sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi - Gıda nakliye maliyetlerini düşürecek önlemler alınması, sulamada gerekli önlemlerin alınması, soğuk zincire dahil olunması - İklim değişikliğine uyum kapasitesini ve ilçenin dirençliliğini artırıcı önlemler alınması - İlçe belediyesinde “sürdürülebilirlik ofisi” kurulması

Tablo 3.16 (devam): Ödemiş kırsal planlama kriterleri değerlendirmesi.

P2	P2.a. Mekânsal Planlama Çalışmaları (3) P2.b. Uluslararası/Ulusal Yatırımlar (2) P2.c. Kentsel Yayılmayı Önleme Çalışmaları (1) P2.d. Tarımsal Arazi Kullanım Planlaması Çalışmaları (1)	7	Zayıf	<ul style="list-style-type: none">-Mekânsal planlama sistemine “baskın kırsal” ve “orta düzey kırsal” bölgelerin dâhil edilerek, “kırsal peyzaj planlama” çalışmaları yapılması-Tarımsal arazinin verimli kullanılması için, tarımsal arazi kullanım planlaması (ürün deseni) çalışmaları yapılması ve üretimin denetlenmesi-Uzaktan algılama (<i>remote sensing</i>), CBS vb. uygulamalarla Ödemiş’e dair mekânsal verilerin sayısallaştırılması-Planlar arası hiyerarşinin, yatırımlar ve mekânsal planlar arasında uyumun sağlanması ve kırsal alanlarda “doğa odaklı kentleşme modeli” uygulanması-Kentsel yayılmayı engelleyecek önlemlerin alınması, kır-kent çeperinin kırsal ve kentsel alanlar arasında bir geçiş bölgesi (tampon bölge) olarak ele alınması-Köylerdeki teknik ve sosyal altyapı problemlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik “köy tasarım rehberleri” hazırlanması
P3	P3.a. Yerel Örgütlenme Çalışmaları (2) P3.b. Kültürel ve Yerel Miras Koruma Çalışmaları (3) P3.c. Sosyal Altyapı Çalışmaları (2) P3.d. Eğitim ve Sosyal Hizmetler (2) P3.e. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmaları (2)	11	Zayıf	<ul style="list-style-type: none">-Yerel örgütlenme düzeyinin geliştirilmesi, yerel yönetimlerle birlikte kırsal müştereklerin desteklenmesi, kooperatiflerin teşvik edilmesi, eğitimler verilmesi, yeni kuşak Köy Enstitüleri kurulması-Kültürel ve yerel mirasın korunması/desteklenmesi-Kırsal alanda eğitim, sağlık vd. hizmetlerin iyileştirilmesi-Baskın kırsal ve orta düzey kırsal bölgelerdeki köylerin 6360 sayılı Büyükşehir Yasası kapsamında “kırsal mahalleler” olarak ele alınıp, ihtiyaçları doğrultusunda önceliklendirilmesi-Kırsal nüfusun “toplumsal cinsiyet eşitliğine” yönelik bilinçlendirilmesi, kırsalda “kadın emeğinin” görünür kılınması, “yerel örtük bilginin” desteklenmesi

Tablo 3.16 (devam): Ödemiş kırsal planlama kriterleri değerlendirilmesi.

P4.a. Kırsal Üretici Destekleri (3)				-Kırsal alanda küçük üreticilerin/aile çiftliklerinin, gençlerin ve kadınların desteklenmesi, kredi kolaylığı vb.
P4.b. Pazarlama Çalışmaları (1)				-Yerel ürünlerin pazarlanma kapasitesinin artırılması, markalaşma, katma değer artırılması
P4 P4.c. Sektör Çeşitliliği Çalışmaları (2)	9	Zayıf		-Kırsal alanda tarım sektörüyle uyumlu alternatif sektörlerin geliştirilmesi (ör. tarım sanayi, agroturizm)
P4.d. Tarım ve Alternatif Ekonomik Sektör Teşvikleri (3)				-Tarımsal teşvik sisteminin ve kırsal kalkınma programlarının baskın ve orta düzey kırsal bölgeler kapsamında yeniden düzenlenmesi

Kaynak: Özgün Araştırma, 2020

Tablo 3.16'ya göre, Çevresel (Ekolojik) Politikalar (P1) **11** puan, Mekânsal Politikalar (P2) **7** puan, Sosyal Politikalar (P3) **11** puan ve Ekonomik Politikalar (P4) **9** puan almıştır. Buna göre, Ödemiş kapsamında önerilen kırsal planlama politikalarının tümünün **zayıf değer ölçüğünde** olduğu tespit edilmiş ve politikaların iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

P1- Çevresel ve Ekolojik Politikalara bakıldığında; Ödemiş 2020-2024 strateji raporunda (İZKA, 2015) **2 yenilenebilir enerji** projesi yapımının tamamlanacağı belirtilirken, doğayla uyumlu yenilenebilir enerji kullanımının artırılması gerektiği belirtilmiştir (Ödemiş Belediyesi, 2020b). Ödemiş ilçesinde *atık yönetimi ve geri dönüşümünü* sağlamak amacıyla Katı Atık Tesisi yapılıma başlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2018; 2020). Ödemiş-Bozdağ'da endemik türlerin korunduğu ve korunması gerektiği ifade edilirken (İZKA, 2015); ilçede biyolojik çeşitliliğin kaybını önlemek amacıyla *ekosistem bütünlüğüne dair stratejik hedefler belirlenmiş*; ancak yıl içerisinde konuya yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Ödemiş Belediyesi, 2020a). Ödemiş ilçesinde bölünmüş yol çalışmalarına başlanmıştır ve Ödemiş 2020-2024 strateji raporunda *sürdürülebilir ulaşım sistemleri* oluşturacağı belirtilmiştir (İZKA, 2015). Ayrıca organik atıkların dönüştürülmesi amacıyla Bozcayaka köyünde 1 biyogaz tesisi kurulmuştur. Ödemiş ilçesi stratejik planında tarımsal üretime oranla yeterli soğuk hava deposunun bulunmadığı belirtilirken, 2024 yılına kadar 5 soğuk hava deposu yapılması için projeler hazırlanacağı belirtilmiştir (Ödemiş Belediyesi, 2020b). Yapılan medya

analizinde *iklim değişikliği* konusunda ilçede herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

P2- Mekânsal Politikalara bakıldığında; Ödemiş ilçesine yönelik 1/25.000 ölçekli evre Düzeni Planı, 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları bulunurken, kırsal alanlara yönelik sadece beldelerin uygulama imar planı hazırlandığı ve İzmir’e yönelik hazırlanan raporlar ve çalışmalar incelendiğinde kırsal alanlar üzerinde kentsel yayılmayı önleyecek bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Konut Envanterinde **74** Ödemiş köyünde çalışma yapılmıştır (İzmir İl Özel İdaresi, 2011). Bölceci Yılmaz’ın (2019), “6360 sayılı yasa sonrası kırsal yerleşimlerin planlanmasında köy tasarım rehberlerinin kullanılması” isimli tezi Ödemiş ilçesine yönelik köy tasarım rehberleri hazırlanmasına dair yapılmış tek çalışmadır. Medya analizi sonucunda tarımsal arazi planlamasına yönelik bir çalışma yapılmadığı belirlenmiştir.

P3 – Sosyal Politikalara bakıldığında; Ödemiş ilçesi Güneyli köyünde bulunan *Hypaipa* antik kentinde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarıyla alanın turizme kazandırılması hedeflenmektedir (Anonim h, 2020). Bademli ve Lübbey köylerinin tarihi dokusunun korunması amacıyla makale ve tez çalışmaları yapıldığı görölmektedir. Ödemiş ilçesi köylerinin bir kısmında taşımali eğitim yapılmaktadır. Kayaköy ’de bulunan ilkokula köyün etrafında yer alan 12 köyden toplu taşıma ile eğitim yapılmaktadır (Ödemiş Kaymakamlığı; Ödemiş İlçe Milli Eğitim İl Müdürlüğü Kayaköy İlkokulu, 2019). Köylerdeki ocukların eğitimine yönelik bir faaliyet yapılmazken, İzmir Büyükşehir Belediyesi “İzmir Modeli” kapsamında 2022 yılında Tarım Lisesi açılacağını ve kentlerde yaşayan çocukların kırsalda eğitim almasına yönelik çalışmalar yapılacağını ifade etmiştir (Anonim ı, 2019).

P4 – Ekonomik Politikalara bakıldığında; Ödemiş ilçesinde tarımsal kalkınma (18), sulama (9), pirini su ürünleri (1) olmak üzere **28** kooperatif bulunurken, merkezi İzmir’ de olmak üzere **3** üretici birliği (süs bitkileri, süt ve sebze fidesi) ve **6** hayvan yetiştirici birliği bulunmaktadır (Ödemiş Ticaret Odası, 2019). 2011 yılında kurulan *Ödemiş Kadın Kooperatifi* ipek dokuma çalışmalarına devam etmektedir (Anonim f, 2018). *Gereli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi* Ödemiş ilçe merkezinde 2020 yılında satış yeri açmıştır (Anonim g, 2020). Ödemiş’te kırsal üreticileri desteklemek amacıyla *Organik Tarım Projesi*, *Genç ifti Projesi* gibi

projeler yapıldığı görülmektedir. Ödemiş'te ipek böcekçiliğini canlandırmak amacıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık İzmir İl Müdürlüğü çalışmalar başlatmıştır. ÇKS sistemine kaydolan çiftçilere mazot ve gübre desteği verilmiştir (Anonim g, 2020). Ancak, tarımsal ürünlerin pazarlanmasına yönelik bir çalışma tespit edilememiştir. Buna ek olarak, İzmir Büyükşehir Belediyesi “Başka Bir Tarım Mümkün” projesi ile İzmir genelinde yerel sürdürülebilir kalkınmaya dair çalışmalar başlatmıştır.

4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kırsal alanlar tarihsel süreçte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Kırsal alanları etkileyen başlıca olayların, iklim değişikliği, keşifler, teknolojik gelişmeler, toprağın değişen mülkiyet yapısı, değişen ekonomik sistemler, savaşlar ve krizler olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, toprağın ve mülkiyet yapısının, kırsal alanların değişiminde, toplumsal ilişki ve düzeninde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Avrupa’da Feodalizm dönemine ve Osmanlı döneminde bakıldığında, köylülerin, kendi topraklarından ürettikleri ürünleri vergi olarak vermeleri ve angarya sorumluluklara sahip olmaları benzeşirken; toprağın yönetim şekli ve toprağın mülkiyet yapısından dolayı Osmanlı’da feodal ilişkilerin gelişmediği görülmektedir.

Osmanlı’da yarı feodal ilişkiler, erken Cumhuriyet döneminde özel mülkiyet hakkının gelişmesiyle beraber görülmüştür. Feodalizmin son döneminde kırsal alanda başlayan çitleme hareketleri, özel mülkiyet hakkının doğmasına yol açarken beraberinde gelişen ilkel birikim süreciyle birlikte kapitalizm ortaya çıkmıştır. Türkiye’ye baktığımızda kapitalist ilişkilerin sanayileşme süreciyle paralel olarak, pazar için üretim yapılan ve toprağın metalaştığı süreçte geliştiği görülmektedir. Dünyada kapitalizm sürecinde devam eden çitleme hareketleri, neoliberal politikalar ve kentleşme süreçleri ile birlikte bugün kırsal ve kentsel alanlarda ortak kullanım alanlarının (müştereklerin), bireysel çıkarlar doğrultusunda özelleştirildiği; doğal alanların ve tarım alanlarının farklı arazi kullanımlarına tahsis edildiği yeni bir boyut kazanmıştır. Neoliberalleşme sürecinde yürütülen bu hareket “yeni bir çitleme harekâtı” (Benlisoy, 2014) olarak da adlandırılmaktadır. Türkiye’de AB üyelik süreciyle birlikte neoliberal politikalarının benimsenmesiyle kırsal alanları etkileyecek ve bu hareketleri kolaylaştırıcı politik ve yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.

Yaşanan savaşlar, krizler, politik olaylar ve kırsal politika değişikliklerine karşı kırılgan olan kırsal üreticilerin korunmasına yönelik ortaya konulan kırsal politikalarının yeterince başarı sağlayamadığı görülmektedir. Türkiye’de kırsal alanların geçirdiği süreçler değerlendirildiğinde, kırsal alandaki emek gücü tarafından üretilen artı değerın başkaları tarafından kullanıldığı görülmektedir. Feodalizm

döneminde, Batı Avrupa'daki kırsal üreticiler Sanayi Devrimi sürecinde mülksüzleşirken, sanayileşme sürecini görece kaçırarak ve bu süreci sonradan tarımda modernizasyon, İktisat Kongreleri ve fuarlarla yakalamaya çalışan Türkiye'de ise, 1980 sonrası küreselleşme ile pekişen serbest piyasa düzeni ve buna paralel çıkarılan yasal düzenlemelerin, daha yakın zaman içerisinde kırsal üreticileri mülksüzleştirdiği görülmektedir. Bu değişim sonucunda Türkiye kırsalındaki küçük üreticiler piyasa işleyişine bağımlı hale gelmiştir. Yaşanan savaşlar ve krizler, dünya ve Türkiye kırsalında halihazırda kırılma eğilimi olan kırsal üreticiyi ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak etkilemiş ve üretimin azalmasına neden olmuştur.

Neoliberal ekonomi politikalarıyla ekonominin ve ürünlerin küresel pazarda yer alması, ucuz gıdaya erişimi sağlamış ve yerli ürün yerine, daha ucuz ithal ürünlerin tercih edilmesine sebep olmuştur. Fiyatlardaki dalgalanmalar kırsal alandaki ekonomik kazancı etkilemiş, kırdan kente göçe ve emek gücünün yer değişimine sebep olmuştur. Kentsel alanların sosyo-mekânsal olarak geçirdiği değişim ve dönüşümün kırsal alanda yaşanmamış olması kırsal alanların sosyal olarak yetersiz kalmasına ve mekânsal olarak kentsel alanlar kadar gelişmemesine neden olmuştur. Kırsal yerleşimlerin altyapı ve sosyal altyapı eksikliklerinin olması yeterince gelişmemesine neden olmuştur. Kırsal alanlarda meydana gelen sorunların kentlere de yansıdığı görülmektedir. Kırsal nüfusun azalması, kırdan kente göç, kent nüfusunun artmasına ve kentsel alanda kontrolsüz çarpık kentleşme, gecekondu, çevre sorunları, işsizlik gibi birçok soruna yol açmaktadır. Gözlemlenen bu durum, Türkiye kırsalında mülksüzleştirerek birikim (Harvey, 2004) sürecini doğrular niteliktedir. Bu durumun önüne geçilmesi için kırsalda itici faktörler oluşmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte kır-kent arasındaki ayrım gittikçe belirsizleşmektedir (Tekeli, 2004). Bundan dolayı kullanılan kavramların yerleşimleri tanımlamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Türkiye'de 5216 sayılı Kanunla (2004), kent sınırları değişirken, 6360 sayılı Kanunla (2012) kır-kent ayrımını tamamen ortadan kaldıracak biçimde köylerin mahalleye dönüştürülmesine karşın, muhtemelen gelen tepkiler ve uygulamadaki muğlaklıklar üzerine 7254 sayılı Kanunla (2020) köylere **kırsal mahalle statüsü** geri iade edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki bütün yerleşik alana kent muamelesi yapmak, yerleşimin gelişimi ve planlanmasında problemler

yaratmaktadır. Kavramsal olarak yerleşim yapısını tanımlarken yasal olarak verilen tanımlamalara bağlı kalındığı görülmektedir. Yerleşmelere ilişkin tanımlar yapılırken, yerleşmenin; iklimi, tarihi, toplum yapısı ve değerleri, yerleşmenin mekânsal gelişimi ve çevreyle ilişkisi, ekonomik ve sosyal yapısı, yerel kimliğiyle bir bütün olarak niceliksel ve niteliksel veriler değerlendirilerek tanımlanmalıdır.

Beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde kırsal alana yönelik, kavramsal, yasal, plan, proje ve hedeflerin belirlendiği tespit edilmiştir. Planlar mekânsal olarak değerlendirildiğinde, altyapı hizmetlerinin 1. ve 9. BYKP'na kadar devamlı olarak yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda, kırsal alanda altyapı problemlerinin tam olarak çözülmediği anlaşılmaktadır. Planlar sosyal açıdan değerlendirildiğinde ise, sosyal altyapının kırsal alanda sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Ekonomik açıdan 1. BYKP'dan, 5. BYKP'na kadar tarımsal sektörünün ana ekonomik sektör olduğu görülmektedir. Neoliberalizm ve küreselleşme süreçleriyle birlikte kırsal alanın sadece tarım sektörü üzerinden kalkındırılmayacağı anlaşılmış ve ürün pazarlaması, tarım dışı sektörlerle yönelim gibi ekonomik kazancı arttırmaya yönelik yeni önerilere yer verilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında itibaren Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılması için 442 sayılı Köy Kanunu, 2150 sayılı İskân Kanunu, 2644 sayılı Tapu Kanunu, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma kanunu gibi yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kırsal alanların gelişmesine için yapılmış en önemli ve en etkili projenin **Köy Enstitüleri** olduğu görülmektedir. Dönemin zor koşulları içerisinde uygulaman bir çalışma olmasına karşın kırsal alanı çok boyutlu ve işlevli olarak geliştiren ve sadece uygulandığı yerleşimi değil, çevresini de etkileyen kapsamlı bir proje olduğu görülmüştür. Ardından geliştirilen **kırsal kalkınma modellerinde**, köy enstitülerinde yakalanan başarının sağlanamadığı görülmektedir. Örnekköy, Toplum Kalkınması, Çok Yönlü Kırsal Kalkınma, Merkezköy ve Köykent çalışmalarında mekânın fiziksel gelişmesine yönelik çalışmalar yürütülmüş, halk katılımı sağlanamamış ve yukarıdan aşağı bir yaklaşımla hayat geçirilmiştir.

Kalkınma planları ışığında geliştirilen proje ve çalışmaların yukarıdan aşağı bir yapıda kurgulanması, kırsal ve kentsel alanların bütüncül bir çerçeveden değerlendirilememesi, yürütülen çalışmalarda izleme-değerlendirme-çözüm ve geri bildirim sürecinin olmaması, çalışmaların uzun vadeli planlanıp, kısa sürede son

bulması sebebiyle öngörülen ölçüde başarı sağlanmamıştır. Tüm bu yetersizlikler uzun vadede kırdan kente göçün artmasına sebep olurken, bölgeler arası eşitsizlik de giderek artmıştır. Kır-kent arasında fark ve bölgesel eşitsizliği giderebilmek açısından planlama önemli bir araç olmasına karşın, kanunların ve planların kademeli yapısından kaynaklanan eksiklikler sebebiyle, ulusal kararlar ile yerel ihtiyaçlar ilişkilendirilememiştir.

Literatürde görece yeni kullanılmaya başlanan **kırsal dönüşüm** kavramında temel amaç kır-kent eşitsizliğinin giderilmesidir. Bu amaç doğrultusunda kırsal karakter ya da geçiş özelliği gösteren yerleşimlerle kırsal alanlar arasında ilişkinin güçlendirilmesine yönelik planlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Kır ve kent arasında tampon bölge özelliği gösteren bu yerleşimlerin (kır-kent çeperlerinin) kendine yeterli hale gelmesi bu yerleşimlere yönelik yapılacak planların yerleşimin özelliğine göre yapılması gerekmektedir. Başarılı bir kırsal dönüşüm yapabilmek için, kırsalda yaşayanların, ekonomik, sosyal ve mekânsal sorunlarının çözümünde için yerelde AB'nin LEADER yaklaşımı benzeri araçların kullanılabilmesi düşünülmektedir.

İzmir'in kır-kent çeperinde bulunan Ödemiş ilçesinde gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen bulgulara göre, Ödemiş ilçesi kırsal alanlar ile ilişkisi güçlü bir yerleşimdir. Ödemiş'in kırsal karakterli bir yerleşim olmasından kaynaklı köy yerleşimlerinin (kırsal mahallelerin) sürdürülebilirliği için büyük bir önem teşkil ettiği düşünülmektedir. Başlangıçta küçük bir köy olarak kurulan Ödemiş, geçmişten bugüne tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü bir yerleşim olmuştur. İlçede tarımsal üretimden kaynaklı ticaretin gelişmesine karşın coğrafi yapısı ve İzmir'in hızlı gelişimi sebebiyle geri planda kalmıştır. Bugün İzmir genelinde bakıldığında ilçe en fazla çift bulunan yerleşimdir. Fakat ilçede yapılan araştırmalar kırsal alanlarda ciddi sosyal ve teknik altyapı eksikliklerinin bulunduğunu göstermektedir.

Ödemiş'te kırsal üreticilerin köylerden göç etme sebeplerine bakıldığında bu sorunların halen çözüme kavuşmadığı anlaşılmaktadır. Saha çalışmasında görüşülen muhtarlar, 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu (Pergel Yasası) (2004) ile kırsal alanlar mahalleye dönüştürülerek Büyükşehir belediyelerinin sorumluluğuna verilirken; 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu (2012) ile 14 Büyükşehir'in yetki alanının genişlemesinin belediyelerdeki iş yükünü artırdığını ifade etmişlerdir. Bunun sonucunda, kent

merkezlerinde var olan sorunların çözümünde sıkıntılar yaşanırken, kırsal yerleşimler ile ilgilenilmesi ve bu alanların korunması ikinci plana atılmıştır. 5747 sayılı Kanun (2008) ile belde belediyelerinin kapatılması ardından kırsal alanlara götürülen hizmetler azalmaya başlamış ve köylerin talepleri karşılanamaz hale gelmiştir.

İlçede tarım ve mera alanlarının amaç dışı kullanımının önlenmesi gerekmektedir. Ödemiş ilçe merkezi Lynch analizi ve kentsel gelişim lekesinde görüldüğü üzere, Ödemiş ilçesinin tarımsal alanlarla çevrili olmasında dolayı her yönden kent tarım alanlarına doğru yayılmaktadır. Gelişme yönü dışındaki yönlerde tarım alanlarını korumak için tampon bölge oluşturulmalıdır. Çalışmada, öneri kırsal planlama kriterleri değerlendirme sistemi kapsamında kırsal alanların sürdürülebilirliği için **4 politika** ve **19 kriter** belirlemiş ve yapılan mülakatlar, yerinde gözlemler ve ilgili literatürden derlenerek önerilen kırsal planlama politikalarının tümünün Ödemiş kapsamında **zayıf değer ölçeğinde** olduğu tespit edilmiş ve bu politikaların iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

P2 – Mekânsal Politikalarda yer alan kentsel yayılmayı önleyici çalışmalara yönelik yapılan medya analizinde bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. **P4 – Ekonomik Politikalarda** yer alan kırsal üretici desteklerine yönelik yapılan araştırma ile kurumlarla yapılan görüşmeler karşılaştırıldığında, iki kaynaktan edinilen bilgilerin uyumlu oldukları görülürken; çiftçiler ile yapılan mülakatlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda orta düzeyde yapılan tarımsal desteklerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

İleride yapılacak çalışmalarda, Ödemiş'in kırsal karakterli bir yerleşim olduğu göz önüne alınması ve ilçede kırsal mahallelerin sürdürülebilirliğinde rolü göz önünde bulundurularak proje ve plan çalışmaları yürütülmesi önerilmektedir. Kırsal yerleşimlerin ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinin ancak kırsalın itici faktörlerinin elimine edilerek kırdan kente göçün engellenmesi sonucunda tesis edilebileceği düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

Abay,C., Olhan, E., Uysal, Y., Yavuz,F., Türkekul,B., Türkiye’de Tarım Politikalarında Değişim, *Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak 2005, (2005). Ankara. Erişim adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/1ce689121e39821_ek.pdf?tipi.

Acari, E. *Terkedilmiş Yerleşimlerin Geleceği (İzmir-Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, (2015).

Ağanoğlu, H., “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç”, İstanbul: Kum Saati Yayınları, (1996).

Akarsu, R., “Erken Tunç Çağı Sonu ve Orta Tunç Çağı’nda Güneybatı Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2),209-216, (2014).

Akdağ, M.,” Celali İsyenlarının Başlaması”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*,4(1),23-50, (1946).

Akdağ, M., *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyenları*. İstanbul: Cem Yayınevi, (1995).

Aksoy, S., *100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, (1971).

Aksoy, A., “Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişimi”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3),31-37, (2016).

Akşit,B., *Türkiye’de Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği Yayınları, (1967).

Akşit, B., *Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları: 1960-1980*, Ankara: Maya Matbaacılık, (1988).

Aktan, C. Ç., “Osmanlı İltizam Sistemi”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, 71, 73-79, (1991).

Akyüz, Y., *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2007*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, (2007).

Alkan, A., Duru, B., 20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce, (Çev: A. Alkan ve B. Duru), İmge Yayınevi, (2002).

Altınoluk, Ü., “Ulusal Mimarlık Kimliği, Ödemiş’te Cumhuriyet Dönemi”, *Mimarist*, 8,34-38, (2003).

Anonim a, “Tarım Arazileri Miras Yoluyla Bölünmeyecek [online]”, (08.02.2021), <https://www.haberler.com/tarim-arazileri-miras-yoluyla-bolunmeyecek-6110684-haberi/>, (2014).

Anonim b, “Anayasa Mahkemesi, Bin 145 Belediyenin Tüzel Kişiliğini Sonlandıracak Yasayı Esastan Görüşmeye Başladı [online]”, (08.02.2021), <https://www.haberler.com/anayasa-mahkemesi-bin-145-belediyenin-tuzel-haberi/>, (2008).

Anonim c., “30 Milyon Dolarlık Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi Hayata Geçiyor [online]”, (10.01.2021), <https://www.ifad.org/en/web/latest/news-detail/asset/39059014>, (2013).

Anonim d, “Ödemiş’e Ulaşım [online]”, (28.03.2021), <http://odemis.gov.tr/ulasim-bilgileri>.

Anonim e, “Genel Bilgiler Ödemiş [online]”, (28.03.2021), <https://www.odemis.bel.tr/odemis/genel-bilgiler.html> .

Anonim f, " Ödemiş Kadın Kooperatifi 7 yaşını kutluyor [online]”, (24.12.2011), <https://www.haberturk.com/izmir-haberleri/65617519-odemis-kadin-kooperatifi-7-yasini-kutluyor> .

Anonim g, “Başkan Soyer Ödemiş’te İki Projeyi Hayata Geçirdi [online]”, (16.08.2018), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/baskan-soyer-odemiste-iki-projeyi-daha-hayata-gecirdi-1758783> .

Anonim h, “İzmir Ödemiş’teki Hypaipa Antik Kenti Gün Yüzüne Çıkıyor [online]”, (6.12.2020), <https://www.evrensel.net/haber/420453/izmir-odemisteki-hypaipa-antik-kenti-gun-yuzune-cikiyor> .

Anonim ı, “Çiftçi Doğduğu Yerde Doyacak Kentli Adil Gıdaya Ulaşacak[online]”, (20.01.2021), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/ciftci-dogdugu-yerde-doyacak-kentli-adil-gidaya-ulasacak/44587/156> .

Arat, K.,” Türkiye’de optimum döviz kuru rejimi seçimi ve döviz kurlarından fiyatlara geçiş etkisinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Uzmanlık yeterlilik tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, (2003).

Armağan, G. “Kırsal Kalkınmanın Planlanması Ve Uygulanması [online]”, (27.02 2021),https://gokselarmagan.com/Kırsal/06_Kırsal_Kalkınmanın_Planlanması_Uygulanması.pdf , (2021).

Arslan, R., “Diyarbakır Yöresi Verileri Ve Kalkınma Yaklaşımları”, *İstanbul Journal Of Sociological Studies*, 0(13), 73-83, (2011).

Atlı, F., Güler, S., Işıklı, E., & Pekince,Ö., Son 15 Yılda Türkiye’de Tarımsal Girdilere Verilen Sübvansiyonlar, *Türkiye Birinci Tarım Ekonomisi Kongresi*.8-9 Eylül 1994, İzmir, 56-67, (1994).

Aydemir, C., Yılmaz Genç, S.,” Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm”, *Electronic Journal Of Social Sciences*,10 (36), (1304-0278),226-241, (2011).

Ayhan Selçuk, İ., *Tarihi Amaçlı Yapıların Korunmasında Ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının Hazırlanmasında Bir Belirleyici Olarak Trafik Kaynaklı Titreşimlerin Ölçülmesi Ve Modellenmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2013).

Aygül Alan, G., “Roma Dönemi Siyaset Ve İletişim”, (ed: E. İnan), Seçeneklere ve Seçilenlere Politik Dünya, İstanbul: Referans Akademik Kitaplar, (2010).

Aysal, N., “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 267-282, (2005).

Baltacı, A., “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1),231-274, (2018).

Başaranbilek, E., “Geçmişin İzinde: Ödemiş’te Yıldız Oteli, Keçeci (Zade) Hanı ve Çevresi”, *Ege Mimarlık*,45,39-42, (2003).

Başaranbilek, E., “Ödemiş ve Küçük Menderes Havzası* (Kent-Köy Bağlamında Bütüncül Koruma”, *Tire Araştırmaları Sempozyumu*, (2015).

Başbüyük, A.,” Mesudiye (Ordu) Köykent Projesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*,9 (11), (2011).

Barkan, L.Ö., *Türkiye’de Toprak Meselesi.1*, İstanbul: Gözlem Yayınları, (1980).

Beaud, M., *Kapitalizmin Tarihi 1500-2010*, (Çev: F. Başkaya), Dost Kitapevi, (2003, [1981]).

Benlisoy, S., “Müşterekler Üzerinde Piyasa Baskısı”, *5. Yeşil Ekonomi Konferansı*, (2014). İstanbul, <http://tr.boell.org/tr/2014/11/05/musterekler-uzerinde-piyasa-baskisi>, Erişim tarihi: 19.12.2020.

Berdeque, A.J. Rosada, T. Anthony, j. B., “The Rural Transformation”, <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/51569/IDL-51569.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (2013).

Berktaş, H., *Kabileden Feodalizme*, İstanbul: Sistem Yayıncılık,236-238, (1989).

Bernal, D. J., *Tarihte Bilim 1*, Çev: T. Ok), Evremsel Basım Yayın, (2009, [1969]).

Bilen, M., Şan, K. M., & Aydın, K.M. “Yoksulluk Sorunu Üzerine”, *Sosyal Bilimler Dergisi*,1,1-26, (2005).

Bilgin, V., “Sosyal Devlet Nereye Gidiyor veya Sosyal Devletin Alternatifleri Nelerdir”, *Siyaset ve Toplum*, 31-24, (2005).

Bingöl, O., “Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları Helenistik Dönemde Anadolu [online]”, (6 Mart 2021),

<https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-HelenistikDonemdeAnadolu/>,
(2009).

Birecikli, B.İ., “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”,
Akademik Bakış,2(3),211-226, (2008).

Bohl, C. C., Plater-Zyberk, E. Building Community across the Rural-to-Urban
Transect, [https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/building-community-across-](https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/building-community-across-the-rural-to-urban-transect.pdf)
[the-rural-to-urban-transect.pdf](https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/building-community-across-the-rural-to-urban-transect.pdf), (2006).

Bollukcu, P. Açıksöz, S., “Kalkınma Planlarının Kırsal Kalkınma Açısından
Değerlendirilmesi Ve Bartın-Arıt Çayı Havzasına Yansımaları”, Peyzaj Mimarlığı 5.
Kongresi, Erişim Adresi:
https://Www.Academia.Edu/33256789/Kalkınma_Planlarının_Kırsal_Kalkınma_Acı_sından_Degerlendirilmesi_Ve_Bartın_Arıt_Cayı_Havzasına_Yansımamaları, (2013).

“1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri Ve 1931”, Birinci Türkiye
Ziraat Kongresi”, *Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social
Sciences*, 23,33-82, (2016).

Boto, I., & Fotabong, E., “Resources on Rural transformation in Africa: Briefing no.
24. *Reading Materials for the 16th Brussels Development Briefing on rural
transformation in Africa*, (2012).

Bölceci Yılmaz, B., *Kentsel Alanlarda Koruma Kullanma Dengesi Temelinde Yeşil
Yolların Tasarlanması: Ödemiş (İzmir) Örneği*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,
Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri
Enstitüsü, (2019).

Bronowski, J., İnsanın Yükselişi Türümüzü n Biyolojik ve Kültürel Evrimine Renkli
Bir Bakış, (Çev: A. Göker), Say Yayınları, (2009, [1973]).

Brown, D.L.,” How Mobilities are Restructuring the Rural-Urban Periphery,
Agriculture in an Urbanizing Society, Conference”, *Wageningen University*,
Wageningen, (2012).

Buluş, A. ve Kabaklarlı, E., “1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,10,1-22, (2010).

Bulut, A., *Küreselleşme Ve Neoliberal Kentleşmenin Çevresel Sürdürülebilirlik Üzerindeki Etkisinin Kapalı Konut Siteleri Üzerinden İncelenmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2019).

Bulut, M., “1929 Dünya Ekonomik Buhranı Ve Türkiye’de Devletçiliğe Geçiş”, *Dünya Kent Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, 26.77-101, (2003).

Can Oğuz, S., Urban Change Dynamics: İzmir Case, 1927-2010, Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2013).

Cem, İ. *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Kültür Yayınları, (2018).

Ceyhan Koç, İ., “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, *Atatürk Dergisi*,3(1),145-167, (2000).

Ceylan, S. Ve Somuncu, M., “Kırsal Dönüşümünü Kavramsal Bakımdan Yeniden Düşünmek”, *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*,1141-1555, (2018).

Çakıroğlu, Y., *Kırda Sanatın Rolü ve Sanat Köyleri; Konya Sonsuz Şükran Köyü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2018).

Çataloluk, C. “Osmanlı Devlet Bütçesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4, 497-515, (2015).

Çelik, F., “İç Göçlerin İtici Ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,27, 149-170, (2006a).

Çelik, H.,”Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma Politikaların: Güneydoğu Anadolu Projesi İçin Bir Değerlendirme”,*İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 1, 29-48, (2016).

Çelik, M. Dağ, M., “Kapitalist İktisadi Düşüncenin geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme”, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 2,50-70, (2017).

Çelik, Y.M., “Boyutları Ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,32,57-73, (2012).

Çelik, Z., “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Planlama Dergisi*,61-71, (2005).

Çelik, Z., *Türkiye’de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2006b).

Çımrın Kökalan, F., "Küreselleşme, Neoliberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23,195-203,(2009).

Çolakoğlu, E., “Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy- Kent Projesi”, *Zkü Sosyal Bilimler Dergisi*, 38(6), 187–202, (2007).

Çörek Öztaş, Ç. *Büyükşehir Belediyelerinde Kentleşen Kırsal Alanların Planlama Sorunlarına Yönelik Sürdürülebilir Model Önerisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (2017).

ÇŞB, İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.00 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu, (2014).

ÇŞB, İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği Plan Açıklama Raporu, (2020).

ÇŞB, Kentsel-Kırsal Nüfus Oranı [online]”, (18.05.2021), Küreselleşmenin Tarihiçesi [online]”, (18.05.2021), https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670#_edn1, (2020).

Dalan Polat, G., “İzmir Aliağa Horozgediği Köyü’nde Kırsal Dönüşümün Eleştirel Ekolojik Sağlık Antropolojisi”, *Journal Of Economy Culture And Society*,60,245-274, (2019).

Demirkıran, S., *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği.*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Trakya, (2008).

Dernek, Z., “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*,1(1),1-12, (2006).

Devrim Genç, U., Kırsal Yerleşimlerin Koruma Sorunsalının İrdelenmesi Ve Model Geliştirilmesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2019).

Dikmen, N.,” Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik Ve Siyasi Sonuçları”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*,2,137-159, (2005).

Dobb, M., *Kapitalizmin Dünyü Ve Bugünü*, (Çev: F.Kantur),İşletim Yayınları, (1990, [1963]).

Dobb, M., *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*, (Çev: F. Akar), Belge Yayınları,31-64, (1992,[1958]).

Doğanay, “F., Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler Ve Geliştirilen Politikalar”, *Planlama Dergisi*,2/3.90-96, (2002).

DPT, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu (Rapor No: DPT:2522), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, (2000).

DPT, Kalkınma Planları, 1963-2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>, (2020).

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Su Havzaları, Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2001).

Duman, Z. M., “Neo-liberal Küreselleşmenin Zaferi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1),666-700, (2011).

Duran, C., *Derin Komplo: Türkiye’nin Yeniden İşgali*. İstanbul: İleri Yayınları, (2008).

Ecemiş Kılıç, S., “Türkiye’de Bölgesel Planlama Ve Bölgesel Örgütlenmeye İlişkin Sorular”, *Planlama Dergisi*,1, (2004).

Elçin, B. A., “Küreselleşmenin Tarihçesi [online]”, (27.02.2021), <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> (2012).

Eldem, V., *Harp Ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1994).

Eminağaoğlu, Z. Çevik, S., “Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi”, *Planlama Dergisi*, 32, 72-81, (2005).

Erdönmez, C., “Köykent: Olumlu Ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*,2,35-51, (2005).

Erez, E., *Feodal Sistemin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2017).

Ersoy, M., *Planlama Kuramına Giriş*, (2016).

Eryılmaz, B., *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul: İşaret Yayınları, (2017).

Faulkner, N. *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*, (Çev: T. Öncel, Yordam Kitap Basın ve Yayın, (2013).

Federici, S. *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, (Çev: B. Tanrısever). İstanbul: Otonom, (2019) [2004].

Gallent, N., Andersson, J., & Bianconi, M., *Planning on the Edge*. Routledge, (2006).

Genç, F., “Çitlemeler ve Politikanın Yitimi: Türkiye’de Güncel Kentsel Rejim”, *Praksis*, 49, 9-38, (2019).

Geray, C., “Toplum Kalkınmasında Halk Katılışları, Destekli İmece ve emanet Usulü Uygulama”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi ,20 (2), (1965).

Geray, C., *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler)*, Ankara: Sevinç Matbaası, (1974).

Geray, C. Keleş, R. Yavuz, F. Şehircilik Sorunlar- Uygulama ve Politika, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, (1978).

Geray, C., Kırsal Kalkınma Yönetileri, İlçe Yerel Yönetimi Ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi, *Çağdaş Yerel Yönetimler*,8,11-42, (1999).

Geray, C., Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları, İstanbul: İletişim Yayınları, (2011).

Giray, H. F. Akın, A. Gün, S., Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler, *Türkiye Beşinci Tarım Kongresi*, Tokat, (2004).

Gönüllü Atakan, A., *Kırsal Dönüşüm Sürecinde Kadınların Değişen Ataerkil Deneyimleri: Bir Orta Anadolu İlçesi-Avanos-Örneği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (2014).

Göze, A., *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş.,58-73, (1995).

Gül, M. M., *Birgi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Koruma İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (1995).

Gülçubuk,B., *Kırsal Kalkınma Çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Yeri ve İşlevi (Bu Kuruluşun Uzunyayla Uygulaması)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (1997).

Gülçubuk,B. Ve Yıldırak, N. Ve Kızılaslan, N. Ev Özer,D. Ve Kan,M. Ve Kepoğlu, A., “Kırsal Kalkınma Yaklaşımları Ve Politika Değişimleri”, Kırsal Kalkınma Yaklaşımları Ve Politika Değişimleri”, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, (2010).

Güler, K., *Türkiye'de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2016).

Günay, D., “Sanayi ve Sanayi Tarihi”, *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 8-14, (2002).

Güneş, G., *Sosyal- Ekonomik- Kültürel Açından Ödemiş Kenti (1908-1950)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkıpları Enstitüsü, (1997).

Güneşer Bozdağ, E., “Türkiye İktisat Kongresi-İzmir 1923: Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Atılan İlk Tohum”, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*,27,39-42, (2018).

Güran, T., “On dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-Ekonomik Özellikleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41, 1-4, (1985).

Güran, T., “Orta Çağda Avrupa Toplum ve Ekonomisi.”, (eds: B. Erdem ve H. İslatince), İktisat Tarihi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, (2013).

Güresinli, N. C. (2015). *Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımsal Destekleme Politikaları ve Yapısal Politikalarının Tarihi Gelişiminin Değerlendirilmesi*, (Ab Uzmanlık Tezi). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Harari, Y. N., *Sapiens: A brief history of humankind*. Random House, (2014).

Harvey, D., “The Right To The City”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941, (2003).

Harvey, D., *Yeni” Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim*, (Çev. E. M. Dinçer,) *Praksis*, 11, 23-48, (2004).

Hatıpler, M., *Osmanlı Toprak Rejimi Ve Tarihsel Süreç İçinde Kooperatifçiliğimiz*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ, (2010).

Haytoğlu, E., “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,3,46-54, (1997).

Hazar, D., Kır-Kent Çeperine Ekolojik Yaklaşım, *Şehir ve Toplum Dergisi* No. 7, Marmara Belediyeler Birliği, 135-142, (2017).

Hazar, D., “Müşterekler Tartışması Ekseninde Mera Alanları,” *Beyond İstanbul* No. 6, Mekânda Adalet Derneği, 122-129, (2018).

Hazar Kalonya, D. Ayalp, E., Karakaya Ayalp, E., Candan Demirkol, E., Özden, F., Yıldız, M. Y., Kocagöz, U., Çelik, Z., “Korona Günlerinde Tarım ve Gıda Politikalarını Yeniden Düşünmek”, *Spektrum 02: Pandemi ve Post-pandemide Toplum ve Mekân: Görüşler, Öngörüler, Öneriler*, 117-119, (2020).

Heaton, H., *Avrupa İktisat Tarihi 1*, (Çev: M.A Kılıçbay ve O. Aydoğuş), Teori Yayınları,148-168, (1985).

Hilton, R., “Feodalizmden Kapitalizme Geçiş”, (Çev: M. Gürer ve S. Sökmen), Metis Yayınları, (1984, [1978]).

Hoell, G., *Tarımda Kapitalizmin Gelişmesi Ve Toprak Rantı*, (Çev; A Doğkan), Bilim Yayınları, (1975).

Howard, E. *Garden cities of to-morrow*. Routledge. (2013) [1898].

Huberman, L., *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev: M. Belge), İletişim Yayınları, (2002, [1936]).

Işık, N. Baysal, N., “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), (2011).

İnalcık, H., “*Osmanlı imparatorluğu klasik çağ (1300-1600)*”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2003).

İnalcık, H., *Osmanlı imparatorluğunun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi (Cilt.1)*, İstanbul: Eren Yayıncılık, (2004).

İzmir Büyükşehir Belediyesi., Küçük Menderes Havzası Sürdürülebilir Kalkınma ve Yaşam Stratejisi, Rapor, İzmir, (2016).

İzmir Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, (2018).

İzmir İl Özel İdaresi (2011). İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Konut Envanteri

İzmir Ticaret Odası, (2016).

İZKA., 2014-2023 İzmir Bölge Planı İlçe Toplantıları Ödemiş İlçe Raporu. (2013).

İZKA., İzmir Kalkınma Ajansı İzmir Bölge Planı 2014-2023, İzmir, (2015).

Kalkınma Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu, (2018).

Kalkınma Bakanlığı, “Kalkınma Planları [online]”, (19, Nisan,2021), <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>, (2021).

Karadağ Ağkurt, G., “Kentleşme Ve Çevre Sorunlarına Alternatif Bir Çözüm: Bahçe Kent Modeli'nin Kent Bilim İçerisindeki Yeri [online]”, (7, Mayıs,2021), <https://atauni.edu.tr/yuklemeler/0598cd5183a89f29b592b1abe7d6bcd4.pdf>, (2014).

Karakaya Ayalp, E., Alpaykut Bayrak, S. S. Kırsal-Ekolojik Müşterekler: İzmir Mera Alanları Vakası, Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, No. 3, 107-110, (2018).

Karakoç, E., “Büyük İskender Ve Helenistik Dönem [online]”, (3 Mart 2021), https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/vedat.keles/135170/BUYUK_ISKENDER_ve_HELENISTIK_DONEM_Dr._E.pdf, (2014).

Kayan, A., “Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,9,103-134, (2012).

Kaymak, M., “Tarımda Kapitalist Dönüşümün Klasik Modeli: İlkel Birikimden Tarımsal Kapitalizme İngiliz Tarımı”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 25(2), (2010).

Kazas, J., *Endüstriyel Miras Kapsamındaki Alanların Kentsel Yenilemeyi Oluşturmadaki Rolünün İrdelenmesi: Ödemiş Örneği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2008).

Kazgan, G., *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkincil Küreselleşmeye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2006).

Keleş, R., *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Umut Matbaası, (1998).

Kenanoğlu, M.M., "1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulanması", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 107-138, (2006).

Kepenek, Y. Ve Yentürk, N., *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, (2001).

Kerov, V., "İlkel Topluluk Köleci Toplum Feodal Toplum Kapitalist-Öncesi Biçimler", (Eds: Zubritski, Y., Mitropolski, D., Kerov, V.), (Çev, S.Belli), Sol Yayınları, (1995).

Keskin, B., *Belgeler Eşliğinde Ödemiş Yazıları 2*, İzmir/Ödemiş: Efe Ofset Matbaacılık Yayıncılık, (2013).

Keyder, Ç. Tabak, F., *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, İstanbul.: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (1998).

Keyder, Ç. Yenal, Z. *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları. ISBN:978-975-05-1160-0, (2015).

Kırby, F., *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Ankara: İmece Yayınları, (1962).

Kızılaslan, H. Hanedar, C. Ünal, T. Kızılaslan, N. Kızıloğlu, R., "Türkiye'de Kırdan Kente Göç Olgusunun Aile Çiftçiliği Üzerine Etkileri", *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu* (30-31 Ekim 2014), https://www.academia.edu/40652865/T%C3%BCrkiye_de_K%C4%B1rdan_Kente_G%C3%B6%C3%A7_Olgusunun_Aile_%C3%87ift%C3%A7ili%C4%9Fi_%C3%9Czerine_Etkileri, Ankara, (2014).

Kocabaş, K., *Köy Enstitülerinden Günümüze Eğitim Ve Arayışlar*. Ege Bölgesi Sanayi Odası (2019).

Köymen, O., *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, (1999).

Köymen, O., *Kapitalizm Ve Köylülük: Ağalar, Üretenler Ve Patronlar*, İstanbul: Yordam Kitap, (2008).

Köymen, O., *Sermaye Birikirken Osmanlı Türkiye Dünyası*, İstanbul: Yordam Kitap, (2014).

Kut Görgün, *6360 Sayılı Yasa Sonrası Kırsal Yerleşimlerin Planlanmasında, Köy Tasarım Rehberlerinin Kullanılması*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (2017).

Lefebvre, H., *Kentsel Devrim*, (Çev: S. Sezer), Sel, 7-26, (2011, [1970]).

Lynch, K., The image of the environment. *The image of the city*, 11, 1-13, (1960).

Marx, K., “Kapital 1.Cilt”, (Çev: M. Selik ve N. Satlıgan), Yorgan Kitap, (2018, [1867]).

Metintaş, Y. M ve Kayıran, M., “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri Ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, *Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences*, 23,33-82, (2016).

Moore, B., Diktatörlüğün Ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun Ve Köylünün Rolü, (Çev: Ş.Tekeli ve A. Şenel), V Yayınları, (1989, [1966]).

Okçuoğlu, G. ve Önder, İ., “Aşarın Kaldırılması”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45,1-4, (1987).

Olgun, A.F., Sevilmiş, G., “AB'de LEADER Yaklaşımı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24 (1), 99-108, (2018).

Ortaylı, İ., *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayın, (1987).

Ortaylı, İ., *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, (2008).

Ödemiş Belediyesi, 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı,(2014).

Ödemiş Belediyesi.,1/25.000 İzmir Doğu Bölgesi Nazım İmar, (2020).

Ödemiş Belediyesi (2020a). 2020 Performans Programı.

Ödemiş Belediyesi (2020b). 2020-2024 Dönemi Stratejik Planı.

Ödemiş Kaymakamlığı Ödemiş İlçe Milli Eğitim İl Müdürlüğü Kayaköy İlkokulu, (2019). Kayaköy İlkokulu 2019-2023 Stratejik Planı, Erişim Adresi: http://kayakoyilkokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/18/729952/dosyalar/2020_01/08114347_KAYAKOY_YLKOKULU_2019-2023_STRATEJYK_PLAN.pdf?CHK=9dad6cf47593c104d39df314a9e980e4

Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü (2020). Mülakat, Eylül 2020

Ödemiş Kaymakamlığı, “Sağlık Grup Başkanlığı [online]”, (6.04.2021), <http://odemis.gov.tr/saglik-grup-baskanligi>, (2021).

Ödemiş Ticaret Odası, 2019 Yılı Ödemiş Ekonomik Raporu, (2019).

Öğdül, H. Uluçay, H. Öngel, H., Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri, SOBAG, (2007).

Öğdül, H., “Kırsal Yerleşmeler ve Planlama Sorunları”, “(Ed : Öğdül, H.)”, Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar 1999-2009, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları,(2013).

Önal, E.N., “Kırsal Dönüşüm Programlarının Ekonomi Politikği”, *İktisat Dergisi*, (2006).

ÖYKAM, (2020).

Özcan, Ü.,” İç Göçler Nedenleri Sonuçları ve Çözüm Önerileri, *Planlama Dergisi*, 1(2),67-70, (1990).

Özdemir, Z., Türk Tarımında Destekleme Uygulamaları ve Sonuçları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47-56, (1991).

Özdemir, E., & Kaptan Ayhan, Ç. “Slow City Concept: A Model For Sustainable Development and High-quality Life in The Globalizing World: In Case of Gökçeada”, *Journal of Awareness*,s 5 (2), 85-102, (2020).

Özel, S.,” Atatürk döneminde Türkiye Ekonomisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*,2.235-248, (2002).

Özkan, A., “Türkiye’de Köylülüğün Çözülme Süreci”, *Planlama Dergisi*, 4,1-28, (2003).

Özkan, Ş. Ve Üreten, H., “Feodalizm/Feodalite”, “(Ed (Cevizci, A.))”, *Felsefe Ansiklopedisi*,6, Ankara: Ebabil Yayıncılık,429-448,(2009).

Öksüz, E.,” Feodal Düzen Ve Sosyal Değişmeler”, *İstanbul Journal Of Sociological Studies*”. 0,81-92, (2011).

Özkardeş, Ö., “Cumhuriyetin İlk Yılları Ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi”. *Gümrük Ve Ticaret Dergisi*,6,25-34, (2015).

Özkan, G., Karaköy, F., “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Tarımsal Desteklerin Değerlendirilmesi”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6),139-157, (2018).

Öztürk, Ş., “Kırsal Yoksulluk ve Neoliberal Ekonomi Politikaları”, *The Journal of International Social Research*,1, (2008).

Öztürk, S. *Devrekani Çayı Alt Havzası’nın Yönetim Planının Geliştirilmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara, (2011).

Pirenne, H., *Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik Ve Sosyal Tarihi* (Çev: U.Kocabaşoğlu), İletişim yayınları,(2005).

Pirenne, H., *Ortaçağ Kentleri*, (Çev: Ş. Karadeniz), İletişim yayınları, (2012).

Polat, Y. A., “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Bütüncül Bir Bakış: Elâzığ Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 185-202, (2000).

Recep, A.,”1914’. ten 2014’e 10’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak”,(ed: Dr.Öğr.Alb. Zekeriya Türkmen), Uluslararası Sempozyum, Harp Akademieri Basımevi, İstanbul 20-21Kasım 2014, (2014).

Resmî Gazete, Belediye Kanunu, 5393, (2005).

Resmî Gazete, Büyükşehir Kanunu, 5216, (2004)

Resmî Gazete, Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5474, (2008).

Resmî Gazete, Büyükşehir Kanunu, 6360, (2012).

Resmî Gazete, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 4753, (1945).

Resmî Gazete, İmar Kanunu, 3914, (1985).

Resmî Gazete, İskân Kanunu, 2510, (2006).

Resmî Gazete, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu, 7254, (2020).

Resmî Gazete, Köy Enstitüleri Kanunu, 3803, (1940).

Resmî Gazete, Köy Kanunu, (336),442, (1924).

Resmî Gazete, Maden Kanunu, (446),3213, (1985).

Resmî Gazete, Mera Kanunu, 4342, (1998).

Resmî Gazete, Tapu Kanunu, (312),2644, (1934).

Resmî Gazete, Tarım Kanunu, 5488, (1934).

Resmî Gazete, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanunu, 7255, (2020).

Resmî Gazete, Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu, 5403, (2005).

Resmî Gazete, Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu, 6357, (2014).

Resmî Gazete, Turizm Teşvik Kanunu, (262),2634, (1982).

Sârı, M., *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar İskân Faaliyetleri (1923-1938, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Bilim Dalı, Konya, (2011).

Şahin, R., “Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu’nda Neden Başlamadı?”, *Business Economics and Management Research journal*,2(1),1-16, (2019).

Savaş, Z.Ş., “Kent Planlama ve Kentsel Altyapı İlişkisinin Evrimi”, *Planlama Dergisi*, 28(1),6-12, (2018).

Şener, S., “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,7,73-92, (2004).

Şenli, S., *Ödemiş Yöresinde Geleneksel Köy Mimarisinin Araştırılması Ve Koruma Sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, (1997).

Şerefoğlu, C., Kantar, F., “AB Kırsal Kalkınma Programında LEADER Yaklaşımı Ve Türk Tarım Politikalarının Yaratacağı Etki”, (eds: C.C. Aktan ve F. Altunyuva ve A.K. Çetin ve A. Dursun ve Ö. F. Aladağ ve S.G. Gökçe), *1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Malatya*,185-193, (2011).

Shiva, V . *Tohum ve Gıdanın Geleceği Üzerine Manifestolari*, (Çev;A. Doğan). Sinek Sekiz Yayınevi, (2017, [2007]).

Simavlı, S. A., *Kırsal Planlama Köy Tasarım Rehberlerinin Uygulanabilirliği: Kocaeli Örneği*, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Bölümü, İstanbul (2013).

Sivas, H., “Eski Anadolu Tarihi ve Uygarlıkları”, (Ed: T. Sivas), Genel Uygarlık Tarihi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, (2019).

Spinney, L, “Is Factory Farming to Blame for Coronavirus? The Guardian”, (2020). <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/28/is-factory-farming-to-blame-for-coronavirus>, Erişim tarihi: Temmuz 2020.

Susam, N. Ve Bakkal, U., “Türkiye’de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi Ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri” *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,10(1),327-357, (2008).

Şimşek, G., & Mercanoğlu, C., “Bir “Planlama Örneği” Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi”, *Planlama Dergisi*, 28, (2018).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı., Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri, (2004).

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı II Tarım Şurası., Kırsal Kalkınma Politikaları KomisyonRaporu,(2004).ErişimAdresi:[https://www.turktob.org.tr/uploads/plugo/TARIM%20%C5%9EURASI/II.TARIM%20ORMAN%20%C5%9EURASI/II.%20TARIM%20%C5%9EURASI%208\)%20KOM%C4%B0SYON%20RAPORU,%20K%C4%B1rsal%20Kalk%C4%B1nma%20Politikalar%C4%B1.pdf](https://www.turktob.org.tr/uploads/plugo/TARIM%20%C5%9EURASI/II.TARIM%20ORMAN%20%C5%9EURASI/II.%20TARIM%20%C5%9EURASI%208)%20KOM%C4%B0SYON%20RAPORU,%20K%C4%B1rsal%20Kalk%C4%B1nma%20Politikalar%C4%B1.pdf).

Tarım ve Orman Bakanlığı İzmir İli Gıda Tarım İl Müdürlüğü,(2020).

TDK,(2020). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.06.2020.

Tekeli, İ ve İlkin, S., *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi, (1977).

Tekeli, İ., Türkiye'de Kent Bölgeleri Üzerine Düşünmek. Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, Ankara, (2004).

Tekeli, İ., *Dünya'da ve Türkiye'de Kent-kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*, Ankara: İdealkent Yayınları, (2016).

Tekeli, İ., "Türkiye'de Bölge Planlamanın Öyküsü Ve Beşeri Coğrafyayla İlişkisi Üzerine", *Beşeri Coğrafya Dergisi*,1(1),39-50, (2013).

Tekeli, İ. İzmir ili/Kenti İçin Bir Tarımsal Gelişme Ve Yerleşme Stratejisi İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, (2018).

Tekeli, İ." Cumhuriyet Dönemi Boyunca Kırsalın Geçirdiği Dönüşüm Ve Kırsaldan Kopuş", *Efil Journal Of Economic Research*,2(6), (2019).

Ticaret Bakanlığı, 2018 Yılı Pamuk Raporu, (2019).

TMMOB," On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)" Üzerine TMMOB Görüşü", Ankara, (2019)

Tokgöz, E., Birinci Dünya Savaşında Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,7(13), (2018).

Token, H. İ., *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Ankara: İletişim Yayınları, (1934).

Toprak, Z., *Türkiye’de Ekonomi Ve Toplum (1908-1950) İttihat-Terakki Ve Devletçilik*, İstanbul: Tarım Vakfı Yurt Yayınları, (1995).

Toprak, N.G., *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi Ve Köy Enstitüleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, (2008).

Tosun,E., Türkiye’de 1950’lerden Günümüze Kırdan Kente İç Göçün Belli Başlı Nedenleri ve Sonuçlarının Sosyolojik Olarak Değerlendirilmesi, https://www.researchgate.net/publication/335175737_Turkiye'de_Kirdan_Kente_Gocun_Nedenleri_ve_SonucLari, (2019).

Tören, T., *Yeniden Planlanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı Ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Sosyal Araştırma Vakfı, (2007).

Tuğaç, Ç., “Küreselleşme Ve Neoliberalleşme Sürecinde Dünyada Ve Türkiye’de Kentleşme Ve Konut Politikaları”, (Ed: H. Babacan), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar-2*, Ankara: Gece Kitaplığı, 77-96, (2020).

Turan, O., *Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1965).

Turan, Z., “Dünyadaki Ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*,4(1),56-80, (2011).

Tüik, <https://www.tuik.gov.tr/>, (2020).

Tülek, B., Saner,S.H., Kaderine Terk Edilmiş Bir Köy Olarak Lübbey Köyü Peyzaj Özelliklerinin İncelenmesi, *European Journal of Science and Technology*,18,(2020).

Türen, Ö. A. Köy Enstitüleri Dosyası Türk Rönesansı, İstanbul: Destek Yayınları, (2020).

Tütengil, C.O., *Kırsal Türkiye’nin Yapısı Ve Sorunları*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, (1979).

Tütengil, O. C., *Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, (1977).

Tüzün, G., *Havza Planlama Ve Yönetiminde Yöntem Arayışı: Meriç-Ergene Havzası Örneği*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul (2010).

Ulusal Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, (2020).

Ülgen, P., “Geç Ortaçağ Avrupa’ında Lonca Teşkilatı”, *History Studies International Journal Of History*, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309- 4688 (Print),(2013).

Üşür, İ., “Burjuva Devrimleri Bağlamında 17.Yüzyıl İngiliz Devrimi”, *Onbirinci Tez*, 10,158-178, (1990).

Weber, M., “Şehir Modern Kentin Doğuşu”, (Çev: M. Ceylan), İstanbul Matbaacılık, (2010, [1921]).

Wood, M.E., *Kapitalizmin Kökeni Geniş Bir Bakış*, (Çev: A. C. Kayaoğlu), Epos Yayınları, (2003, [1999]).

Yavuz, G. B., *Ödemiş’in Tarihi*, İzmir: Okyanus Basım Yayın ve Ticaret, (1998).

Yavuz, F., “Türkiye’de Tarım”, (Ed. Prof.Dr.Fahri Yavuz), Türkiye’de Tarım. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (2005).

Yenigül, B.S., “Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar Ve Bu Yaklaşımların Türkiye’nin Kırsal Politikalarına Etkisi”, *Planlama Dergisi*, 27(1),16-25, (2017).

Yerasimos, S., “Azgelişmişlik sürecinde Türkiye 3-1. Dünya savaşından 1971’e”, (Çev: B. Kuzucu), Gözlem Yayınları, (1976).

Yeşilyurt Alkan, A., *Kırsal Alanların Kentsel Alanları Dönüşümü: Burdur Örneği*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Isparta (2016).

Yetkin, Ç., *Karşıdevrim: 1945-1950*, Ankara: Kilit Yayınları, (2014).

Yıldırım, A., “Kırsaldan Kente Göç Ve Değişen Siyaset: Muş Örneği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,16,25-32, (2014).

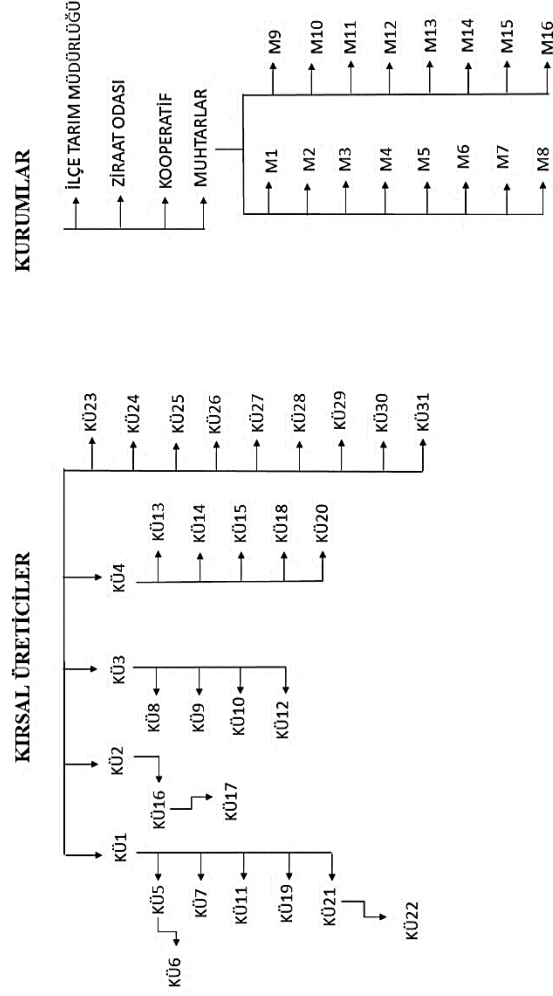
Yıldırım, E.A., “Büyükşehirlerde Köyler “Kırsal Mahalle” Olacak [online]”, (2.02.2021), [https://www.dunya.com/kose-yazisi/buyuksehirlerde-koyler-kirsal-mahalle-olacak/606618,\(2021\).](https://www.dunya.com/kose-yazisi/buyuksehirlerde-koyler-kirsal-mahalle-olacak/606618,(2021).)

Yıllık, M. M., Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyumunu Açısından Kırsal Kalkınma Bileşeninin Önemi Ve Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Rolü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2011).

EKLER

6. EKLER

EK A: Kar Toplu Mülakatlar

EK B: Kurum ve kişilerle yapılan görüşmelerdeki mülakat soruları

Ödemiş Ziraat Odası Soruları

1. Üye sayınız?
2. Üye olma şartları nelerdir?
3. Üyelerin tarım alanları büyüklüğü/ekilen/ürün bilgisi içeren kayıtlarınız var mı?
4. Kooperatiften ürün alan kişilerin yaşadıkları yerleşim hakkında elinizde kayıt var mı?
5. Tarımsal üretime yönelik yürüttüğünüz çalışmalar neler?
6. Ödemiş kent merkezinin tarımsal alanlar ile ilişkisini değerlendiriniz.
7. Ödemiş kent merkezi ile kırsal alanın ilişkisi sizce nasıl?
8. Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanlara dair problemler (durum ne?),
9. Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanların geleceğini nasıl görüyorsunuz? öngörüler
10. Tarımsal üretim ve kırsal alanlar için neler öneriler (Ne yapılmalı / neye ihtiyaç var?)

Kooperatif Soruları

1. Kooperatifin adı nedir?
2. Kooperatifin türü? Devlet/Özel (Nerede öyle yaz ki hangisi karıştırma)
3. Kooperatife üye olma şartları neler? (Ücret / vergi/evrak vs.)
4. Kooperatife kaç kişi üye?
5. Kooperatife üye üreticilere ne gibi destekler sağlıyorsunuz?
6. Üyelerin tarım alanları büyüklüğü/ekilen alan elde edile ürün ürünün yıllık değişimi ile vb ile ilgili herhangi bir kaydınız var mı?
7. Kooperatiften ürün alan kişilerin yaşadıkları yerleşim hakkında elinizde kayıt var mı?
8. Kooperatifin yaptığı işler nelerdir? (Sulama/tohum ve ilaç vs.)
 - 8.a Sulama kooperatifi ise,
 - 8.a.1 Hangi tarım ürünleri için sulama desteği alınıyor?
 - 8.a.2 Sulama ücreti ne kadar?
 - 8.b. Tohum kooperatifi ise,
 - 8.b.1 Hangi tohumları satıyorsunuz?
 - 8.b.2 Tohum/ilaç alırken

9.Kooperatife alınan ürünler için ödeme seçenekleri var mı? (Üreticiler nasıl temin ediyor).

10. Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanlara dair problemler (Durum ne?),

11. Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanların geleceğini nasıl görüyorsunuz? öngörüleriniz nelerdir?

12.Tarımsal üretim ve kırsal alanlar için neler öneriler (Ne yapılmalı? neye ihtiyaç var?)

Ödemiş İlçe Tarım Müdürlüğü Soruları

1) İlçenin tarımla ilgili istatistiklerini hakkında bilgi/veriniz. (Tarım alanları /büyüklüğü/ yıllık ekim verileri (Sayfasında yazan görevler arasında) Yıllara göre ödemişin toprak büyüklüğü değişti mi? Mera alanları değişti mi? Hayvan sayısı değişti mi?

1980 öncesi- sonrası.

2) İlçenin kalkınması, çiftçilerin gelir ve hayat seviyelerinin yükselmesi için hizmet ve görev alanına giren konularda hazırladığınız çalışmalar nelerdir? (Sayfasında yazan görevler arasında: İlçenin kalkınması yapılan hizmet ve görev alanına giren konularda yaptığımız çalışmalar, çiftçilerin gelir ve hayat seviyelerinin yükselmesi için hizmet ve görev alanına konularda yaptığımız çalışmalar).

3) İlçenin tarım, hayvancılık ve su ürünleri ile ilgili her türlü tarımsal girdi ihtiyaçlarını tespit nasıl teps ediyorunuz? (Sayfasında yazan görevler arasında)

4) Tarım alanlarının arazi kullanım değişikliği hakkında bilgi veriniz.

5) Çiftçilere yönelik yürüttüğünüz çalışmalar nelerdir? (Genç Çiftçi Projesi/ Organik Tarım Uygulaması)

6) Çiftçi Kayıt sistemi (ÇKS) hakkında bilgi veriniz?

7) ÇKS ye kayıtlı olan ve olmayan üretici sayıları ne durumda? neden üye olmuyorlar?

8) Kırsal alan ve yerleşimlerin ödemiş kent merkezi ile ilişkisini değerlendiriniz?

9) Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanlara dair problemler (durum ne?),

10) Ödemiş'te tarımsal üretim ve kırsal alanların geleceğini nasıl görüyorsunuz? öngörüler

11) Tarımsal üretim ve kırsal alanlar için neler? (Öneriler /ne yapılmalı? neye ihtiyaç var?)

Ödemiş Kent Merkezindeki Mahalle Muhtarları Soruları

1. Mahalle adı?
2. Muhtarın ismi ve soy ismi?
3. Mahallenizin nüfusu kaçtır?
4. Mahallenizde kimler ikamet ediyor ve mahalle nüfusunun çoğunluğunu hangi kesim oluşturuyor? (Ödemiş kırsalı, diğer iller/ilçeler, diğer ülkeler)
5. Kırsal kesimden gelenler oturuyor ise,
 - 5.a Mahallenizde oturan köylüler hangi köylerden geldi?
 - 5.b. Neden göç ettikleri hakkında bilginiz var mı?
 - 5.c Köyden gelen nüfusun hangi iş kollarında çalıştığını biliyor musunuz?
- 6.Mahallenize dışarıdan yerleşenler var mı?
 - 6.a Nereden göç ettikleri hakkında bilginiz var mı? (Başka ülke/il/ İzmir ilçeleri)
 - 6.b Mahallenizde dışarıdan gelenler hangi iş kollarında çalışıyor?
- 7.Mahallenizin sosyo-demografik yapısı hakkında bilgi veriniz.
- 8.Ödemiş sizce kırsal karakterli bir ilçe mi?
9. 6360 sayılı yasa sonrasında köylerin mahalleye dönüşmesi üzerine görüşleri neler, kırsal alanlar ya da kırsalın kentleşmesine yönelik gözlemleri var mı? Bu dönüşümü olumlu mu olumsuz mu buluyor?

Köylerde Yapılan Görüşmeler

1. Cinsiyet
2. Yaşınız?
3. Nerede yaşıyorsunuz? **Kırsal alanda yaşıyorsa/ yaşamıyorsa;**
Yaşıyorsa: Sürekli mi mevsimlik mi yaşıyorsunuz?
 - 3.a) Tarlanız var mı?
 - 3.a.1) Tarlası var ise kaç tane?
 - Tarlayı kendiniz mi ekiyorsunuz yâda bir ortakınız mı var yoksa kiraya mı veriyorsunuz?
 - Tarlanızda hangi ürünler yetişiyor?
 - Bu iş dışında başka ek bir gelir kaynağınız var mı?

- Çalışma şartlarınız nasıl?
- İşiniz sürekli mi mevsimlik mi?
- Sigortanız var mı?
- Ürün hasatın da işçi tutuyor musunuz?
- Tarımsal üretim faaliyeti dışında çalıştığınız herhangi bir iş var mı?
- Tarımsal sulamayı nasıl yapıyorsunuz (Başkasının suyunu kullanarak/ kendi suyunuz/ kooperatif suyu vb.)
- Tarımsal üretim masrafları sizce fazla mı?
- Çiftçi kayıt sistemine üye misiniz?
- Kooperatife üye misiniz?
- Kooperatiften destek alıyor musunuz?
- Tarımsal desteklemeden yararlanıyor musunuz?
- Organik tarım yapmayı düşündünüz mü?
- Yaşadığınız kırsal yerleşimde mekânsal, sosyal olarak yetersiz kaldığını düşündüğünüz şeyler nelerdir?

3.a.2) Tarlası yok ise ne yapıyorsunuz?

- Ne iş yapıyorsunuz?
- Çalışma şartlarınız nasıl?
- İşiniz sürekli mi mevsimlik mi?
- Sigortanız var mı?
- Sürekli/Mevsimlik yaşıyorsanız sizce yaşadığınız yerleşimde eksiklikler neler?

Yaşamıyorsa:

3.b) Neden göç ettiniz?

- Göç ettiğiniz yerde, tarlanız var mı?
- Ne iş yapıyorsunuz?
- Çalışma şartlarınız?
- İşiniz sürekli mi mevsimlik mi?
- Sigortanız var mı?
- Sizce kırsal alanda sosyal/ mekânsal ne gibi eksiklikler var?
- Kırsal alanda ne gibi değişimler olmalı?

4) Ödemiş merkez ile köyünüzün ilişkisini değerlendiriniz?